

JEROSINI BRODARICS ISTVÁN

(1471—1539.)

IRTA

SÖRÖS PONGRÁC

BENCÉS FŐISK. TANÁR

*Felolvasta a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi
Osztályának 1906 október 11-ikén tartott ülésében*

BUDAPEST

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TUD. ÉS IROD. OSZTÁLYA

1907.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28. szám.

ELŐSZÓ.

A XV. század végének s a XVI. elejének története a maga zavaraival, sokszor meglepő fordulatokban gazdag eseményeivel korán élénk érdeklődésre talált nemzeti multunk kutatóinál, kik úgy földolgozott műveikben, mint az általok közzétett leveles anyagban becses értesítéseket nyújtanak ezen idők változatos folyamáról. Magam szintén a XVI. századból vevén első behatóbb tanulmányaim tárgyát, más irányba terelődött történelmi munkásságom mellett is mindig érdeklődéssel forgatom ennek a kornak az írásait és szívesen tanulmányozom az eseményeit, ha némi pihenőm akad. Midőn a Tekintetes Osztály kegyes figyelme, amelyet erről a helyről is köszönök, módot nyújtott nekem arra, hogy a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályában székfoglalót tarthassak, újra a XVI. századra irányult gondolatom és Brodaries István életének és működésének ismertetését választottam székfoglaló dolgozatomnak.

A bécsi, budapesti, kassai, leleszi, pannonhalmi és vatikáni levéltárakból némi kiadatlan anyaggal gyarapítva, a már kiadott oklevélgyűjtemények és földolgozott munkák adták az alapot, melyen ez az életrajz megépült. Szerény, de működésében serény férfiú életét rajzoljuk; nem mondjuk, hogy nemes szívéhez, ideális törekvéseihez méltóan, de fölfogásban tisztább s anyagban bővebb tárgyalásban, mint eddig foglalkoztak vele.

A diplomácia sikos talaja, a véres harcmező, a tudomány fásasztó útja mind járt terület Brodaries előtt. Oly korban élt, midőn a viszonyok nehézsége közt a gondviselészerű alakok támadni szoktak. Öntehetsége vitte az emelkedés útján előre; hazaszeretete tüzte ki neki az irányt. Néha tétovázott, melyik a helyes út s talán el is vétette; de minden tettét gyengéd lelkiismeretessége, a közösség érdeke s nem az önzés irányította, szabályozta s még

gyengesége, politikai ingadozása is a hazaszeretet nemes érzéséből támadt. Vagy húsz évre terjedő nyilvános működése hazánk leggyászosabb napjaiban folyt le, mikor «a szétrongyolt haza» fönmaradásának s egységének kérdése foglalkoztatta úgy a közleket, mint az egyesek szivét, elméjét. Brodarics szintén ezen fáradozott. Hosszas küzdelmében az ország békességének megvalósítását sikerült is elérnie. S mielőtt látná, mint foszlik szét mindaz, amiért annyit küzdött, megszakad munkássága, kialszik élete.

Bakonybél, 1906 július 28-án.

Sörös Pongrác.

ELSŐ KÖNYV

A FEJLŐDÉS ÉVEI. — A SZERENCSETLEN ORSZÁG
SZERENCSETLEN KANCELLÁRJA.

I. FEJEZET.

Brodarics családi viszonyai. Neveltetése, felsőbb tanulmányai. Az esztergomi érseknél, majd a pécsi püspöknél talál alkalmazást. Pécsi kis-prépost korában az udvar szolgálatába lép. Követségei a lengyel udvarnál, Velencében s a pápánál. Magasabb egyházi méltóságra törekszik.

Jerosini Brodarics István régi nemes családból származott, mely Szlavóniában,¹ a tagjaitól használt Jerosini, Polyanai² Brodarics előnevekből következett, a mai Belovár-Körösmegyében lakott és pedig oly helyen, a hol a magyar és szláv nyelv egyaránt jártos volt. Valamelyik őse egy víz mellett vívott csatában tüntethette ki magát, ahol szinte a végsőig küzdött, vagy valamely előkelő férfiú megmentésével szerzett érdemet, mert a család eredeti nemesi címerében csónakban álló, fölfegyverkezett férfiú látszik, aki nagy gyorsan a tulsó partra igyekszik.³ Talán az a Mátyás volt Brodarics atyja, aki 1470-ben Csebi Pogány János leányát vette feleségül.⁴ Akár így volt, akár nem, Brodarics István további életpályája is arra vall, hogy 1471-ben születetett. Még két testvére volt: Mátyás, aki 1517-ben már családos ember és Borbála.⁵

¹ Ezt maga Brodarics mondja el a mohácsi veszedelemről írt munkájában. L. *Sambucus* (Zsámboki) 1568-iki Bonfinius-kiadása függelékét, 758. l., v. ö. Magy. tört. eml. írók, II. 106. l.

² Brodarics Mátyás ez utóbbi előnevet használja. Polyanát különben István is mint családi jószágát emlegeti.

³ *Áldássy Antal*: A Magy. Nemz. Múzeum könyvtárának címjegyzéke, II. Címeres levelek, 28. l.

⁴ V. ö. Turul, 1903. 156. l.

⁵ Oláh Miklós 1539-ben már élemedett embernek mondja. *Pray*: Epist. procerum, II. 80. l. Oláh Brodaricsról írt sírversében fölemlíti róla, hogy ismerte Magyarország dicső korszakát, vagyis Mátyás korában már nem volt kis gyermek. Brodarics mindig csak egy fitestvéréről szól és végrendeletében is csak Mátyást és Borbálát említi. Leleszi országos levéltár, Act. anni 1539, num. 8. Ez megjelent ugyan Egyháztörtén. emlékek a magyarországi hitújítás korából III. 372—375. ll., de mert az én másolatom eltér, jobbnak látom ezt használni.

Hogy István a szülői háznál milyen nevelésben részesült, arra az vet világot, hogy később szeretetreméltó egyéniségét emlegetik, szinte a félnétségig szerény, tiszta életű, derék férfiú.¹ Játszva sajátította el a magyar és horvát nyelvet s elég ismeretet szerzett, hogy felsőbb tanulmányokat folytathasson. Ifjúvá növe, minden látszat szerint a pécsi egyházmegye klerikusa lett és theologiai tanulmányai elvégzése után pappá szentelték. Igaz ugyan, hogy papi működéséről egész életén át nem hallunk, mivel azonban később oly nyilatkozatát emlegetik, mely szerint a pápa megengedte neki, hogy megnősüljön, föl kellett vennie a nagyobb egyházi rendeket, mert csak így szorulhatott pápai fölmentésre. Úgy 30 éves korában a pádovai egyetemre ment, a hol éveken át tartózkodott s a latin és görög nyelv beható tanulmányozásán kívül theologiai s főleg jogi ismereteit gazdagította. Szorgalmas fáradozásainak meglett az eredménye, mert 1506-ban mint a kánonjog doktora indult hazafelé.²

Mielőtt útrakelt volna, Szatmári György pécsi püspöktől azt a megbízást kapta, hogy nagy püspökeldődjének, Csezmicsei Jánosnak, aki Janus Pannonius néven szerzett hírt, nevet magának, dicsőséget hazájának, egyik munkáját nyomassa ki. Brodarics ezen fölszólítás végrehajtására Velencének vette útját, ahol Jordán könyvkereskedőnek adott utasítást, hogy Janus Pannonius művének kinyomatásáról gondoskodjék.³

Brodarics mint érett, tudós férfiú került vissza hazájába, ahol egy kis ideig Bakóc Tamás esztergomi bíboros-érsek, velencei patriarcha udvarában nyert alkalmazást. Itt azonban mindössze is csak egy évig volt, mert csakhamar mint kancelláriai tisztviselő és Szatmári pécsi püspök titkára szerepel. Más javadalmozása nincs is, legfőlebb egy zágrábi kanonoksága, melyet talán még egyetemi tanulmányainak elvégezhetésére nyert, de kevés örömmel birt, mert Lukács zágrábi püspök kellemetlenséget okozott neki, sőt csak királyi védelemmel tudta magát a-püspökkel szemben oltalmazni.⁴

¹ Szlav nyelvismeretére utalás van a Történ. Tár. 1878. 758. l.

² II. Lajos ugyan egyszer a római és kánonjog doktorának írja, de maga Brodarics csak «decretorum doctor» címet használ. V. ö. Egyháztört. eml. I. 118. l.

³ *Ábel Jenő*: Adalékok a humanizmus tört. Magyarországon, 30. l., a hol Brodarics 1512 október 17-iki levelét közli. V. ö. *Weiss*: Matthaues Fortunatus, Egyet. Phil. Közlöny, 1888. 348. l.

⁴ *Kercselich*: Hist. episcop. Zágráb, I. 205. l.

Amint jobb javadalomra tehetett szert, el is hagyta kanonokságát. Mint a pécsi püspök titkárát találta őt az 1508-ik év. Még kis ember, csak figyelmes szemlélő, az ügyekre befolyást nem gyakorol, de épen olasz iskolázottsága miatt már jó összeköttetései vannak neki. Midőn ugyanis résztvett a II. Ulászló által összehívott fejevári országgyűlésen, amely a kis Lajos herceg királlyá választására és megkoronázására is hivatta volt, az eseményekről hírt adó leveleit Estei Hippolythoz s ennek egri kormányzójához címezi. Oly elevenen, szemléltetően adja elő a koronázási ünnepek lefolyását, azok fejevári és budai részleteit, hogy kétség sem szenvedhet, hogy saját tapasztalatából ír.

1508 június 4-én, írja levelében, a király gyermekeivel, a főpapok, urak és nemesek kíséretében a koronázási templomba vonult. A szertartást a püspökök segédkezése mellett a primás végezte. A mise elején a síró gyermeket a szentelt olajjal fölkenték, azután a kardot, jogart és az arany országalmát a kezébe adták. Evangélium után a nádor, miként szokás, háromszor intézte a jelenlévőkhöz a kérdést: akarják-e, hogy a herceget királlyá koronázzák? A zajos fölkiáltások hallatára az elérzékenyült király bőven hullatta könyeit.¹ A zaj még inkább elrémítette a királyfit, aki keservesen jajgatott, míg a koronát fejére tették. Azután a király mellett, aranyos trónon helyezték el. Mikor a misének vége volt, Lajost a közel fekvő Péter-templomba vitték; menetközben feje fölött tartották a koronát. A templomban egy régi székre ültették, amely a közhit szerint szent István királyé lett volna. Innen a primástól ajándékozott aranyos kocsin a város falain kívül levő templomhoz vonultak, ez előtt lóra helyezték s megtörtént a négy kardesapás. A szertartást lakoma és lovagi játékok fejezték be.

Harmadnapra az udvar visszatért Budára. II. Ulászló a város előtt elhagyta fiát és észrevétlenül ment a várba, Lajost ellenben a főpapok és urak ünnepélyesen fogadták. A bevonulása harangzúgás, ágyuk és puskák dörgése, trombiták harsogása közepett történt. A menetet a bandériumok nyitották meg, ezután iskolás-gyermekek, szerzetesek, papok következtek, a gyalog haladó urak és főpapok után pedig aranyos mennyezet alatt Brandenburgi

¹ Marino Sanuto diariuma erről így emlékezik meg: *Indifferenter omnes acclamarunt cum signis demonstrativis iubilationis et gaudii brachium dexterum elevantes iuxta morem patrium in haec verba lingua sua peculiari materna vociferando: «Coronetur rex Hungariae», tribus vicibus.*

György örgróf vitte karjaiban a királyi gyermeket, aki most jó kedvben, nevetve nézegette a fényes jelenetet. Mellette a primás, Erdődi Bakóc Tamás ment bíborosi díszben. A várba érvén, az egész menet a boldogságos Szűz templomába tért be, ahol a jövőendő királyt a Megváltónak és szűz Máriának ajánlották föl.¹

Brodarics az ünnepek lezajlása után folytatja kancelláriai munkáját, mint Szatmári titkára eljár urának megbizásaiban. 1512 őszén a hírneves könyvnyomtatónak, Aldus Maniciusnak ír Budáról, Janus Pannonius munkájának kiadása ügyében, ami már hat évvel korábban is foglalkoztatta. Jordán könyvárus ugyanis hanyag volt megbizása teljesítésében s arról sem küldött tudósítást, készen van-e a munka. Most Brodarics megsürgeti és kéri, hogy, ha már elkészült, adják II. Ulászló követének a kezéhez, aki majd el fogja hozni. Nehogy ama nagy férfit örök feledség borítsa, uramnak akaratóból és segítségével elhatároztam, írja a levelében, hogy kiadom.² Ez a megjegyzése arra vall, hogy Brodarics a munka sajtó alá rendezésével valamelyes filológiai munkát is végzett. Az a körülmény meg, hogy Aldust testvérének és legkedvesebb barátjának nevezi, a híres nyomdással való bensőbb összeköttetésre utal s talán épen a vele kötött barátság hozta ismeretségbe az Aldus utódává lett Asolinivel és Marco Foscari velencei patricius és szenátor családjával is.³

Az idő haladtával, lassan bár, kezd Brodarics némi tekin-
télyre szert tenni s anyagilag gyarapodni. Mindkettőben nagy része lehetett Szatmári mellett elfoglalt állásának. Teljes mértékben birta ura bizalmát, aki sokat megtett a kedvéért. «Eléggé tudva van uraságtok és különösen azok előtt, kik tőletek a mi főtisztelendő urunkhoz szoktak küldetni — írja 1512 augusztus 29-én Budáról a kassai tanácsnak — hogy én örömet szolgálok nektek, amikor csak tehetem s azon ügyekben, melyek hivatalomhoz tartoznak. És én ezt nem azért teszem, mintha tőletek viszonzatszolgálatot várnék, hanem főként az irántatok való vonzalmamnál fogva.» De hát azért csak megesett, hogy viszonzatszolgálatot is várt és remélt, mert épen ezt a levelet így folytatja: «Mindamellettt kérem uraságtokat, hogy, nem ugyan viszonzásul, hanem barátság, jóindulat fejébe

¹ *Óváry*: A Magy. Tud. Akadémia történ. bizottságainak oklevélmásolatái, II. 234. l. *Fraknói*: Erdődi Bakóc Tamás élete, 91—92. ll. és Marino Sanuto.

² *Ábel*, id. m. 30. l. ³ *Weiss* eml. értekezése id. h. 347—348 ll.

rendeljetek számomra egy négylovas kocsit s a szent Miklós-napi vásárra jövő kereskedőkkel küldjétek Budára. Jó szolgálataimmal, melyeket érdeketekben az én kegyelmes uramnál teszek, százszor is meghálálom ezen szivességteket». ¹ Majd 1515 augusztus 20-án a pártfogását kérő Péter deák érdekében ír Pécsről a kassai tanácsnak. Kérelmét ugyan, írja, püspöke támogatásával is elérhette volna, birja annyira a kegyét, hogy segítette volna, de bizalommal fordul a tanácshoz, hogy az ő kedvéért és szolgálatait tekintve, meg a pécsi püspök kamarása, Darhócy Kristóf iránt való figyelemből kegyüri joga alapján ajándékozza Péter deáknak a jászói prépostságot. ² Vagyoni helyzetének javulását meg abból láthatjuk, hogy pécsi kanonok és a Szent-András-templom ispánja nevéen említik. ³ Ezen javadalmait kétségtelenül Szatmárinak köszönhette, miként azt is, hogy a Bakócnál való hivatalát tekintve, főleg pedig a pécsi püspök mellett hűen, becsületesen, állhatatosan, buzgón és gondosan végzett szolgálataiért II. Lajos király kegyelméből nem csupán a maga számára, hanem még Mátvás testvére, meg ennek Ferenc és Elek nevű fiai részére is 1517-ben címerbővítést kap. A király, mint az okirat elmondja, tekintve, hogy Brodarics István ősei vitézségének a maga tudományos képzettségével, hűséges szolgálataival új díszet szerzett, a régi czímert azzal bővíti, hogy a hajózó vitéz fölé a tudományt képviselő, csőrében babérkoszorút vivő hollót rajzoltatja. ⁴

A királyi kitüntetés mutatja, hogy Brodarics magára vonta az udvar figyelmét, amely csakhamar egészen magához vonja: megkapja a pécsi kis-préposti javadalmat s az udvar szolgálatába lép. Brodarics prépostsága a Keresztelő Szent Jánosról nevezett pécsi káptalanban volt. Nem volt ugyan olyan gazdag javadalom, mint a székesegyházi káptalan prépostsága, de elég tisztességes jövedelmet nyújtott, amennyiben Herend, Kisujlak, Csát, Lőcs, Tótbodmér,

¹ Szatmári György primás c. művében *Tóth-Szabó Pál* dr. közölte ezen levél első részét (290. l.), az egésznek másolatát pedig szíves volt számomra megküldeni. A negyediv papírra írt viseltes, zárlatán gyűrűpecsét töredékét mutató levél, melyet Brodarics mint decretorum doctor, secretarius reverendissimi domini Quinquecclesiensis írt alá, a kassai városi levéltárban 904. sz. alatt van.

² *Tóth-Szabó Pál*: Jászó a főkegyüri jog történetében, Századok, 1905. 240. l. és Szatmári György primás, 196. l. A következő lapon az előző jegyzetben említett aláírás hasonmása látható.

³ Ezen javadalmait II. Lajosnak alább említendő címerbővítő levele említi.

⁴ *Áldássy*, id. m. 28—29 ll.

Abony, Bolmány (régiesen Abolma), Egres, Békatorok, Keskend, Rév, Bodó, Varjas, Gyód, Lengyel birtokok tartoztak hozzá.¹

Évek mulnak és Brodarics az udvari szolgálatban szinte elvesz szemeink elől, noha kétségtelen, hogy fontosabb föladatak megoldásával is foglalkozott. Későbbi összeköttetései, baráti viszonyai, amelyek Lengyelországhoz fűzik, arra mutatnak, hogy megfordult a lengyel udvarnál, megnyerte a királyi család kegyét s nem egy magasabb állású, befolyásos úr barátságát. Emelkedni azonban négy éven át nem emelkedett, mert 1522-ben, midőn az udvar megbizásából Rómába indul, még mindig csak mint pécsi prépostot említik.

Nándorfehérvárnak 1521-ben történt elvesztése kitárta a török előtt az ország kapuját. A hosszas harcok közt hazánk anyagilag kimerült és sem elegendő háddal nem rendelkezett, sem pénzzel, hogy fegyverekről, a katonaság zsoldjáról gondoskodhassék. Nem maradt más hátra, mint rámutatva a veszedelemre, mely Magyarország bukásával a nyugati kereszténységet fenyegeti, a szomszédos hatalmak segítségét megnyerni, a keresztény érdekek támogatására fölhívni. Ezen célra elsősorban a római szentszékhez kellett fordulni, hogy ne rágaszkodjék X. Leo fölfogásához, mely szerint addig semmit sem kezd a törökkel, míg I. Ferenc oly helyzetbe nem jut, hogy őt nem háborgathatja,² sőt inkább adja ki a jelszót: kezdjenek közös működést a török ellen, erkölcsi súlyával bírja együttműködésre a keresztény uralkodókat; hozzá épen Róma volt az, a melynek anyagi támogatására is legbiztosabban lehetett számítani. Midőn tehát a német birodalmi rendekhez követséget küldöttek, a szentszék fölvilágosítása annál szükségesebbnek mutatkozott, mert X. Leo 1521 december 1-én meghalván, a pápai trón új birtokosát várta.

Brodaricsnak, akit a követségre kiszemeltek és utasításokkal láttak el, az országos érdekek mellett egyesek javára is kellett munkálkodnia, mint Szatmári esztergomi érsek híborossá nevezése ügyében,³ útközben pedig a velencei köztársaság segítségét kellett volna megnyernie. Brodaricsnak, aki testvérével, Mátyással és egy pártfogoltjával, Szerencsés Mátéval kelt útra, nagyon kedve szerint

¹ Koller: Historia episc. Quinque-Eccles. V. 27. l., Csánki: Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában, II. 464. l.

² Pastor: Geschichte der Päpste. IV/1, 334. l.

³ V. ö. Theiner: Vet. monum. Slavorum merid. 589. l.

történt, hogy az új pápa még nem foglalta el a trónját s így kissé tovább időzhetett Velencében. Április 26-án reggel jelent meg a köztársaság tanácsa előtt és megbízólevelét bemutatván, előterjesztést tett arról a nagy veszedelemről, amelyben Magyarország a török terjeszkedése miatt forog, hiszen az ország kulcsa már kezében van és bizonyára tovább akarja terjeszteni az uralmát; egyszersmind, hivatkozva az ország kedvezőtlen pénzügyére, Velence anyagi támogatását kérte. Az összes keresztény hatalmak segítségére szüksége van Magyarországnak s erre azért is számít, mert közös érdekről van szó, amennyiben Magyarország leverése esetén Velence is veszedelembe jut. Ámde bármennyire hangsúlyozta Brodarics a közös veszedelemmel szemben a közös működés és támogatás szükségességét s bármily részvétellel értesült a tanács a május 2-iki és 3-iki gyűléseken hazánk sanyarú sorsáról: csak a keresztény fejedelmek közt dülő egyenetlenséget, az I. Ferenc és V. Károly német császár adáz harcaiból eredt zavarokat emlegette, amelyek őt közletről érintik; de azonkívül, hogy részvétet mutatott hazánk iránt és Brodarics költségeiről gondoskodott, jelentékenyebb segítséget nem helyezett kilátásba.¹

Jobb siker reményében indult meg Brodarics Róma felé. Útközben betért Pádovába, itt hagyta Szerencsés Mátét, hogy költségén az egyetemen tanulmányokat végezzen² s azután testvérével folytatta útját az örökvárosba, hol Marsupino Ferenc fogadta és támogatta az első megjelenés nehézségei között.³ Az új pápa, akit X. Leo halála után, mint utrechti bíboros-érseket választottak meg az egyház fejének s aki VI. Adorján nevet vett föl, már korábban is tájékozódva volt a magyar viszonyok felől. Mint V. Károly nevelőjének, majd miniszterének, bő alkalma volt magyar ügyekkel is foglalkoznia s a hazánk iránt való meleg érdeklődését magával vitte a pápai trónra. Erről Brodarics, részben személyes tapasztalatból, csakhamar biztos tudomást szerzett, mert 1522. szeptember 1-én II. Lajos királyhoz intézett leveléből a pápa iránt érzett teljes bizodalma tárul elő. Főlséges uram, írja királyi urának, augusztus

¹ Marino Sanuto-nál.

² Szerencsés Annaei L. Senecae Naturalium Questionum libri VII. című kiadásában (Velence, 1552.) emlékezik meg Brodarics ezen tetteréről. Weiss, id. ért., *Apponyi Sándor* gróf: Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. I. 130—131. ll.

³ V. ö. Marsupino 1522. aug. 8-iki levelét Iványi Béla közlésében Történ. Tár, 1906. 341. l.

28-án ő szentsége a várostól nem messze fekvő Szent-Pál-monostorba jött. A következő napon bevonult a városba s a rákövetkező vasárnapon megkoronáztatott. Fölséged ügyeiről még nem tárgyalhattam ő szentségével, de azt hiszem holnap, szeptember 2-án vagy holnapután, 3-án a bíborosok gyűlésében fogad bennünket a pápa, akivel különben Fölséged odaadó hívével, Medici bíborossal együtt magánkihallgatáson már sokat beszélgettünk arról a követről, akit Fölséged a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldeni óhajt s erről a bíborosok testületével is tárgyaltunk. Mivel azonban már várták a pápa megérkezését, a további elhatározás, intézkedés ennek az akaratától tétetett függővé. A pápa azt mondta, hogy hamarosan megfelelő férfiút fog küldeni. A többi megbeszélni való a bíboros-consistorium-előtt történő fogadás idejére halasztatott. És a mi buzgóságunkban nem lesz hiány, hogy minden ne a Fölséged akaratára szerint történjék. Isten kegyelméből olyan pápája van Fölségednek, akinél jobbat s érdekeinek előmozdítására hajlandóbbat kérve sem lehetett volna kérni az Istentől. Nemcsak Fölséged, hanem az egész kereszténység is bizalommal tekinthet ezen szent férfiú jóságos és bölcs tevékenysége elé. További működésében a Firenzéből visszatért Marsupinoval közösen és egyértelműleg járok el. Költségem azonban semmi sincs. Isten látja, hogy nemesak aggságos helyzetben vagyok, hanem mód fölött csodálkozom is rajta, hogy Fölséged így pénz nélkül hagy. Fölséged s a főtisztelendő kancellár úr azt írják ugyan nekem, hogy Fuggerék királyi meghagyásból eléggé el fognak látni pénzzel, de bizony egy fillért nem kaphatok tőlük, hanem csak kinevetnek, ha kérek tőlük. Én, aki Fölséged követe vagyok, úgy kolduljam ki tőlük a költséget? Ha Fölséged annyi kérésem után sem gondoskodik szükségleteimről, az Isten tudja, én nem, hogy mit cselekedjem, ha csak el nem adom mindenemet s a magam gyalázatjára, Fölséged kárára, egyetlen szolgálóval álruhában nem megyek haza. Pedig Fölséged nagyon jól tudja, mily fontos ez a követség az ügyeire. Ami Fölségednek a franciaországi követségről hozzám írt tudósítását illeti, az bizony úgy Fölséged, mint az egész kereszténység érdekében égetően szükséges volna; de hát hogyan menjek én Franciaországba, mikor hónapok óta itt sem tudok Fölségedtől egy garast sem kapni?»¹

¹ Országos levéltár: dipl. osztály 25.663. sz., v. ö. Történ. Tár, 1906. 143. l., kiadva u. o. 343—344. ll.

A franciaországi követség ezen alkalommal nem is valósult meg, az anyagi ellátás tekintetében azonban változásnak kellett történnie, mert Brodarics még huzamosabb ideig Rómában maradt. A levele megírását követő napnak kedvező eseményei feledtették vele ügyes-bajos dolgait, mert kilátást nyújtottak rá, hogy követ-ségét sikeres eredménnyel fejezi be. Midőn szeptember 4-én a pápa fogadta, Brodarics élénk színekkel ecsetelte előtte hazájának szerencsétlen sorsát s előadásával olyannyira meghatotta VI. Ador-jánt, hogy ez könyekre fakadt és még vagy két hét múlva is azt írta V. Károlynak, hogy biztosra veszi, hogy nem tarthatja vissza könyzeit, ha jelen van Brodarics előterjesztésekor.¹

Míg azonban a magyar követ a velencei tanácsban is föl tudta kelteni a meghatódó részvétet, addig a pápa áldozatoktól sem riadt vissza. Miután Brodarics előadását befejezte s a bíbor-sok gyűléséből távozott, a pápa itt megbeszélte a magyar követ előterjesztését és bizottságot küldött ki, mely a további teendőkről tanácskozzék; a maga részéről pedig mindjárt 100.000 aranyat ajánlott föl, amelynek előteremtésére nemcsak adókat vetett ki a pápai államban, hanem még az ékszereit is zálogba vetette.²

A szép kezdetet azonban nem igen követte a megfelelő folytatás és Brodarics lelkesedése lassankint alábbhagyott. Minden megbízásával úgy jár, hogy hasztalanul fárad, vagy csak részben tud eredményt elérni. Azon az alapon, hogy midőn a szomszéd, II. Lajossal rokon uralkodóháznak szolgál, a saját urának a javát mozdítja elő, a plocki püspökség, meg annátak ügyében Zsigmond lengyel király kívánalmainak megvalósításán is fáradozott. Ámde sokáig hasztalanul iparkodott szolgálni. Bár 1523. január 1-én arról értesíti a lengyel királyt, hogy a pápa igen nagyra becsüli, azért ez nem volt hajlandó a király óhajtását teljesíteni. Pedig Brodarics annál szívesebben iparkodott neki jó hírrel kedveskedni, mert úgy látta, hogy Isten után Zsigmond lengyel király tehet legtöbbet Magyarország érdekében. Vagy félévi küzködés után is csak részben tudott a király várakozásának megfelelni. Az igaz, hogy a maga uralkodója érdekében sem tudott továbbjutni az ígéreteknél; pedig hát ezeken már túl volt, hiszen korábban is már hegyeket, tengereket ígértek: *promissa sunt maria et montes, de mindez*

¹ *Gachard*: Correspondence de Charles V. et d'Adrian VI., 116. l. után
Fraknói: Magyarország és a római szentszék. II. 331. l.

² *Höfler Konstantin*: Papst Hadrian VI.. 415. l.

megmaradt üres reménynek.¹ Magának sem tudott semmit sem szerezni, noha szolgálataival már elég érdemet gyűjtött. Az meg szinte kis diplomáciai kudarc volt, hogy a magyar bencések folyamatban levő reformjában, melybe Szatmári a maga jogkörének védelmével, sőt kiterjesztésével, gátlólag akart befolyjni s érdekeit a király által Brodarics védelmére bizatta, ez Tolnai Máté, pannonhalmi főapáttal szemben nem tudott győzedelmeskedni.² A pápától lelkesen megajánlott pénz csak lassan foly be, a külföldi udvarok megegyezéséből várható segítség is késik. Így azután 1523. decemberében meglehetősen lehangoltan várja, mi lesz. S hogy a kellemetlen helyzet fokozódjék, VI. Adorján pápa, akinek jóindulatára Brodarics úgy számított, meghalt. Most már azt hitte, Rómában sem meggy semmire.³

A pápaválasztás mozgalmait Rómában élte át és amint látszik, eléggé tájékozódva volt arról, ki lesz a pápa. Legalább egy későbbi levele szerint már akkor, mikor a biborosok a konklávéba mentek, bizonyos kérelemmel fordult Medici bíboroshoz, aki VII. Kelemen néven foglalta el a pápai széket. A választás után megismételte kérelmét; de nem sikerült célt érnie. Brodarics nyilatkozata nem eléggé világos, de úgy látszik, valami olasz javadalmat szeretett volna magának megszerezni.⁴ Talán ez a maga ügyében történt csalódása is oka volt, hogy kezdetben azt vélte, hogy az új pápa, VII. Kelemen, akinél a lengyel király kívánságaiban tudott csak eljárni,⁵ nem oly lelkes támogató, mint elődje volt, mert december folyamán is azon kell panaszkodnia, hogy a pápai segítséget illetőleg, még mindig nem jutott kellő eredményre,⁶ Brodarics arra szánta rá magát, hogy ügyeinek elvégzése nélkül is hazamegy.

Azonban, jöllehet már búcsulátogatáson is volt a pápánál, az utat csak testvére, Mátyás tette meg, akinek számára 1524. jan. 24-én állíttatta ki a pápa az útlevelet, amelyben meghagyta, hogy mindazok, akikre Brodarics Mátyás és szolgálai rászorulnak, legyenek segítségükre s amennyiben Brodarics kereskedésre szánt dolgokat nem visz magával, poggyásának elszállításában, lovainak ellátásá-

¹ Acta Tomiciana, VI. 219—220., 225., 226., 286., 288. ll.

² A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története III. 131. s. köv.

³ V. ö. Acta Tomiciana VI. 326—327. ll.

⁴ Vatikáni levéltár: Principi, vol. 4. fol. 59.

⁵ Acta Tomiciana 345—346. ll.

⁶ U. o. 348. l.

nál szintén járjanak kezére.¹ Az úti készülődések közepett ugyanis Brodarics István elutazását megakadályozó változás történt: VII. Kelemen nemcsak búcsut engedélyezett azoknak, kik Magyarország érdekében szolgálatot tesznek, hanem pénzsegítséget is utalványozott és Burgio bárót Magyarországra követének nevezte ki. Brodarics maga kedvező jelenségeket látott ezekben a pápai intézkedésekben. Királyi ura, II. Lajos pedig, aki nagy örömmel értesült e hírekről, február 4-iki levelében újabb utasításokkal látta el Brodaricsot. Akad ugyan ennek közbe-közbe kevésbé fontos és nem politikai vonatkozású hazai ügye is, mint február 11-én, mikor az előző évben elhunyt Lazai János római magyar gyóntató hátrahagyott pénzének elhelyezése foglalkoztatja,² de, követsége természete szerint, a politikai kérdések adnak neki legtöbb dolgot. Március 8-án új levelet kapott királyától, aki a picardok és lutheránusoktól támasztott csehországi zavarokról is írt, amelyek lecsillapításán Campeggio bíboros fáradozott, hogy Brodarics a pápának ezekről fölvilágosítást adhasson.³ Ugyanezen levelében Brodarics korábbi panaszával szemben tudatja, hogy ismét rendelkezett, hogy a Fuggerektől az ellátására szükséges költséget megkapja. A fő elintézendő ügy azonban mindig csak az marad, miként tudna a szentszék hatalmasabban és gyorsabban segítséget nyújtani és szerezni a török ellen. Hogy a kedvező eredmény késett, az európai politikai viszonyokon és nem a pápa buzgóságán mult. VII. Kelemen biztosította Brodaricsot, hogy minden erejéből rajta lesz, hogy Magyarországnak a török ellen segítséget adhasson s épen ezért fáradozott egész buzgósággal a keresztény fejedelmek békés egyetértésének megvalósításán.⁴

¹ *Theiner*: Monum. Hungaricum sacr. illustr. II. 631—632. II., *Katona*: Hist. Crit. XIX.—428. I.

² Legalább úgy gondolom, ő értendő azon János magyar gyóntatón, akitől Brodarics ezen kis levélkét intézi egyik római ismerőséhez: Domine Theodorice! Ego sum contentus, quod illa pecunia domini Joannis penitenciarum Hungari, ducati videlicet centum quadraginta septem, deponantur in banco Altoviti iuxta voluntatem Philippi de Senis et domini Vincentii Baldi decretorum doctoris, ad instantiam tamen omnium nostrum. Rome, 11. Februarii, 1524. Stephanus Brodericus orator Hungar. manu propria. Ha nem elhunyt gyóntató pénzéről, hagyatékáról volna szó, akkor nem kellene azzal mások társaságában Magyarország követének foglalkozni. Brodarics levelének eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának törzsanyaga közt található.

³ *Pray*: Epist. procerum, I. 177—182. II. *Simonyi*: Londoni Okmánytár, 47. I., *Theiner*, id. m. II. 633. I. ⁴ *Acta Tomicianae*, VII. 20. I.

Nem hiába dicsérik később Brodarics képzettségét, megbízhatóságát, szerénységét, a pápai udvarnál is oly föllépést tanúsított, hogy egyénisége az új pápára a legkedvezőbb hatást tette. Már VI. Adorján pápának magára vonta a figyelmét; Burgio báró, miként az a buzgósága mutatja, amellyel az otthon, legalább a jutalmazás mértékét tekintve, nem eléggé megbecsült Brodarics érdekeit képviselni, előmozdítani igyekezett, szeretettel teljes baráti viszonyban van vele; az az érdeklődő, sürgető, sőt követelő szorgosság, amely irányában VII. Kelemen részéről megnyilatkozik, egyéni szeretetreméltóságának, szellemi tehetségének, nemes jellemének, erkölcsi feddhetetlenségének, amely tekintetben később sem hangzik el vele szemben vád, nyomós bizonyossága. Rómában az tünt föl, hogy tehetségéhez képest még mindig oly szerény méltóságot visel és midőn a maga érdekében is tesz lépéseket, épen nem tartják róla, hogy szerénytelen önzés vezet, hanem meg vannak róla győződve, hogy erkölcsi és szellemi súlyának tudatában oly jutalmat kér, mely eszköz legyen neki, hogy a közérdek előmozdításán könnyebben, hasznosabban és eredményesebben munkálkodhassék. Ama nyugodtabb időközöket ugyanis, amelyekben nem kellett a török ellen kért segítséggel foglalkoznia, apróbb-nagyobb egyházi megbízásokat eldöntenie, amelyek nélkül természetesen az egyesek vagy a királya megbízásából szintén nem szükölködött, arra használta föl Brodarics, hogy a maga sorsán lendítsen. Római jóakaróira bizvást számíthatott; azonban arra, hogy otthon is szójának az érdekében, idegen, azonban a magyar udvarral benső kapcsolatban és összeköttetésben levő jóakaró támogatót keresett. Ámde szinte fölösleges volt neki Zsigmond lengyel király közbenjárását szorgalmaznia, hogy ne feledkezzék meg róla, ha Magyarországon valamely püspökség megüresedéséről hallana,¹ mikor maga a pápa írt érdekében, talán épen a Brodarics május 5-iki, nála tett látogatásának a hatása alatt, szerető gondosságra, atyai érdeklődésre valló leveleket úgy Tomicki Péter lengyelországi alkancellárnak, hogy legyen közvetítő úgy a lengyel, mint a magyar királynál, hogy Brodarics óhaja valóra válhassék,² mint pedig magának II. Lajosnak. Hogy miként írt a pápa a magyar királynak, kiderül azon válaszból, melyet II. Lajos a Brodaricstól június folyamán

¹ Acta Tomiciana, VII. 20. l.: Ne in servitiis suae maiestatis existens inter mortuos in istis sacerdotiorum mutationibus computarer.

² Acta Tomiciana, VII. 21. l.

hazatértében magával vitt pápai levélre július 14-én küldött. Hálás köszönettel fogadta, írja ebben a király, a vett értesítéseket és szinte nem tudja, mily szavakkal fejezze ki a köszönétét az országa javának előmozdításáért. Némely ügyben, melyről most értesítést kapott, még nem tudott ugyan határozni, de rövidesen Brodarics által mindenről értesíteni fogja. Miután ennek barátságos fogadását a pápának megköszöni és kéri, iparkodjék a keresztény fejedelmek közt a békét megvalósítani, így folytatja a levelét: «Követemet illetőleg örülök, hogy Szentséged alapos fölvilágosítással küldte vissza és helyeslem, hogy azt tanácsolja, hogy újra Rómába küldjem. Szentségednek őt illető nagybecsű ajánlását tekintetbe véve, mindent meg fogok tenni, hogy rendkívüli pártfogásban részesüljön».¹ A pápa tehát nemcsak azt óhajtotta, hogy ismét Brodaricsot lássa Rómában mint Magyarország követét, hanem azon irányban is nyilatkozott érdekében a királynál, hogy az eddig viselt szerény préposti állásnál magasabb méltóságban térjen hozzá vissza. Brodarics tehát június vége felé eredményesen végzett követségéből azon erkölcsi sikerrel tért haza,² hogy megnyerte a magyarok méltányoló és támogató jóindulatát, szeretetét.³

II. FEJEZET.

A kelyhesek és a cseh lutheránusok. Brodaricsot a pápa erdélyi püspökké akarja tételni. Esztergomi éneklőkanonok lesz. Újabb római követsége. Más követségeinek meghiusulása és a pápai politika. Humanista barátai.

Alig pihenhetett Brodarics pár hétig, már is új megbizással kellett távoznia Magyarországból; azzal, hogy II. Lajos cseh alattvalóinak a katolikus hitben való egyesítésén működjék.

Németországban Luther tanai rohamosan elterjedtek s így a szakadás ott mutatkozó növekedésével szemben a katolikus egyház fejének és hiveinek némi kárpótlást ígért a Csehország vallási állapotaiban jelentkező fordulat, melynek előkészítésében a Budán tartózkodó pápai követek, Campeggio és Burgio meg az új eszter-

¹ *Theiner*, id. m. II. 638. l.

² Július 1-én már Budáról ír ajánlólevelet a boroszlóiaknak, akiknek Wysthues Szaniszló budai polgár ügyét ajánlja figyelmükbe. *Schönherr*: A boroszlói könyvtári lelet magyar vonatkozásai, Magyar Könyvszemle, 1892/1893. 289. l.

³ V. ö. *Székelly*: Brodarics István élete és működése. Történ. Tár. 1888. 7. l.

gomi érsek, Szalkai László a főtényezők. Csehország a hussziták föllépése óta folytonos vallási mozgalmak színhelye volt. Az utraquisták (kelyhesek) és a picardok (cseh testvérek) küzdelmei a katolikus egyházzal és egymás közt szüntelenül megújultak. A baseli zsinaton létrehozott vallási békét egyik fél sem fogadta el; sőt Podjebrad György uralkodása alatt a bajok még súlyosabbak. 1485-ben a katolikus és kelyhes rendek 35 év tartamára fegyverszünetet kötöttek ugyan, de ez sem biztosította az országnak a vallási béke áldásait. Mégis némi közeledést idézett elő a kétféle rendek közt és azt okozta, hogy a picardok ellen szövetkeztek. II. Lajos király trónfoglalása után a régi ellentétek megújultak, sőt Luther tanításának elterjedése Csehországban a visszavonásnak új magvait hintette el. A király, midőn 1523-ban hosszabb időt töltött Prágában, a béke érdekében az összes országos tisztviselőket elbocsátotta s az új kinevezéseknél úgy a katolikusok, mint az utraquistákra és picardokra tekintettel volt. Ám a remények, melyeket ezen inlézkedésekhez fűzött, nem teljesültek, az egyenetlenség tovább tartott és csak akkor nyílt rá kilátás, hogy az utraquistákat meg lehet nyerni, mikor ezek a picardoktól s a lutheránusoktól egyaránt fenyegetve, a katolikusokhoz való közeledésben kerestek oltalmat. Ezt a helyzetet Szalkai László, aki mint magyar kancellár a királyt Csehországba kísérte, alkalmasnak ismerte föl arra, hogy a kelyheseknek a katolikus egyházba való visszavezetésére újabb kísérlet történjék.¹

A római szentszék élénk örömmel karolta föl Szalkai gondolatát és utasította Burgio bárót, foglalkozzék a kérdés előkészítésével, a tárgyalások vezetésére pedig Campeggio bíboros nyert megbízást. Maga Lajos király 1524. július 14-ére Prágába országgyűlést hirdetett s erre Brodaricsot is elküldte, hogy a kívánt siker megvalósításában része legyen.² Az alkudozások folyamán azonban váratlan nehézségek merültek föl, amelyeket nem sikerült megoldani. Ezzel lesz összefüggésben, hogy Brodarics újra hazajött s a királynak jelentést tett. Brodarics nem ment vissza Csehországba, mert Lajos király augusztus 14-én Ferdinánd főherceghez, a német birodalmi vikáriushoz intézett megbízólevéllel, mellyel kapcsolatosan Mária királyné is küldött bátyja számára üzenetet,³ Bécsbe

¹ *Fraknoi*: Magyarország a mohácsi vész előtt, 82—84. II.

² *Fraknoi* bevezetése. Monum Vatic. II/1. CXV. 1.

³ *Óvári* id. m. I. 271. 1.

küldötte, hogy a főherceget a magyar és cseh ügyekről fölvilágosítsa. Rövides távolléte alatt a pápai követek buzgón fáradoztak a kívánt eredmény elérésében, úgy hogy Brodarics augusztus 21-én magasztaló szavakkal emlékezett meg Campeggio sikereiről s a vele baráti viszonyban levő Burgioról, akiről ezen meleg szavakat írja a pápának: «Úgy szeretjük megannyian, mintha nem is az olasz Szíciliában, hanem a magyar Siculiában (székelységben) született volna; igazi magyar embernek tartjuk».¹

A cseh viszonyok kényszerítőleg folytak be arra, hogy Brodaricsnak a pápától kezdeményezett és Lajostól megígért újabb római útja halasztást szenvedjen; mert gyakran kellett neki a követek s a király közt szükséges üzenetek s fölvilágosítások végett Bécsbe, majd újra az udvarhoz utaznia. Hozzá a király, mint 1524. október 20-án a pápának írta, már az év őszén tartott pesti országgyűlés eredményeit is meg akarta vele üzeni a szentszéknak.² Brodarics november 22-én a pápának meg is írta, hogy nemsokára Rómába megy; most csak azért marad el az útja, mert Bécsbe kellett rándulnia, hogy Campeggiot a király megbízásából Budára hívja.³

Campeggio és a király ezen alkalommal újra megbeszélték a cseh ügyeket s végre, az újabb országgyűlésben fölmerült nem kis nehézségek után, 1525. január 25-én a baseli megállapodások alapján létrejött a vallási egyesülés, melynek értelmében úgy a katolikusok, mint az utraquisták, különösen az Oltáriszentség vételét illetőleg, régi szokásaikat kölcsönösen megtartják; a templomok és plébániák ügye a régi országgyűlésektől szabályozott állapotban marad; Isten igéjét csak a püspököktől fölszentelt papok hirdethetik; a püspökök oly papokat is szentelhetnek, kik az Oltáriszentséget két szín alatt szolgáltatják ki.⁴

Brodarics, aki az ügy illetén megoldásának folyamán, ha nem is döntően fontos, de hűséges buzgósággal végzett munkát teljesített, még a tárgyalások ideje alatt szükségesnek látta, hogy római útjára az előkészületeket megtegye s hogy erre, a pápa óhajának megfelelőleg, valamelyik püspökséget megszerezze. Céljának előmozdítására a pápa ismételten írt, Burgio fáradozott, mint hűséges és készséges barátjukat lengyel jóakarói is támogatták, de, úgy mondták, Szalkai erősen ellensúlyozta azon törekvéseket, melyek

¹ *Theiner*, id. m. II. 639. l.

² *Theiner*, *Vetera monum. Slavor. merid.* 584. l.

³ *Óvári*, id. m. I. 272. l., *Monum. Vatic.* II/1. 27. l.

⁴ *Fraknói*: Magyarország a mohácsi vész előtt, 90—91. II.

Brodarics jutalmazására, emelkedésére irányultak és Brodarics csak panaszkodhatott, hogy csekély emberek, kufár lelkek emelkedni tudnak, ő meg semmire sem megy.¹ A nehézségekre kellő világosságot vet Burgio bárónak 1525. december 6-iki levele: «Mivel Ő Szentsége elrendelte, hogy Brodarics előléptetése érdekében mindent megtegyek, majd brevójével ezt újra meghagyta, az épen üresedésbe jött erdélyi püspökség betöltésekor nagy erőfeszítéseket tettem az ő érdekében; ámde kinevezését el nem érhettem. Nem ugyan azért, mintha Szentséged pártfogása erre nem volna elegendő, vagy Brodarics érdemeit el nem ismernék, őt erre az állásra méltatlannak tartanák, hanem csakis azért, mert a király és királyné a püspöki méltóságot illetőleg már régebben ígéretet tettek Paksy Tamás budai prépostnak.» Így azután a győri püspököt (Gosztonyi Jánost) áthelyezték Erdélybe, Paksyt pedig győri püspökké nevezték ki. Szalkai kancellár, esztergomi érsek, mintegy kárpótlásul az évi 800 aranyat jövedelmező esztergomi éneklőkanonokságot adományozta Brodaricsnak; az uralkodó pedig, (aki úgy látszik ekkor nevezte ki a királyi tanács tagjának),² írásbeli ígéretet tett, hogy a legelső üresedésbe jövő püspökséget Brodaricsnak fogja adni.³

A pápa ezzel a megoldással a király mentegetődző szavai után sem volt megelégedve s 1525. február 8-iki levelében ki is fejezte nemtetszését. «A Brodarics jeles tulajdonai támasztotta becsülés s azon jóakarát, melyet Te erényei s becsületessége miatt, melyeket elismersz s irántunk való tekintetből, kik őt ismételten ajánlottuk, vele szemben tanusítottál, mint erről követünkől s leveleidből értesülünk, örömünkre szolgál. Minthogy azonban, folytatja a pápa II. Lajoshoz intézett levelét, kényelmének és méltó voltának megfelelő állást, a mi közös óhajunknak s az ő igaz érdemeinek megfelelőleg, még mindig nem adtál neki, elfogadjuk igazolásodat, főleg mivel megigérted, hogy a magad s az én kedvemért szives-örömet fogsz róla gondoskodni; és mi lelkünk mélyéből, az Isten nevére kérünk is, hogy megmaradj elhatározásod mellett, amellyel nekünk kedves dolgot tész.»⁴

¹ Acta Tomicianae, VII. 131. l.

² Theiner: Monum. Hungariorum sacr. illustr. II. 648, l.

³ U. o. II. 720. l., Pray: Epist. proc. I. 86. l., Monum. Vatic. II/1. 91. l. Kegyúri jog szempontjából érdekes, hogy a pápa nem adománylevelet adott Brodaricsnak, hanem csak ajánlotta az erdélyi püspökségre. *Fraknói*: A magy. kir. kegyúri jog, 224. l.

⁴ Theiner, id. m. II. 645. l.

A pápa kívánságának első része tehát nem teljesült; de a másodikat illetőleg, megtörténtek az előkészületek. Szalkai értésére adja a pápának, hogy az ő «jó testvére», Brodarics nemsokára fölvilágosítást fog neki adni terveiről, a cseh ügyekben követett eljárásáról; Campeggio és Burgio pedig február 8-ika táján azt írják, hogy Brodarics rövidesen útrakél; Drágfy János temesi főispán megbízásokat ad neki s Lajos király február 13-án már megbízólevelet állít ki számára.¹ Az útrakelésben a Ferdinánd főhercegnél végzett követség miatt, hogy ezt a magyarországi veszedelmes helyzetről fölvilágosítsa s az általános béke megvalósítására munkára szólítsa föl, még egyszer rövides halasztás történt ugyan,² de azért bizonyos, hogy megy, mint folytatólagos megbízásai mutatják: Campeggio Capistranoi János szenttéavatása ügyében s egy Perényi Gábortól fősperességgé emelendő plébánia miatt látja el utasításokkal, Szalkai főleg a török ellen adandó segítséget emeli ki levelében, de saját érdekéről, a bitorosság elnyeréséről sem feledkezik meg.³

Brodarics mint királyi titkár és tanácsos február 22-én 267 forintot vett föl a kincstárból a maga római útjára, 360 forintot pedig a Rómában tartózkodó Marsupino Ferencnek⁴ s miután More Fülöp március 5-én kiállította az útlevelét,⁵ megindult második római követsége útjára. Ferdinánd osztrák főherceg birtokain át utazott, mert a német birodalmi segítség megnyerésére szükségessé vált, hogy Ferdinánddal s V. Károly alkirályával, Lannoyval érintkezzék. Március 5-én már Ferdinándnál volt Innsbruckban.⁶ Innen indult további útjára.

A pápával megbeszélendő magyarországi, európai ügyeken kívül Brodarics azt is tervbe vette, hogy az európai udvarokat személyesen föl fogja világosítani az ország helyzetéről és szükségleteiről. A szétágazó irányban végzendő követségi utat megbeszélte a pápával és VII. Kelemen nemcsak helyeselte a tervét, hanem követe, Burgio által a magyar királynál is lépéseket tétetett, hogy Brodarics követségeit elvégezhesse. II. Lajos helyesléssel fogadta Burgio fölvilágosításait. És ez junius 6-iki levelében már

¹ Monum. Vatic. II/1. 137., 145. ll., *Theiner*, id. m. II. 674. és 672. ll.

² Monum. Vatic. II/1. 135. l.

³ *Theiner*, id. m. II. 647—648. ll.

⁴ II. Lajos számadási könyve, *Magy. Történ. Tár*, XX. 85. l.

⁵ *Óvári*, id. m. I. 273. l.

⁶ Contarini Károly 1525. március 26-iki innsbrucki levele Marino Sanutonál.

tudathatta a pápával, hogy Lajos király örömmel egyezett bele a tervbe. Burgio ezen jelentésével kapcsolatosan — a Brodarics kívánságának megfelelő formában — mindazon leveleket elküldték, amelyeket az angol királyhoz, a császárhoz, a francia király anyjához, Lujzához, nemkülönben tanácsosaihoz és más urakhoz, főpapokhoz kért.¹

Míg azonban ezen terv elintézéshez jutott, addig az európai politikai helyzetben egészen új alakulás történt. 1525 február 24-én V. Károly király csapatai Pávia mellett levertek I. Ferenc francia király csapatait, sőt maga Ferenc is fogságba került. Rómában a páviai csata nagy félelmet keltett, mert a császári seregek mindenféle ürügy alatt megszállották Piacenzát. A pápának, aki attól tartott, hogy V. Károly korábbi terve szerint olasz földre megy, hogy itt magát császárrá koronáztassa s ez alkalom lesz neki a német hatalomnak újabb kiterjesztésére, a császárral folytatott alkudozások után magáévá teszi Sforza Ferenc milanói hercegnek és miniszterének, Moronenak tervét: a császári csapatokat ki kell űzni az itáliai területről. Midőn a császár ezen terv miatt Sforzát megfosztotta hercegségétől, VII. Kelemen, aki attól félt, hogy a császár egész Itáliát leigázza, teljesen olasz politikát kezdett folytatni. Brodaricsnak egyáltalán nem volt inyére a pápának ez a patriotizmus szülte politikája s ennek egy a lengyel királyhoz írt levelében kifejezést is adott. Ugyanis Zsigmondot szintén érdekelte a pápa s a császár viszonya, mert az utóbbival Brodarics által a barii hercegségről akart tárgyalni, melyet felesége, Sforza Bona számára akart megszerezni, sőt V. Károlytól már az investitúrát is megkapta a hercegségre, aki azonban csakhamar lemondott a megbízásról, mert azt hallotta, hogy a király megbizottját úgysis a hercegségbe eresztették s az ügyet Salviati bíborosra hagyta.² «A császárhoz való utazásomból, írja 1525. június 4-iki levelében Zsigmondnak, semmi sem lett; s hogy miért nem, ennek alig tudnám valami könnyen okát adni. Annyi bizonyos, hogy korábban épen ő Szentsége óhajtotta, hogy tervezett utaimat a császári udvarnál teendő látogatással kezdjem meg. Most másként vélekedik; de ennek megokolására csak azt hozza föl, hogy királyom levelei és utasításai későbbben érkeztek, mintsem kellett volna. Ha elmehtem volna, semmi sem lett volna előttem kívánatosabb,

¹ Monum. Vatic. II/1. 211. és 218. ll.

² V. ö. Acta Tomicianae, VII. 93., 112., 124., 125., 140., 290., 299. ll.

mint a reám bizott föladatban eljárni s királyom meghagyása szerint tőlem telhető buzgósággal a keresztény fejedelmek békéjén s egyetértésén munkálkodni.»¹

A pápai politika útját vágta Brodarics működésének. Ő a török ellen viselendő had miatt békét akart, VII. Kelemen meg egyelőre ennél fontosabbnak tartotta az olasz érdekek megvédését: kívánta, óhajtotta, hogy a török ne terjeszkedjék, de hogy ennek a módját megtalálják, legalább addig, míg a maga politikai ügyeit lebonyolítja, az érdekelt országokra bízta. Sajnos, ezt az időt Magyarország nem tudta kivárni. Brodarics fölhozta ugyan a pápának, hogy ily viszonyok között a magyarok kénytelenek lesznek leszámolni az adott helyzettel s követniök kell Lengyelország példáját, mely már béketárgyalást folytat a törökkel; azonban VII. Kelemen elhárította magától a felelősséget s a következményekért a keresztény fejedelmeket okozta.

A pápai politika színváltozása s az európai helyzet beláttatták Brodariccsal, hogy a török ellen nem tud közös hadi vállalatot létesíteni s Magyarország magára marad. A teljes lemondás, sőt a bizonytalan jövő félelmes kétsége mutatkozik a lengyel királyhoz írt levelében, ahol ennek a békealkudozása kapcsán ezeket mondja: «Vajha e lépésben az én kegyelmes uram is követné Fölségedet! Nagyon tartok tőle, hogy mások a mi érdekeink számbavételével mirőlunk egyáltalán nem kötnek békét. Ha Fölségednek alkalma nyílik a béke megkötésére, ne tegye azt függővé a keresztény fejedelmek egymás közt megvalósuló békéjétől, mert erre nagyon csekély a reménység, mondhatnám semmi. Sőt nincs is rá kilátás, hogy másként legyen. Ha tehát Fölséged megköti a békét s nem akarja öccsének s vele az egész Magyarországnak végső bukását, ne késsék őt s egész országát belefoglalni a békébe».² És Brodaricsnak ebben a kétségbeesésre hajló aggodalmában még arra a Magyarországra nagyon kétes áldozatra is rá kellett magát szánnia, hogy az alcazari foglyot, I. Ferencet meglátogassa s neki a pápa s a magyar király nevében részvétét fejezze ki. A fogoly király szerencsétlen helyzetében örömmel fogadta II. Lajos barátságos figyelmének ezen megnyilatkozását és kijelentette Brodarics előtt, hogy a magyar királynak a jövőben nemcsak barátja és testvére lesz, hanem lekötellezettjének tekinti magát.³ Sajnos, egy év sem mult el, pedig akkor

¹ Acta Tomiciana, VII. 304. l. ² U. o. 305. l.

³ U. o. 306. l. *Istvánffy*: Hist. regn. Hung. lib. VIII. 71—72. ll.

legalább pénzt adhatott volna és Ferenc már megfeledezett a lekötelezettség beváltásáról. Brodaricsnak V. Károllyal tervbe vett találkozása elmaradt.

A sok keserű csalódás közepette csak Róma irodalmi köreibnek barátsága szerzett Brodaricsnak örömet. Jovius Pál, Sauromannus, Logus György, Marsupino Ferenc és mások társaságában élvezi a tudományos, költői foglalkozás és társalgás gyönyöreit, melyek közt szeretetreméltó egyénisége új tisztelőket, barátokat szerez neki, akik ugyan összeköttetéseire, pártfogására is számítanak, de elsősorban mégis önmagáért kedvelik, becsülik s midőn el kell távoznia Rómából, igaz sajnálattal mondanak neki Istenveledet.¹

¹ Ezekről van szó *G. Logi Silesii: Ad inelytum Ferdinandum, Pannoniae et Bohemiae regem invictissimum hendecasyllabi, elegiae et epigrammata* (Viennae, MDXXIX.) c. műve 71 b)—72 b)-ig, hol Logus Joviusnak és Sauromannusnak az ő érdekében Brodaricshoz írt 1526 januári leveleit közli. A bucsúzaskor Logus írt neki verset. Tartalmából világos, hogy ez nem 1529-ben készült, hanem már Brodarics távozásakor készen volt. Magasztalja Brodaricsot, kit jobban szeret, ha lehet, még szemévilágánál is, aki:

«Vir est unicus ex meis amicis,
Nobilis, sapiens, et eruditus,
Syncerus, bonus, integer, benignus
Qui te depetit usque fido amore,
Et quem tu redamas fideli amore».

A következő vers végén mondja meg tulajdonképen, hogy ki ez a nemes férfiú:

«Ille est optimus ille Brodericus.»

Majd így folytatja:

«Hunc tu per Genium suum, meumque
Roga per Jovium et suum, meumque,
Vt praestet mihi cum suis amicis
Iisdem, et praecipuis meis amicis,
Doctis, nobilibusque, maximisque,
Zolcano patre et optimo Barone,
Laxanoquo meo probo et fugaci,
Affinique meo, intimoque amico,
Vt me restituant tibi, mihi te».

Teljesítse mindnyájuk kívánságát, térjen vissza Rómába, melynél szebb helyet nem füröszt fényében a nap.

Logus versei közt 9 a)—10 a) oldalakon.

III. FEJEZET.

A pápai udvar a magyar kancellárságot Brodaricsnak akarja juttatni. Burgio küzdelmei Szalaházi, Mária királyné s főleg Szalkai ellen. Lajos gyengesége. Szalkai bíborosi méltósága. Brodarics kancellár. A püspökök zúgolódnak, hogy prépost lett a kancellár. Brodarics szerémi püspökké nevezetik.

Mialatt Brodarics az idegenben fárad hazája érdekében, az alatt itthon mások kezdeményezésére erős küzdelem kezdődik az ő érdeke végett. Burgio ugyanis a pápa utasítására újabb kísérletet tett, hogy Brodaricsot emelje és pedig ezúttal a kancellárságot igyekezett számára megszerezni.

Szalkai László egri püspök, kancellár az esztergomi érsekre emeltetvén, főkancellár lett s így a királyi kancellária vezetéséről le kellett mondania; Szalkai azonban ezt nem tette, hanem megtartotta a kancellária vezetését. Az 1525. év júliusában tartott hatvani országgyűlésen a nemesség ezt szavá tette s a rossz tanácsosokat emlegetve, Szalkai eltávolítását kívánta. Ez nem hagyta szó nélkül az ellene elhangzó vádakat. «Ő, úgymond, mindig hiven szolgált a királynak s igaz tanácsot adott. Egyébként azon a napon, melyen esztergomi érsekké kinevezték, meg akart válni a kancellári hivataltól, de ő fölsége nem engedte. Örülni fog, ha a súlyos teher-től megszabadul, akkor majd meggyőződnek róla, hogy tisztét hűségesen töltötte be.» A nemesség azonban nem adott Szalkai szavaira, hanem Várdai Pál egri püspököt kancellárrá s esztergomi érsekké kiáltotta ki.¹ Majd beérte volna azzal, hogy Várdai legyen a kancellár, de a király kijelentette, hogy, miként ő maga tiszteletben tartja a rendek szabadságát, ezek se támadják meg a korona jogait. Mihelyt Budára visszatér, majd intézkedik az országos hivatalok betöltéséről, melyek közül — Verbőci István a rendek óhajára nádorrá nevezetvén — a kancellárságon kívül az országbirói állás, horvát bánóság s a kincstartóság forogtak szóban.²

A nemesség ezen nyomása nagyban befolyásolta Burgiot tervének keresztülvitelében. Sem a király nem akarta, hogy kényszerhelyzethe kerüljön, sem Szalkai nem akarta, hogy oly színben tűnjék föl, mintha mint hivatalának hűtelen kezelőjét és gonosz

¹ *Fraknoi*: Magyarország a mohácsi vész előtt, 146. és 150. ll.

² U. o., 151—152. ll.

tanácsost fosztották volna meg hivatalától s azért azon volt, hogy a kancellárság kérdésében az ő óhaja, akarata szerint történjék meg a döntés. E tekintetben a nemességtől csak úgy függetlenül akart eljárni, mint a szentszéktől. Igéretéhez képest letette ugyan a kancellári pecsétet, de azt kívánta, hogy a veszprémi püspöknek, Szalaházi Jánosnak adják. Így saját emberét állítván a kancellária élére, tulajdonképen csak formát változtatott volna a vezetés, tényleg pedig továbbra is Szalkai maradt volna az intézkedő. Burgio körülbelül átlátott az érsek tervén s a király és királyné előtt élénken ajánlotta Brodaricsot, akiben olyan kancellárt nyernek, aki tőlük s nem mástól függ. Az udvar azonban még nem tudott határozni s a várakozásban keresett menekvést, amit Mária királyné úgy fejezett ki, hogy a király egyelőre nem akar kancellárt választani. II. Lajos július 13-án szavát adta ugyan Burgionak, aki a király gyengesége mellett politikailag is fontosnak tartotta, hogy Brodarics nyerje el ezt az állást, amelyben oly sok jót, fontosat művelhet, hogy Brodarics lesz a kancellár; a pápai követ azonban annyira nem bizott a király állhatatosságában, hogy a maga biztosítására s a királyi szó megtartásának zálogául II. Lajossal gyűrűpecsétjével ellátott levelet íratott a pápához s abban a király ígéretét újra kifejezte.¹

A király kötelező ígérete, világos jele a kor zavarainak s a királyi hatalom gyengeségének, épen nem jelentette, hogy a kérdés végleg meg van oldva. Egész politikai eszszövény folyik le, míg a pecsét Brodarics kezébe jut; mert még két fontos tényezővel kellett leszámolni: Szalkai érsekkel és Mária királynéval.

Burgio érintkezésbe lépett Szalkaival, akire kettős irányban kellett hatni. Akik a kancellárságra vágyódtak, azt hozták föl Brodarics ellen, hogyan legyen kancellár, mikor itthon sincs. Burgio, aki a pápai udvar politikájával tisztában volt és előre látta, hogy a németellenes irányzat csak nőni fog, könnyen rábeszélte II. Lajost arra, hogy belenyugodjék Brodarics hazatérésébe. Ennek kezdeményezését azonban külpolitikai tekintetből s az esztergomi érsek személye iránt való figyelemből a király nem akarta magára vállalni, hanem azt kívánta, hogy az országos viszonyokkal magyarázva, Szalkai indítványozza. Szalkai azonban, noha már maga megmondta, hogy a veszprémi püspökből nem lesz kancellár, mert az urak közül sok nem akarja, sőt Brodariccsal szemben is hajlékonyabb-

¹ Burgio jelentései Monum. Vatic. II/1. 230., 235., 237., 243. II.

nak mutatkozott, a hazahívást nem akarta javasolni. Bizonyára az bántotta, hogy Brodarics személyes jelenlétével már azt a látszatot kelti, hogy nyomás alatt adja ennek a kancellári pecsétet. Burgio a pápát kérte meg, biztassa az érseket, tegye meg azt a szolgálata-
tot az apostoli szék, a pápa közbenjárására, fáradozása iránt való tekintetből; hiszen Szalkai Brodaricsnak még a cseh ügyekben is hasznát veheti, amelyek iránt nem szünt meg érdeklődni.¹

Burgionak annál kellemetlenebb volt, hogy Szalkai nem volt hajlandó magára vállalni Brodarics visszahívásának kezdeményezését, mert erre annyira számított, hogy tudatta vele, készüljön az útra. Szalkai erről semmit sem tudott s Burgionak egy újabb látogatásakor úgy talált nyilatkozni, hogy, ha Brodarics itthon volna, a király nem tenné meg a veszprémi püspököt kancellárnak.² Ebből a nyilatkozatból Burgio megértette, hogy az érsekben még mindig benne lappang a szándék, hogy a királyt írásos nyilatkozata ellenére is a maga akaratának teljesítésére veszi rá. Brodarics lengyel barátja, Tomicki, akit Burgio megkért, szóljon ő is a magyar udvarnál, nem igen számított eredményre, mert a dolog hirtelenül jött s az egri püspök sem barátja a prépostnak.³

A zavaros helyzet tisztázását, melynek rendezésére Brodarics maga a lengyel királynak tett némi célzást,⁴ végre a pápa vette a kezébe s 1525. augusztus 8-án úgy a királynak, mint Szalkainak írt. A királyhoz küldött levelében örömet fejezi ki, hogy a Brodarics érdekében tett nyilatkozatait tetszéssel fogadta és reményét, hogy a jövőre jobb tanácsosokkal veszi magát körül, kik az ország szomorú helyzetében a saját kényelmüket föláldozzák a közösségért. «Ezen érzéstől és a Te tisztességed óhajtásától ösztönöztetve ajánlottuk neked — folytatja sorait — szerény fiunkat, Brodarics Istvánt a kancellári méltóságra. Irántad való régi és örökös szeretetből, atyai gondoskodásból semmi fáradságtól vissza nem riadva arra törekedtünk, hogy országod a Te dicsőséged folytán új erőre támadjon s megerősödjék. Igen kérünk, Isten nevében figyelmeztetünk, odaadással, okossággal, tekintéllyel támogass bennünket ezen igyekezetünkben; s azért legfőbb kívánságunknak megfelelőleg saját méltóságod és dicsőséged érdekében teljesítsd ezt az egy kérésünket.» A Szalkaihoz írt levél leginkább azt célozza, hogy Brodaricsnak az érsek tudtán kívül történt hazatérését megírja s

¹ Monum. Vatic. II/1. 244. 1.

³ Acta Tomicianae, VII. 310. 1.

² U. o. 258. 1.

⁴ U. o. 318. 1.

némileg indokolja. Magyarázatul azt hozza föl, hogy a Spanyolországból érkezett újabb hírek remélni engedik, hogy a keresztény fejedelmek közt mégis békeség lesz s épen azért határozta el, hogy Brodarics visszatérjen, hogy ennek megvalósítására II. Lajos-sal értekezzenek.¹

Szalkai nem valami nagyon örült az értesítésnek, de semmit sem tehetett ellene. A fordulatnak Brodarics megérkezésével be kellett következnie. Épen ezért Burgio igen várta, hogy megjöjjön. Augusztus 30-án már örömmel írja, hogy tíz nap múlva megérkezik.² Ezen nyilatkozatkor Brodarics valóban közeledett, mert augusztus közepén a pápa ezen búcsuszavaival: «A világ elismerése és az ég jutalma várakozik rád, ha reményünknek megfelelsz; az emberek kárhóztató ítéletét s az örök büntetést vonod magadra, ha királyodnak hűtlenül szolgálsz», elhagyta Rómát. Huszonegy napi utazás után szeptember elején Brodarics Budára érkezett. Itt azonban a királynak nem tehetett jelentést, mert ez Mária királynéval s udvarával üdülés, szórakozás végett Csepelszigeten tartózkodott. Brodarics tehát utánuk ment s elvitte magával a pápa leveleit, melyek közt Verbőcinek szóló is volt, akinek a pápa nádorrá választása alkalmával szerencsét kívánt és Burgio számára is, akinek a pápa a kancellárság ügyében írt.³ A király s a királyné igen barátságosan fogadták a visszatért követet s miután előadta a pápa üzenetét, nem győzték eléggé köszönni ennek ügyekben tanúsított buzgóságát, irántuk való atyai gondosságát. Küldetésének tulajdonképeni céljáról, a pápai megbízásokról, a német császárhoz küldendő követségről azonban nem nyílt alkalma szólani.⁴ Sőt Burgio ismételt sürgetése sem vezetett célhoz, úgy hogy ez már boszankodva fakadt ki: «Itt minden jó dologban hanyagok».⁵

A királynak szeptember 8-iki, a pápához intézett levele arra mutat, hogy ekkor már megbeszélte volt vele Brodarics a követség dolgát, a pápai udvarnál kapott értesítéseket s beszélhetett a maga ügyeiről is, melyet illetőleg Lajos a pápának ezt írja: «Ama készségnél és odaadásnál fogva, amellyel Brodarics engem mindenha szolgált és még inkább Szentséged meleg ajánlása és pártfogása miatt nem fogom elmulasztani, hogy helyzetét, ahogy csak tehetem, ne javítsam, hivatalát és hatáskörét ne bővítsem».⁶

¹ Theiner, id. m. II. 651. l.

⁴ Theiner, id. m. II. 653. l.

² Monum. Vatic. II/1. 258. l.

⁵ Monum. Vatic. II/1. 266. l.

³ Monum. Vatic. II/1. 263. l., Theiner,

⁶ Theiner, id. m. II. 655. l.

id. m. II. 730. l., Óvári, id. m. II. 273. l.

A közeli napok eseményei amellet szoltak, hogy a király végre mégis csak tesz valamit Brodaricscsal; mert hamarosan nem csekély akadályt háritott el. Mária királynénak ugyanis külön jelöltje volt a kancellárságra, Gosztonyi János erdélyi püspök s ezt minden módon támogatta; még azt is mondta, hogy Lajos már ennek ígerte a kancellárságot, neki is szavát adta, hogy ez lesz a kancellár. A király ugyan egyenesen kijelentette, hogy ilyesmire nem emlékszik, de azért az erdélyi püspököt rávette, mentse föl a királynét ígéréte alól. Magával az esztergomi érsekkel szemben meg erősebbnek mutatja magát, mint eddig. Szalkairól maga Brodarics is úgy látta, hogy több jóakaratot mutat, mint korábban, de azért a formai kérdésben makaeskodik. Ő, így okoskodott, tulajdonképen nem is a maga jószántából mondott le a kancellárságról, hanem kicsikarták tőle a lemondást, erőszakkal ragadták el tőle a kancellári pecsétet. A külső tisztesség megőrzésére szükséges, hogy adják vissza neki a pecsétet, hadd tartsa egy-két hétig magánál, akkor azután majd a király kezébe szolgáltatja s ez Brodaricsnak adhatja. A király nem akarta tovább halogatni a kinevezést s azért megbizta Verbócit, tárgyaljon az érsekkel s hamarosan találják meg a módját, hogy a pecsétet Szalkai tekintélyének megóvásával Brodaricsnak adhassa. Verbóci tárgyalt az érsekkel, de Burgio a nádor elbeszéléséből azt vette észre, hogy az érsek nem annyira becsületét félti, mint inkább még mindig azon van, hogy tőle függő kancellár neveztesék ki s az egész becsületbeli ügyé tevécs csak időnyérés nála. Burgionak ez nem volt kedvére, mert hiába biztatta Bornemissza János, hogy nem lesz meglepetés, tartott Mária királynétól, aki Szalkaihoz huzott s félt, hogy Szerencsés aranyaival a maga pártjára vonja a királyt.¹ Aggodalma csak nőtt, mikor a hetekből hónapok lettek. Elmulik a szeptember, majd októberben azt kéri Szalkai, hogy a pecsétet a hónap végén tartandó országgyűlésig tarthassa meg.² Az egész eljárás, Szalkai minden állítgatása mellett, hogy őszintén kívánja Brodarics előmenetelét,³ oly szint kezdett venni, hogy Szalkai a lemondásból hasznot akar húzni. Nem is akart tárgyalni, elment Esztergomba s innen csak vonakodva, ismételt sürgető hívásnak engedve, ment az udvarhoz. Szalkai a maga bíborossá nevezését szerette volna a kancellársáért meg-

¹ Monum. Vatic. II/1. 263. s köv. II. *Theiner*, id. m. II. 653. és 730. II.

² Monum. Vatic. II/1. 267. I., *Theiner*, id. m. II. 732. I.

³ *Theiner*, id. m. II. 656. I.

kapni. II. Lajosnak tudnia kellett erről, mert ő sürgette Burgiot, adjon ezen célból Szalkai számára ajánlólevelet. Burgio hivatalos formában teljesítette a király óhaját, de magánfutárával levelet küldött Rómába s abban visszavonta az ajánlást, noha már maga Brodarics is azt hitte, hogy ily megoldásmódot választanak s 1525. szeptember 30-án arról írt a pápának, küldje meg az érseknek a a bíborosi főveget s azt Burgioval adassa át.¹

Szalkai közben újabb nehézséget talált ki; legalább valószínű, hogy Lajos az ő gondolatát fejezte ki Burgio előtt, midőn decemberben azt mondta neki, nem volna helyes egyszerű prépostot tenni kancellárrá; várjon Brodarics, míg valami püspökség megürül s akkor püspök is lesz, kancellár is. Burgio boszankodott és kijelentette, hogy, ki tudja meddig, nem lehet püspökségre várni. Láta és Verböci csak megerősítette tudását, hogy itt megint Szalkai keze működik, ez az oka, hogy a lengyel király pártfogása sem vezet semmire, azért azután egyszer csak kijelentette, hogy a pápa azt akarná, hogy legyen már vége a huza-vonának.² Tényleg a pápa 1526. január havában meglehetősen erős hangú levélben fejezte ki elégedetlenségét és Szalkai, aki a bíborosság kérdésében külsőleg adta a közömböst, beláthatta, hogy mostanában nem diszítí bíbor,³ sőt, ha eddigi útján jár, egyáltalán nem.

Mikor már vége volt az ügyeknek, Szalkai az időnyerés új módját találta ki. Megigérte, hogy lemond, de a király ne fogadja el a lemondását, hanem kérje, vonja vissza. Ő a fölszólításnak enged, pár napra elfogadja a pecsétet, de azután véglegesen visszaadja. A király január 28-ára magához hívatta az országtanács tagjait, a Budán levő urakat s ezek jelenlétében, magasztaló szavakkal emelve ki Szalkainak hűséges szolgálatait, ragaszkodását, fölkérte, fogadja el, viselje a kancellári tisztelet, amelyet ő sohasem vett el tőle. Szalkai adta ugyan a vonakodót, de a király újabb fölszólítására átvette a pecsétet.⁴

Elmulik a pár nap, lesz belőlük pár hét s a folytatás csak nem következik. Persze, várta Szalkai, hogy majd csak megjö a bíborossá nevezés. Pedig Burgio e tekintetben már határozott nyilatkozatot tett: «Megmondtam a királynak, írja egyik levelében, hogy ő szentsége igen zokon vette, hogy Brodarics kancellárságát

¹ *Óvári*, id. m. I. 274. 1.

² *Monum. Vatic.* II/1. 293—294, II., *Acta Tomiciana*, VII. 335. 1.

³ *Theiner*, id. m. II. 658—659. II.

⁴ V. ö. Brodarics január 28-iki budai levelét, *Acta Tomiciana*, VIII. 25. 1.

Szalkai bíborosságától teszi függővé. Biztos meggyőződés, hogy ő szentsége bármennyire vágyódik is Brodaricsot kancellárrá tenni, annyira sohasem szorgalmazza, hogy ennek fejében adja Szalkainak a bíbort és ne a maga jószántából». Szalkainak is megmondta, hogy ebből semmi sem lesz; de, ha most teljesíti a pápa kívánságát, a jövő esztendőben bizonyosan bíboros lesz. Az érsek azonban olyan választ adott neki, mintha reá nézve a kérdés teljesen közömbös lett volna. Ő ugyan, mondta Burgionak, sohasem kereste a bíbort, hiszen ez, nagyon jól tudja, csak teherrel jár, sok költséget okoz s ő szegénységében ezt alig bírná el. Hát ha megadják neki jó, vissza nem utasítja; de ha meg nem kapja, akkor is teljesíti a kötelességét.¹

Burgio teljesen megelégette a sok bujkálást, cselszöveget, alakoskodást s már arra gondol, hogy épen Brodaricsnak szerzi meg a Szalkaitól «nem ambicionált» bíbort. Ezt azonban maga Brodarics, aki február 22-én Budáról a pápához írt levele szerint egyik bizalmasával magát VII. Kelemen is informáltatta,² kényes megoldásnak találta s azért arra határozta el magát Burgio, hogy még egyszer beszél Szalkaival. Ez végre-valahára használt és az érsek kijelentette, hogy nem tesz többé nehézséget, iparkodik célhoz juttatni Brodarics ügyét. Burgio sietett ezt a pápával tudatni és kérte, ne foglalkozzék azzal a gondolattal, hogy Brodaricsot bíborossá nevezze ki. «Utolsó eszköznek gondoltam ezt arra az esetre, ha az esztergomi érsek ígéletét be nem váltaná. István urat kinevezni most nem időszzerű; nem volna illendő, hogy mindjárt bíborosságon kezdje, mikor ehhez még nincs tekintélye s megfelelő jövedelemmel sem rendelkezik, bíborossága első napjának költségeit sem tudná fedezni. Halassza Szentséged máskorra ezt a szándékát. István úr is a kancellárságot akarja most, hogy azután az első alkalommal püspök legyen.»³

Burgio szavai a siker előtt álló férfiú szavai s valóban a küzdelem immár a végéhez ér. Brodarics támogatói szaporodnak,⁴

¹ Monum. Vatic. II/1. 306., 312. s köv. ll. *Theiner*, id. m. II. 744. s köv. lapok.

² Vatikáni levéltár: Principi, vol. 4. fol. 33. teljesen Brodaricstól írt, hátán kissé megviselt levél.

³ Monum. Vatic. II/1. 316. l. V. ö. *Frankl*: Három magyar bibornok-jelölt a XVI. században, Magyar Sion, 1874. 84., 88—89. ll.

⁴ V. ö. Egyháztört. eml. I. 151. lap, Oláh Miklós levelezése (Magy. történ. emlékek, Okmánytár XXV. k.) 573. l.

Szalaházi reménysége meddő marad, maga Lajos király határozottan állást foglal s február közepén megígérte, hogy egy hét alatt vége lesz a huza-vonának. Szavát be is váltotta. Magához hivatta az érseket, fölszólította, mondjon le a kancellárságról. «Miután megtettem, mondá neki, amit az érsek úr becsülete megkövetelt, most már a magam becsületéről kell gondoskodnom.» Szalkai megadta magát s kijelentette, hogy amint a cseh rendekkel folyó tárgyalásokkal végez, leteszi a pecsétet s Esztergomba vonul vissza.

Most meg a püspöki karban kezdtek ellenkedni. «Van néhány püspök, írja Burgio, akik azon ürügy alatt, hogy Brodarics nem püspök, ellenzik a kinevezését. Az igaz, jelenleg nem sokat árthatnak, de a Szent György napi országgyűlésen esetleg zavart okozhatnak. E héten, írja március 9-én a pápának, föl fogom fedezni minden tervezetüket és, ha valamire szükség lesz, értesítem Szentségedet».¹

A pápai követ számított rá, hogy a kinevezés az országgyűlés előtt meg lesz, sőt már kéz alatt arra is alkudozásokat folytatott, hogy lemondás, csere vagy kárpótlás útján Brodaricsnak püspökséget szerezzen.

Március 4-én reggel Burgio levelet kapott. A király írt neki, iparkodjék a tanácsba, Szalkai rászánta magát a lemondásra s ez pár óra múlva megtörténik. Az országtanács egybegyült és Szalkai ennek színe előtt kijelentette, hogy a kancellárságról lemond. A király ugyan oly gyengéd figyelemmel volt iránta, hogy most is fölszólította, tartsa meg ezt a hivatalt, Szalkai azonban most nem üzött komédiát, megmaradt nyilatkozata mellett s átadta a pecsétet. Erre az országtanács rövidesen elhatározta, hogy a következő vasárnap, vagyis március 11-én megtörténik Brodarics kinevezése.²

A hátralevő hét alatt Burgio, aki ugyan hallgat erről a munkájáról, pedig kétségtelenül az ő érdeme, véglegesen elhárította Brodarics elől azt a nehézséget, hogy nincs püspöki méltósága. Sikerült neki rávennie Macedonai László szerémi püspököt, hogy ez Brodarics pécsi prépostsága s az egri örkanonokság fejében, mely utóbbiról eddigi birtokosa, a Brodaricsal baráti viszonyban levő reggioi Bonzagno János kilátásba helyezett kárpótlásért lemondott, átengedje Brodaricsnak a szerémi püspökséget.³

¹ Monum. Vatic. II/1. 330. l. ² U. o. 325. s köv. ll.

³ Monum. Vatic. II/1. 351. l. Egyháztört. eml. II. 64. l, *Koller*, id. m. V. 53. 182. ll. *Székely Samu* Brodaricsról írt vázlatos dolgozatában (Történ.

Ezenközben megtörtént Brodarics kinevezése, amelyről Burgio március 12-én sietett a pápának jelentést küldeni, mely alighanem együtt ért Rómába Brodaricsnak levelével, melyben a pápának köszönetét nyilvánította az érdekében tanusított közbenjárásért és Burgionak közreműködéséért azzal az ígérettel, hogy háláját tettekkel fogja kimutatni.¹ «Szentséges Atya, írja Burgio, tegnap, március 11-én a király ő fölsége kinevezte Brodarics Istvánt kancellárrá. Ezzel a kinevezéssel már előre meg volt elégedve mindenki, csak néhány püspök zúgolódott, hogy nem helyes eljárás, hogy nem rendjükből való, hanem egy prépost kapja meg a pecsétet. Ezen mormogás és a rákövetkező rákosi zaj elnémitására ő fölsége azt a módot találta ki, hogy a kancellárságot a szerémi püspökséggel adományozta Brodaricsnak. A püspökség kevés jövedelmet hoz ugyan, de mégis csak nagyobb tekintélyt ad neki, mint az eddigi birt prépostsága. Az esztergomi érsek ebben az ügyben (a püspökség kérdésében) nemcsak tisztességesen, hanem egyenesen szeretetreméltóan viselkedett; a végső megoldásnál jobb eljárást tanusított, mint némelyek csak reményleni is merték volna.²

A méltóság s a püspökség végre megvolt és rá is fért Brodaricsra, aki eddigi javadalmai mellett sok útja közt már némi adósságba is belekeveredett.³ Igaza volt ugyan Burgionak, hogy a püspökség kevés jövedelmet hoz, mert Szerém az ország leggyengébb püspöksége, ami katonatartási kötelezettségéből is kiderül. Már a század elején, mikor pedig a török még kevesebb kárt okozott neki, úgy volt, hogy míg az esztergomi érsek és az egri püspök 800—800 lovas tartottak az ország védelmére, a kalocsai érsek, váradi, pécsi, erdélyi, zágrábi püspökök 400—400-at, a győri, veszprémi, váci 200—200-at, a csanádi 100-at, addig a szerémi csak 50 lovas kiállítására volt kötelezve, vagyis a legkevesebbre, amit ezen időben valamely nagyobb javadalmú egyházi férfiú vagy tes-

Tár, 1888. 27. l.) összezavarja a dolgokat. Brodarics különben, miként erről később ismételt megemlékezik, újra visszaszerezte a prépostságát. V. ö. *Kollányi*: Regesták a római és parmai levéltárakból, 6. l.

¹ Hódie, írja maga Brodarics 1526. március 22-iki budai levelében a pápának, factus est finis in negocio cancellariatus auctoritate et intercessione Vestre Sanctitatis et opera domini baronis... Vatikáni levéltár: Principi, vol. 4. fol. 42.

² Monum. Vatic. II/1. 335., 337—338. ll., *Theiner*, id. m. II. 753. s köv. lapok.

³ A mőhácsi veszedelmet megelőzőleg csinált adósságairól alább részletesen tárgyalt végrendeletében szól.

tület harcba tartozott küldeni.¹ De azért mégis csak meghozott a püspökség 2500—3000 aranyat s így több lett a jövedelme, mint amennyit korábbi javadalmai hoztak.

Akik szerették az új kancellárt, siettek üdvözölni, humanista barátai pedig küldték neki a sok magasztaló verset, amelyek ép oly hibátlan külső formában készültek, mint amilyen belső fogatkozásban szenvednek: a pompás technikával megszerkesztett sorokban a versmérték és nem az érzelem mélysége, a gondolat emelkedettsége lüktet.² Brodarics hálás volt a megnyilatkozó érzelmekért és a sok küzdelem közepette nyert támogatásért. Március 22-én Ferdinánd főhercegnek, a német birodalom vikáriusának is kifejezi köszönetét, hogy ügyének újabb fordulatában érdekében nyilatkozott;³ majd 26-án annak érdekében ír VII. Kelemennek, aki módot adott neki, hogy a kancellársággal egyetemben a püspökséget is megkapja. Érdekes levele szinte beszámoló és program a jövőre. Noha a pápa a hivatalos levelekből értesül a közügyekről s ezek közt az ő dolgáról is szó fog esni, mindamelllett külön ír neki; annál inkább megteszi ezt, mert rá akar mutatni, hogy ha valamikor rosszul állottak a magyar ügyek, most bizony már a végső veszedelemhez közelegnek és Isten után csak a pápában lehet reménykedni. Jézusnak szerelmére, kinek helyettese a földön, kéri VII. Kelement, mentől előbb tegye megfigyelése tárgyává a magyar ügyeket s minden módon legyen rajta, hogy jó véghez juttassa őket. Ami önmagát illeti, abban a hivatalában, melyet elsősorban ő szentsége kegyes támogatása szerzett meg neki, semmit el nem mulaszt, amit csak megtehet; ereje, jól tudja, fogyatékos ugyan, de aki megtesz annyit, amennyit tehet, legem implevit, kötelességének eleget tett. Igaz, hogy az egészsége sem a legjobb, főleg a szemeivel nincs valami jól, de reményli, Isten ebben is megsegíti.

¹ A vránai perjel 400, a pécsváradi, pétervárad, pannonhalmi apát, a leveldi karthauziak perjele, az esztergomi, egri, váradi, erdélyi, pécsi káptalanok 200—200, a szekszárdi apát, fejevári prépost 100—100, a zobori apát, fejevári kispépost, dömösi és titeli prépostok 50—50 lovast tartoztak kiállítani. *Kovachich*: Supplementa ad Vestigia Comitiorum II. 326—327. II. L. még *Fürnhaber*: Vincenzo Guidoto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungarn, Quellen u. Forschungen für vaterländ. Geschichte etc. 137. I. Egyháztörtén. eml. I. 215. I., Magyar Sion III. 557. I.

² Ursinus Velius és a többi humanista versét l. *Ábel-Hegedüs*: Analecta nova ad historiam renaissance in Hungaria litterarum, 469. I.

³ Egyháztörtén. eml. I. 244. I.

Szentséged, folytatja levelét, már értesült róla, hogy a kancellársággal a szerémi püspökséget is magamra vállaltam és pedig, mint Burgio leveléből bizonyára bővebben megértette; csupán a kancellárság miatt. Azt, aki eddig szerémi püspök volt, egy olasz, reggioi származású barátomnak, aki korábban az estei bíboros egri püspökségét kormányozta. javadalmával kellett kielégítenem. De azután arra kért engem, hogy valami kárpótlást szerezzek számára s én, Szentséged jóságában bizva, szívesen megígértem neki, hogy javadalmat eszközök ki számára. Esedezem tehát legkegyelmesebb uramnak, méltóztassék neki valami 500 aranyas vagy nagyobb javadalmat adni, noha ő különben úgy beszél, hogy beéri akár 200 vagy kevesebb aranyat hozó hivatallal vagy javadalommal is, amint épen Szentséged jönnek látja. Tudom, hogy talán szerénytelennek látszik ez a kívánságom, mikor az érdemem nélkül tapasztalt jóindulatú támogatás után még olyasmit kérek, amit azoknak volna szabad, kik erre már rászolgáltak. De méltóztassék elhinni, hogy az épen nem jelentős és veszedelmes helyen levő püspökséget csak a kancellárság miatt vállaltam magamra, ezt pedig nem önértékből, hanem a közügy miatt s nagyon veszedelmes időkben. Tudom, hogy ebben a magamra vállalt tisztben minden támogatást megkapok attól, aki kötelessége szerint támogatja az egész kereszténység érdekeit s főleg azon országnak az ügyeit, amely a többi kereszténység védője. Ne is az én magánérdekem miatt méltóztassék teljesíteni ezt a barátomért előterjesztett kérelmem s a jövőben se az én személyem legyen az indítóó, ha valamit rám óhajt ruházni. Egyébként ilyesmivel nem is fogom terhelni, kivéve azzal az egy kéréssel, melyet már akkor előadtam, midőn a konklávéba ment, melyben Isten akarata s a kereszténység szerencséje pápává tette s melyet mint pápa előtt, amire, azt hiszem, Szentséged jól emlékszik, megismételtem.¹

Az ország helyzete tehát, mint ez Brodarics levelének bevezető soraiból is megtetszik, épen nem volt valami rózsás. És az ily nehéz időkben történt kinevezése következett volna a munkálkodás, beváltása a reményeknek, melyeket Brodaricshoz fűztek. Az kellett volna, hogy a viszonyok kellő teret és elégséges időt engedjenek neki, hogy jóakaróit a fölmutatott eredményekre mutatva nyugtathassa meg, hogy nem csalódtak, méltó férfit érdemesítettek bizalmukra.

¹ Vatikáni levéltár: Principi, vol. 4. fol. 59. Csak az utolsó sorai és az aláírása vannak Brodarics kezétől.

IV. FEJEZET.

Brodarics Tomori személyében segítőársat akar magának szerezni. Az országgyűlésen megtámadják kinevezését. Szembajából fölgögyulva munkába fog, de az országos helyzet teljesen megváltozik. A mohácsi ütközet Brodarics elbeszélése szerint. Ő maga is résztvesz a csatában. Vitéz küzdelem után menekül. Útjában kifosztják. Szegényen Pozsonyba érkezik Mária királynéhez.

Brodarics, midőn az új állásában működését megkezdi, már hónapok óta szembajban szenved ugyan,¹ de azért a természetének megfelelő komolysággal kap bele a rendezés munkájába. Azonban alig hogy működni kezd, már sajnosan tapasztalja, hogy a kancellár maga, akármily jóakarattal fogjon is a munkához, nem tud a föladatainak megfelelni; már talán azt is látja, hogy szegény embernek tartják ahhoz az álláshoz, melyet eddig az ország kiváló és vagyonos főpapjai töltöttek be; már érzi, hogy megbízható, a haza érdekeit mindig szeme előtt tartó s emellett kellő tekintélynek örvendő segítőre van szüksége, ha eredményes munkát akar végezni. Ezt a segítőt, úgy látta, Tomori Pálban találná föl. A pápához intézett levelében mintegy programját adja annak a munkának, melyet azzal elvégezhetőnek gondolt: «Tudom, Szentséged jól emlékszik rá, mily gyakran tanácskoztunk Magyarország állapotáról s hogy miképen lehetne itt rendet teremteni. Főlemlítettem már akkor a kalocsai érseket. Magyarországon ugyanis két fontos hivatal van, amelynek tekintélyétől, buzgó és értelmes vezetésétől nagyon függ az ország jóléte: a kancellárság és a kincstárnokság. Kancellárul most az Szentségedé, akit óhajtott s akit, leghatározottabban ígérhetem róla, senki sem múl fölül a Szentséged, királya s hazája iránt táplált hűségben és becsületességben, ha különben más tekintetben nem a legkiválóbb férfiú is. Ámde, higgye meg Szentséged, legyen akárcsi s akármily derék férfiú a kancellár, kincstartó nélkül semmit sem ér, mert a pénzügyeknek immár Mátyás király halála óta tartó zilált állapotában hűséges kincstartó nélkül az ország kormányzása lehetetlen. Már pedig az itt levő férfiak közt nincs ez állásra alkalmasabb férfiú Tomori Pál kalocsai érseknél. Ő szerzetesi voltát hozza föl akadálynak. De hát hiába adunk az országnak kancellárt, ha kincstartót nem állítunk melléje».²

¹ Monum. Vatic. II/1. 352. l., *Theiner*, id. m. II. 664. l.

² *Theiner*, id. m. II. 663. l.

Brodarics reménykedett, hogy Tomori, akivel már érsekkénevezésekor volt alkalma tárgyalni, a pápa közbenjárására elfogadja az ajánlott tisztséget. Tomori azonban teljességgel nem volt hajlandó¹ s így magára maradvra kellett volna a nehézségekkel megküzdnie. Ezek pedig még személyes helyzetét is kellemetlenné tették. Akadtak, akiknek nem tetszett, hogy ő lett a kancellár s főleg nem, hogy Róma támogatásával. A kalandosok április 25-iki gyűlésén Ártándi Pál éles támadást intézett Brodarics ellen. Tekintélyes kancellárra van szükségünk, mondta; olyanra, aki senkitől sem függ. Elégedetlenségét fejezte ki, hogy a pápa illetéktelenül befolyást gyakorolt a kancellár kinevezésénél és a pápai követ az ország ügyeibe folytonosan beavatkozik, azt akarva, hogy mindenben az ő szava legyen döntő, minélfogva féltő, hogy oly hatalmat fog magához ragadni, mint korábban a császári követ. Brodaricsot el kell távolítani s az országnak más kancellárt kell adni. Ártándi azonban nem oly hangot használt, mellyel komolyabb hatást érhetett volna el. A tömeg zúgolódott ugyan, de a komolyabb elem nem ment bele oly vitába, amelynek éle az ország legjobb támogatója ellen irányult. De azért a Brodarics ellen föl-fölhangzó izgatások megtették hatásukat s volt versenytársainak emberei két nappal utóbb a köznemesség rákosi gyűlésén ismét panaszkodtak ellene. Az ellenséges hangulat annyira fokozódott, hogy május 3-án, midőn a király az országgyűlés zajongó elemeinek lecsillapítására az országgyűlésbe küldötte, szóhoz sem tudott jutni s eredmény nélkül kellett visszatérnie.² Az udvar politikája, ingatag magatartása ellenséges hangulatot támasztott a király bizalmasabb emberei ellen is. Hozzájárult az is, hogy szegényebb volt, mint állása kívánta volna. Legalább Burgio úgy nyilatkozik, hogy Brodarics tehetségét, jóindulatát mindenki látja s akik leszólják, szerény javadalma miatt kapnak vérszemet. «Nem hiányzik ennek a derék, jóra való embernek semmi sem, mondja Rómába küldött jelentésében, csak a mostaninál valamelyest jobb anyagi helyzet. Reményilem azonban, hogy nemsokára kedvezőbb anyagi viszonyok közé jut.»³

Hogy mit értett Burgio a kancellár anyagi emelkedésén, bajos

¹ V. ö. *Fraknoi*: Tomori Pál élete. Századok, 1881. 310. és 725 — 727. ll.

² Monum. Vatic. II/1. 372. s köv. lapok, *Theiner*, id. m. II. 767. s köv. lapok, v. ö. *Pray*, id. m. appendix, *Fraknoi*: Magyarország a mohácsi vész előtt, 234. l.

³ Monum. Vatic. II/1. 385. l., *Theiner*, id. m. II. 773. l., *Fraknoi*, id. m. 241. lap.

megállapítanunk. A pécsi prépostság visszaszerzésére gondol-e, vagy talán az járt az eszében, hogy a kitünő veszprémi püspökséget szerzi meg számára,¹ nem tudjuk megmondani. Ha ez utóbbira gondolt, a gyors változásokat okozó közel jövő keresztezte a tervét.

Brodarics kancellári működését tulajdonképen azon erőfeszítések kötik le, amelyeket az udvar a török ellen szükséges hadi-készletek beszerzése végett kifejt. A török mindjobban veszélyeztette az országot, mely belső viszálykodástól megrázkódtatva, külső támogatóktól jóformán elhagyatva, igaz segítőre csak a pápában talált, aki az ország védelmére jelentékeny összeget bocsát Lajos király és Burgio rendelkezésére és még a király sógorában, Ferdinánd osztrák főhercegben, bár ez korántsem tett annyit, mint a pápa, sőt annyit sem, amennyit tehetett volna. A készülődéssel, beszerzésekkel, pénzszerzéssel lesz kapcsolatban Brodarics útja, aki június végén öt kocsival Esztergomba ment, hogy a primással a teendőkről tanácskozzék.² Az országos szükséglet mellett a maga pénztelensége is nyomta. A török előnyomulása szinte kétségbe ejtette, mert püspökségét legközelebb fenyegette a veszély, pécsi prépostsága is megérzi, ha a török az ország déli részein kalandozhat. Annyi pénze sem volt, hogy a táborbaszállásra fölszerelje magát s mit hoz a jövő? Burgiotól akart pénzt szerezni, de ez kénytelen neki kijelenteni, hogy neki magának sincs, a pápai segélypénzekkel pedig ily célra nem rendelkezhetik. Valóban örült volna Brodarics, ha valamely olasz püspökséget szerezhetett volna magának. Burgio, midőn a pápának értesítést küld, rámutat Brodarics helyzetére s bizonyos keserőséggel mondja: «Megitélheti Szentséged, mennyire használhatom én a kancellár úr barátságát: többre megy ő az enyémmel».³

¹ Van kiadva három kinevező-oklevél fogalmazványának látszó írás (Egyháztört. eml. I. 279—280. II.), melyek a váradai, erdélyi és veszprémi püspökségek betöltésére vonatkoznak. Talán ebből az időből valók és Burgio reménykedésével vannak összefüggésben.

² Engel: Monumenta Ungrica, 231. l. — Úgy látszik, ekkor írta hozzá Ursinus Velius *Ad eundem venientem Strigonium* c. kis versét:

Salvus venerit opto Brodericus
Lynceus non mihi lippus intuendus,
Cuius lumina si videre possent,
Quantum mens vidit, Argus alter esset.

Abel-Hegedűs, id. m. 489. l.

³ Monum. Vatic. II/1. 432. l., Theiner, id. m. II. 792—793. II.

Bizony nemcsak Brodaricsról, de szinte az egész országról megtehetette volna Burgio e nyilatkozatot. A török veszedelmesen nyomul előre s az ország a végnek kezdeténél áll. Az ország helyzetét s a bekövetkező eseményeket maga Brodarics írta le egy esztendő múlva *A mohácsi csatavesztés* című kis munkájában, melyből láthatjuk a körüle forgó eseményeket s a maga sorsát is.¹

Azon időben, kezdi elbeszélését Brodarics, midőn Szulejmán hatalmas sereggel Magyarországra támadt, 1526-ban, II. Lajos uralkodott, aki ekkor 21 éves volt. Kevéssel előbb nősült, mint atyja meghalt. Csinos, jó férfiú volt, ki kortársait fejlettségre messze fölülmulta és ha meg nem hal, egyike lesz a legjobb fejedelmeknek. Tehetséges, hajlítható, a testi ügyességekben kiváló, igazlelkű, állhatatos, titoktartó fejedelem. Idejében Báthori István volt a nádor, Erdély vajdája pedig Zapolyai János, a szepesi gróf, aki kevés idő múltán az ország trónjára jutott. Már vajdakorában benne látta mindenki a jövődő királyt, ha az uralkodónak ivadéka nem lesz. Moldva fejedelme István, Oláhországé Radul volt, akik elismerték a magyar király főségét. Dalmát-, Horvát- és Szlavonország bánja Batthyány Ferenc volt, a király gyermekkori barátja, míg a temesi «bánságot» Perényi Imre védte, aki utóbb a magyar koronát Zapolyai kezébe szolgáltatta. A Szerémségnek, a Dráva és Száva közt elterülő országrésznek parancsolója Tomori Pál, a kalocsai érsek volt, Ferenc-rendű barát, vitéz ember, aki sok hadi dicsőséget aratott, mielőtt szerzetbe lépett; a király és az ország követelésére foglalta el ezt az állást. Frangepán Kristóf nem olyan régen Ferdinánd főhercegtől állt a királyhoz; de, mert vágyai kielégítésre nem találtak, megint csak régi ura mellé szegődött. A kancellária élén «a több jóakarattal, mint tehetséggel megáldott» Brodarics István állt, kincstárnok pedig az igen gazdag Thurzó Elek volt, ki e hivattal már korábban is viselte. Bornemissza János, Pozsony és Buda várnagya, a király nevelője, majdnem mindenki előtt szeretetben, tiszteletben álló férfiú s ez nemcsak kora, hanem komolysága, jó-sága, megingathatlan hűsége miatt lett osztályrésze. Ezen hivatalokon kívül a többi úr és főpap inkább magánember, kivéve mégis Szalkai László esztergomi érseket, az ország primását s főkancellárját, aki, jóllehet néhány hónap előtt — vagy mert másként nem

¹ A következő lapokon némi kihagyással ennek a munkának fordítás-szerű tartalmát mondjuk el, beleillesztve ebbe Brodaricsnak azt a néhány levelét, melyet a táborozás alatt írt.

tehetett, vagy mert nyugalmasabb élet után vágyott — a királyi ügynevezett titkos pecsétet a király kezébe helyezte, aki azután Brodaricsnak adta, mégis kiváló tekintélynek örvendett, az ügyek folyása nagyrészt az ő akaratától függött; mert, ha fontos ügyről végső döntésről volt szó, buzgalma, kora, az ügyekben való jártassága miatt, melyeket sokáig ő vezetett, a király összes emberei közt reá adott legtöbbet.

Ily viszonyok közt vette Lajos király a hírt, hogy Szulejman a szomszédos fejedelmekkel békét kötven, ellene viszi fegyvereit. Belgrád, Sabác már kezében volt, Zalánkemén s több Száván túl eső vár romban, az ország Péterváradig szinte kezében; így könnyű szerrel támadhatott. Tömori, Dél-Magyarország kapitánya, március 20-án gyorskocsin Visegrádra sietett a királyhoz és jelentette neki, hogy hamarosan intézkedni kell, ha a szultánnak a Száván való átkelését Belgrádnál meg akarják akadályozni. Erre a hírre a király Szent György napra országgyűlést hívott össze. Itt elhatározták, hogy az összes egyházi és világi urak július 2-án Tolnán legyenek s innen a török ellen induljanak; Lajos király szorgalmazza a pápánál s a szomszédos fejedelmeknél, hogy segítsenek. Zsigmond lengyel király csak imént kötött békét a törökkel s így nem küldhetett segítséget, miként ugyanazon okból Velence sem. Az üres királyi kincstár megtöltésére határozatba ment s ezt a pápa is megerősítette, hogy az összes egyházak kincseinek egy részét hadi célokra fordítsák. Kijelölték a hadvezéreket is Frangepán Kristóf és Salm Miklós gróf személyében. Lajos király a gyűlés után iparkodott a határozatokat végrehajtani. Irt Károly német császárnak, Ferenc francia királynak, aki fogsága idején segítséget ígért, követet küldött Ferdinánd főherceghez és más német fejedelmekhez, akik Speyerben birodalmi gyűlésen voltak, valamint Csehországba, Morvába, Sziléziába. Tanácskozott Burgio pápai követtel, hogy a szentszék küldjön több pénzt ebben a nagy veszedelemben. Az egyházak fele kincsének összegyűjtésével másokkal együtt Macedonai Lászlót bizta meg, pénzzé veretésük gondját és zsoldul való kifizetését pedig Gerendi Miklósrá bizta. Az apátok, prépostok, káptalanok, szabad királyi városok szintén fölhívást kaptak, adjanak pénzt s ezt a szászoktól, erdélyiektől, zsidóktól is iparkodtak szerezni. Így rövid idő alatt jelentékeny összeg gyűlt egybe. Közben a kalocsai érsek s az erdélyi vajda levelei hírül adták, hogy a török Belgrádhoz közelit és seregeinek egy része már átkelt a Száván. Ez a hír fölötte ösztökélte a királyt és környezetét, hogy hamarosan annyira

rendbe jöjjenek, hogy a törököt legalább a Dráván való átkelésben megakadályozzák.

Magyarországnak, főleg pedig a töröktől meglátogatott részeknek állapota ez időtől a következő: Magyarországon, melyet vagy a hunokról vagy a szittyá Hungarus népről Hungarianianak neveztek el, Európa legnagyobb folyója, az Ulm közelében eredő Duna folyik keresztül s az országot Alsó- és Felső-Magyarországra osztja.

Alsó-Magyarországot, ahol hajdan a pannonok laktak, Felső-Magyarországtól a Duna, Ausztriától és Noricumtól (Stájerországtól) a régi Cetius hegy (Lajta hegység), Szlavóniától a Dráva, Boszniától és Szerbiától a Száva folyó választja el. A Duna mellett, a Belgrád felé eső részeken a Száva torkolatáig három nagy tartomány terül el, melyet mi megyének nevezünk. Valkó, Pozsega és Szerém. Ennek (az alsó-magyarországi) résznek főhelye Buda. Mellette nevezetesebbek a koronázó város, Fejérvár, amely egyszersmind a királyok temetkező helye. Esztergom érseki, Pécs püspöki székhely, Sopron, Győr, Szombathely, Szent Mártonnak és Stridon Szent Jeromosnak hazája. Sok jeles folyója közül a Duna s a Dráva válik ki; tavaiból a 13 mf. hosszú Balaton s a rövidebb, de szélesebb Fertő. Alsó-Magyarországgal a Száva és a Dráva közt egészen az Unnáig, ahol Horvátország kezdődik, Szlavónia kapcsolatos. Ennél délebben Dalmácia van, mely azonban jórészt a töröké és Velencéé. A tengermellék Boszniához és Szerbiához tartozik. Szlavónia székhelye Zágráb, Horvátországé a korábbi Fumium helyett most Bigihon (Biheg, Bihać). A Magyarországhoz tartozó Dalmáciában Segnia, Boszna, Jajca, Szerbiában vagy Rasciában Belgrád a főhelyek.

Felső-Magyarországot egészen Mármarosig a Pozsonytól a Feketetengerig húzódó Kárpátok választják el Morvaországtól, Sziléziától, Lengyel- és Oroszországtól; Mármarostól más, (Turn-) Szeverin felé húzódó hegyek a választók Erdély és Oláhország közt. Magyarországnak ezen a részén a Tisza folyik keresztül — amelyben, már amennyire eddig meg lehetett tudni, az összes északi folyók közt a legtöbb hal van — s ez magába veszi a Szamost és a Marost. Ezen részen nevezetesebb városok északon Pozsony, Nagyszombat, Trencsén s itt a Vág folyó, mely Komáromnál ömlik a Dunába, Nyitra, Beszterce, néhány bányaváros, Vác, a Budával szemben fekvő Pest, Eger, Kalocsa, Kassa, egy pár szépségi hely, délen Kalocsa, Bács, Szeged, Várad, Debrecen, Nagybánya, Csanád, Temesvár, amely az ország praefecturái (bánságai) közt a harmadiknak székhelye, Szeverin, ahol még látszanak Traia-

nus hidjának maradványai és mások. A Tisza Titelnél szakad a Dunába.

Azon hegyeken túl, amelyek Máramarostól Széverin felé huzódnak, Erdély terül el, a hajdani Dacia egy része. Ennek főhelye Gyulafehérvár, amely nevét vagy a római Gyula (Julius Caesar) császártól vagy inkább a hunok egyik vezéréől Hijulától kapta. Ezenkívül még sok neves helye van, amelyeket a most szászoknak nevezett németek alapítottak és laknak, melyenek Brassó, Kolozs, Beszterce. Itt lakik a vad és harcias székely nép, amely közt, mint a svájciaknál, nincs nemes vagy paraszt, hanem mind egyenlő jogúak. Erdély fémekben gazdag, bora is bőven van, de nem oly jó, mint a magyar vagy szlavóniai. Erdélyhez csatlakozik a két Oláhország, Havasalföld és Moldva.

Ezen általános leírás után, mondja Brodarics, arra kell átérni, mely részeket ért a török támadása. Buda alatt, a Duna mellett leszállva, néhány egészen jelentéktelen helyen kívül Rákos, majd Tolna, Bába s végül a Duna mellett Mohács következik. Ennek közelében van Pécs, Valpó, Siklós, Eszék, ahol római vár maradványai látszanak. Eszéknél szorul össze legjobban a Dráva s alkalmas a hídverésre, miért is a mieink Belgrád elvesztése után itt is vertek hidat. Eszék után Erdőd következik, amelynek természetes fekvése olyan, hogy kis erővel a legjobb erősséget lehetne belőle alkotni. Más helyek után a jeles várra ékeskedő Újlaknál táruul föl először a boldog Szerémség, mely császárokat, sőt pápát is adott Rómának. Sirmium (Szerém, a mai Mitrovic helyén) nevű régi városának, melyről a tartományt elnevezték, csak nyomai mutatkoznak. Bájos vidék, csodálatosan termékeny, kellemetes éghajlattal megáldott, melyet a közel fekvő Adriának köszön. Újlak után Bánmonostor következik, a szerémi püspök székhelye, majd Pétervárad, melyet Belgrád elvesztése után ehelyett mint hozzá hasonló értékűt becsülünk. Más helyeken kívül itt van Belgrád, a régi Tau-runum, Hunyadi és Capistranoi János dicső győzelmének helye.

Hogy azonban célunkhoz visszatérjünk, írja átmenetelül Brodarics, amint a király arról értesült, hogy a török átkelt a Száván, Eszék védelmét sürgette s ezt a nádorra bizta. Ez, ámbár lábbaja volt, mégis buzgón fogott a munkához; ám, akiknek csatlakozniok kellett volna, a veszélyes helyzetnek épen nem megfelelő tunyasággal mozogtak s így semmit sem tehetett. Budára sietett tehát, bejelentette azoknak hanyagságát, akik nem segítették s azután a király mellett maradt. Eközben valaki, aki az ellenség terveit és

erejét tökéletesen ismerte, azt a tanácsot adta a királynak, fogassa az erdélyi vajdával hátba a törököt, de legalább is szállassa meg serege mögött a vidéket; így vagy elnyomják vagy legalább visszafordul. Ez a tanács azonban némely okok miatt, amelyeket hosszas volna felsorolni, kezdetben gyanusnak látszott. Mikor azonban az esztergomi érsekkel a tervet megbeszélték, Batthyány Orbánt az erdélyi vajdához küldték, cselekedjék akként, amint a haza érdekében legjobbnak látja. Ez alatt már el is mult a tolnai gyűlés ideje, de, amint hírlik, senki sem jelent meg; a királyt várták.

A török időközben már átkelt a Száván és néhány vár elfoglalása után Péterváradot fogta ostrom alá. Ekkor a király, ámbár sem Csehországból, sem máshonnan nem jött segítség, magának meg csak igen csekély serege volt, a Mária királyné s az esztergomi érsek embereivel együtt vagy 3000 harcosnak parancsolt, július 24-én kiindult Budáról, hogy, abban hiszemben, hogy útközben majd csatlakoznak hozzá, Tolnára menjen. Mielőtt megindult volna, Somlói Báthory Istvánt azt erdélyi vajdához küldte azon meghagyással, hogy minden más terv, korábbi rendelet elhagyásával, amelyek a török előrenyomulása után már különben sem vezetnek célhoz, siessen a királyhoz.

Azon a napon, melyen Budát elhagytuk, kezdi Brodaries a hadmenet elbeszélését, eljutottunk Érdre, Sárkány Ambrus falujába, mely vagy két mértföldre van Budától; itt a királynak kedves lova elpusztult; ő sajnálta, mások meg rossz előjelnek tartották.

Az érdi, kissé huzamosabb tartózkodást fölhasználta Brodaries arra, hogy a pápát állapotukról értesítse. «Szentséges Atyám, írja július 27-iki levelében, bizonyára értesült már a (Burgio) báró úr leveléből, hogy jelenleg mekkora veszedelemben forgunk. Valóban egyedül csak a mindenható Isten vagy valamely ő tőle adott véletlen mentheti meg országunkat a végső veszedelemtől: én egyetlen utat sem látok a menekülésre. Örömet szolgálok, de hát mit gondol Szentséged, mit tehetek én a magam szegénységében az ügyek illetén ziláltsága, az ország megfogyatkozása, az emberek romlottsága, egyenetlenkedése s az ellenség hatalma ellenében, pedig még ezer más baj is van, a Szentséged támogatása folytán csak imént elnyert állásomban, amely miatt azok is irigykednek ellenem, akik tekintélyben s hatalomban fölülmulnak? Rajtam azonban, kerüljön bár a fejembe, semmi sem fog mulni. Kegyelmes, kegyelt Atyám, a felsorolt bajok s gyöngye egészségem miatt már letettem volna ezt a terhes hivatalt, ha csak nem táplálna az a reménység, hogy

az Isten nagy könyörületesége talán mégis kisegít bennünket ezekből a bajokból, megnyitja előttem az utat, amelyen hazámnak szolgálhatok; ebben a reménységben kitartok, hozzon a sors, amit akar.»¹

A következő napok épen nem voltak alkalmasak rá, hogy Brodarics aggságoskodása csökkenjen, mert a király serege Érden alig hogy csak valamit szaporodott; néhány nap pedig elmúlt anélkül, hogy valaki a királyi zászlók alá érkezett volna. Így azután a király tovább ment Ercsibe, ahol szintén csak Báthory András szaporította harcosait. A királyi sereg sok hiábavaló várakozás után Pentelére vonult, erre a régi helyre, ahol még római építkezések maradványai is föltetsettek. Itt érkezett a királyhoz az erdélyi vajda küldöttje, aki ura nevében fölvilágosítást kért, mit tegyen, mert az eddig kapott eltérő parancsok után nem tudja, mit cselekedjék. A király a vajda követével elküldte Statileo Jánost, ezt a tudományosan képzett, éleseszű férfit is és vele megizente a vajdának, hogy haladéktalanul siessen hozzá. Hasonló parancs ment Gosztonyi erdélyi püspökhöz s az erdélyi urakhoz azzal, hogy hűtlenség bűne alatt sürgősen iparkodjanak a királyi zászlók alá.

Midőn a sereg Bátánál járt, hire jött, hogy Pétervárad, miután őrsége szinte egy lábíg elveszett; a török hatalmába került s az ellenség már Újlak ostromára siet. A vészes hír nagyon közéről érintette Brodaricsot, amenyiben ez azt adta neki tudtára, hogy püspöksége a török kezébe jutott. «Szerémi püspökből újra pécsi prépost lettem, írja a pápának, összes váraim, falvaim az ellenség kezében, 700 jobbágyomból egy sem az enyém többé!»²

A megrettent király Pétervárad elvesztése után még jobban sietette az erdélyi vajdához küldött követeket, futárt küldött Zapolyai Györgyhöz, akiről hire járt, hogy 5000 emberével már Fejérvárnál van, Batthyány Ferenc horvát bánhoz, Frangepán Kristófhöz, akiről az a hír jött, hogy atyjához utazott, most fegyvereseket gyűjt és lovas, gyalogos haddal a király zászlai alá készül. Macedonai Lászlót nagy gyorsan a királynéhez küldi a király, hogy sürgesse Ferdinándot vagy ennek távollétében az ausztriai rendeket, küldjenek segítséget, főleg pedig ágyukat, mert azt hallottuk, hogy ebből az ellenségnek fölös számmal van, mi pedig nem igen hővelked-

¹ *Theiner*, id. m. II. 674—675. ll.

² *Fraknoi*: A Hunyadiak és Jagellók kora (A magyar nemzet tört. IV. k.). 500. l.

tünk bennük; továbbá sürgesse a cseheket és küldje el azokat a cseh csapatokat, melyeket a maga pénzén a saját zászlaja alá gyűjtetett. Nádasdy Tamáshoz is levél ment, kérve-kérje Ferdinándot, akit nemcsak a rokonság, de a közös veszély is Lajoshoz fűz, meg ne feledkezzék az országról most, Pétervárad elveszte után; ő kapott megbízást arra is, hogy a speyeri birodalmi gyűlés segítségét iparkodják megnyerni.

Ezenközben Tomori Pál, akinek Pétervárad védelmére csak 2000 embere volt, meggyőződván, hogy könnyelműség nélkül meg nem ütközhetik a törökkel, átkelt a Duna másik partjára s amennyire tehette, akadályozta az ellenség előnyomulását; e célból úgy szárazon, mint vizen fölvette a küzdelmet. A király Pétervárad elvesztése után Pakson át némileg megszaporodott sereggel, mintegy 4000 vagy valamivel több emberrel Tolnára vonult. Mielőtt Tolnát elérték volna, Brodarics Szentgyörgyről, Tolna közeléből, szükségesnek látta a királyné fölvilágosítását. Levele olyan, sőt nyomasztóbb érzést tüntet föl, mint az, melyet Édről a pápához küldött s úgy látszik, hogy a biztos veszedelem előérzete mondta neki a szavakat, midőn a királynénak, aki az ügyek állása felől kérdezősködött tőle, a feleletet megküldte. «Isten tudja, én nem tudom, mit tegyen ő fölsége ebben a borzasztóan zavaros helyzetben. Miként Fölséges Asszonyom, én is azt hiszem, hogy 20 vagy 30 nap előtt szó sem lehet róla, hogy akkora seregünk legyen, mellyel az ellenséggel kész veszedelem nélkül ütközetbe bocsátkozhassunk. Az ellenség közelít, hajóhada már Erdőd körül van, ott, ahol a Dráva a Dunába torkoll; s ha eddig nem foglalta el, hamarosan hatalmába keríti Eszéket, ahova a nádor volt küldve. Így van, Fölséges Asszonyom, a mi dolgunk. Én nem adhattam és nem is adhatok más tanácsot, mint hogy menjen a fölség Tolnára, nehogy őt okolják azért, aminek okát, mint Fölséged tudja, ő benne keresik. Szerintem tovább nem fog vonulni; legfőlebb arra, amerre való útját már Macedoniaival jeleztem (Horvátország felé).¹ Ámde, higgye meg Fölséged, már minden késő, végső veszedelemben vagyunk. Amit tehetek, bizonyára megteszem, Nagy bajom, hogy senki sincs, aki segítene s velem egy véleményben volna. Ha itt volna Fölséged, bámulná, mit össze-vissza nem terveznek a mieink; azt hiszik, repülhetnek szárnyak nélkül; engem, mivel óvatosan beszélek s úgy őket, mint a fölséget elővigyázatra intem, kétségbeesett féleneknek

¹ V. ö. Monum. Vatic. II/1. 434. l.

neveznek. Bár ok nélkül volnék kétségbeesett! Nem magamat féltetem, hanem a királyt, az országot és főleg a királyt! Nem akarom hinni, hogy a mieink azzal, hogy a veszedelembé küldik, szándékosan idézik elő a király romlását, vesztét; azt hiszik, akkor cselekszik helyesen, ha előbbre nyomul. Bármily néven vegyék is tanácsaimat, életem veszélyeztetésével sem hallgatom el, ami a király menekvésére szolgál. Fölségedet mindenről tudósítani fogom s megírom az igazságot; ne zavartassa magát, legyen nyugodt, bátor; az Isten nem hagyja el a jó, az ártatlan királyt. Tartunk tőle, hogy Fölségednek Budáról való távozása sokakat futásra ösztönözne. A király ő fölsége azt mondja, hogy ha valami történnék, a lehető leggyorsabban tudatja, mit kell Fölséges Asszonyomnak tennie.»¹

Brodarics ezen leveléből megérthette a királyné, hogy a hadviselésből szerencséje lehet, ha a királyt épségben viszontláthatja; másra ugyan nem számíthat.

Miután a király Tolnára ért, beszéli Brodarics, az itt már összegyülekezett kevés emberrel eléje ment Báthory, akit az eresii táborból előre küldtek. Mialatt a király itt volt, sokan csatlakoztak hozzá. Megérkezett Zapolyai György, szepesi gróf, 300 vagy valamivel több nehéz és könnyű fegyverzetű lovassal és 1200 gyalogossal; megjelent a cyprusi származású Carthagói Hannibál 1300, pápai pénzen szedett gyalogossal és más pápai gyalogosok is érkeztek, úgy hogy a pápai sereg 4000 főre nőtt, derék katonák, jó fegyverzetű, kiválóan szervezett csapatok. Ezek közül is igen kivált a lengyel Gvojenszki Lénárt² kitűnő tábori mérnök vezetése alatt levő 1500 főnyi lengyel csapat. Megérkezett egynéhány püspök is: Várdai Pál egri, Perényi Ferenc váradi és mások, valamint több világi úr. Mialatt Tolnán táboroztunk, gyakori tanácskozásokban csaknem naponként megbeszélés tárgya volt a király előnyomulása, a Dráván való átkelés megakadályozása, pedig ekkor már elveszett a Száva vonala is, Pétervárad is s a török kiostromolván az összes Dunamenti várakat, elfoglalván Újlakot, hír szerint most Eszék felé közelgett. Újra a nádort jelölik ki, siessen és az ellenség átkelése előtt szállja meg a drávai hidat; de, mivel az ország főurai közül többen, akiket melléje rendelték, kiváltságleveleikre hivatkozva, meg-

¹ *Pray*: Specimen hierarchiae II. 390. I. s ugyanezt kiadta az Epist. proc. I. k.-ben is.

² Sambucus kiadása a nevet különböző formában s mindig elrontva adja. V. ö. a névre *Kápolnai*: A mohácsi hadjárat 1526-ban, Hadtört. Közl. 1889. 207. l.

tagadták a csatlakozást, mert hát ők csak a királyi zászlók alatt tartoznak harcolni, a drávai vállalat elmaradt. Mikor pedig ezen az alapon még akkor is vonakodtak a nádorhoz csatlakozni, mikor ez már Mohácsig nyomult, a király haragra lobbanva így szólt: «Látom (úgy mondjuk el a király szavait, amint mondta), mindenki az én fejemmel keresi a maga feje szabadulását. Azért jöttem ide, hogy testemet, életemet minden veszedelemnek kitegyem. Nehogy tehát valaki a maga gyávaságát velem fődözze s a felelősséget reám hárítsa, holnap Isten segítségével majd személyesen elmegyek oda, ahova mások nélkülüm menni nem akarnak.» Ezen nyilatkozata után, sokak tetszésére, általános bámulatra, miután néhány veszélyt sejtő hasztalanul adott ellenkező tanácsot, a kürtösökkel tábor-szerzte kihirdettette, hogy másnap a sereg elindul.

Másnap reggel, Mária fölmagasztalásának előnapján (augusztus 14-én) Tolnárról Szekszárdra, majd innen Bátára mentünk. Mivel óráról órára jött a hír, hogy az ellenség közelít, futárok mentek az utakra, falvakba, hogy a szétszórt csapatokat összegyűjtsék és Bátára vezessék. Palinay György boszniai püspököt, ezt a jogi tudásával épen úgy, mint feddhetetlen életével kiváló férfiút Tomorihoz küldték, siessen ő is Bátára. Mikor már mindnyájan összejöttek, Bátán s ideje volt (bizony ekkoráig is kár volt halasztani), hogy a sereg vezért kapjon, a király titkos szavazással kitudván mindenkinek óhaját, mivel a többség a barátira, Tomorira esett, György szepesi gróffal, a vajda testvérével, ezt tette a sereg vezérévé; a sereg, főleg a barátot illetőleg, igen helyeselte a választást; voltak ugyan, akik zokon vették, de később láttuk, hogy ezek is a lehető legnagyobb készséggel engedelmeskednek a vezéreknek. Tomori, mikor a király azt akarta, hogy ő vállalja el a vezérséget, sokáig vonakodott, emlegette szerzetesi állását, hogy ő járatlan, ily nagy sereg vezetésére nem alkalmas; van sok kitünő világi ember, mint a nádor vagy a távollevő vajda, akik már forogtak nagy csatákban s bárkinél alkalmasabbak a vezérségre; Perényi Györgyöt is emlegette s más fiatalokat, akiknek korát kiegyenlíti tehetségük s nálánál sokkal alkalmasabbak; ő még nem is látott akkora csatát, mint itt lesz; vágassa le a király a fejét, de ő nem vállalkozik a vezérségre. Ámde nyilván s a titkos tanácskozásban mindezt hiába emlegette, a király vezérnek rendelte és mint említők, melléje állította Zapolyai Györgyöt, aki szintén sokat könyörgött, ne bizzák reá ezt a föladatot. Végre mégis beleegyezett, de azzal a föltétellel, hogy Pál testvér (így nevezte) és nem más lesz a társa és ha édes

testvére, Zapolyai János, megérkezik, tüstént lemondhat ezen tiszt-ségéről. Mindezt könnyen megnyerte, mert már korábban — miután Salm Miklós gróf betegségével kimentette magát — úgy határoztak, hogy Tomori Pállal Frangepán Kristóf gróf és a vajda lesznek a vezérek. Ennek végeztével a hadvezérek távoztak, hogy a tábor számára Mohács mellett helyet nézzenek. Ez a város a pécsi püspökség területén fekszik, Bába és a Dráva torkolata közt a Duna partján. Kissé Bába fölött a Duna két ágra szakad, amelyekből a tulsó, a szélesebb a csatatér mellett, a keskenyebb Bába és Mohács mellett folyik el és Mohácson alul szigeteket alkotva egyesülnek. Mohács elég jeles város, körüle roppant síkság, amelyet sem domb, sem mocsár meg nem szakít. Töle nyugatra esik Pécs, ezen csata előtt, mint mondtuk, eléggé kiváló város, északra az említett Bába, keletre a kisebb Dunaág, délre három vagy valamivel több mérföld távolságra a Dráva; ez és Mohács közt szőlőkkel beültetett dombok vannak és mocsáros helyek. Ezen irányban, Mohácstól nem messze, egy inkább mocsáros víznek, mint mocsárnak vagy folyónak nevezhető ág, amelyet az itt lakók Krassónak hívnak s ezen túl táborozott Tomori a maga 5—6000 emberével, akiket részint magával hozott, részint Perényi Péter és mások vezettek hozzá. Tomori azután vitézeit a Duna tulsó partjáról áthozta az innensőre, hogy egyesüljenek a királyi csapatokkal. Miután tehát társával kikereste a tábornak alkalmas helyet és Gvnojenszky útmutatását is kérve kimérte, megjelölte kinek-kinek a helyét, maga Perényi Péterrel ismét visszatért csapataihoz, amelyek azon a vizen túl voltak, hogy, ha ráveheti őket, azokat is magával vigye a királyi táborba. Mikor hozzájuk ért s a katonákat, hadnagyokat összehíva előadta nekik a király és a maga rendeletét, hogy helyezték át a tábor, roppant zaj tört ki. «Nem azért jöttünk, hogy elvezessenek az ellenség elől, akire vitézül rá akarunk öklelelni! Harcolni akarunk, nem futni!» így kiabáltak. «Az előkelők adták ezt a tanácsot a királynak, akik pulyák, lusták a harcra»; zajongtak mások. «Csak jöjjön ide a király, velünk együtt üssön rá az ellenségre, kezünkben a győzelem. Kikémlítettük, hogy van ugyan az ellenségnek sok embere, ágyúja, de a seregben nincs ám harci kedv, meg nincs is jól fölfegyverkezve, tizediknek, huszadiknak ha van ijja, amivel kárt tehetne bennünk. Belgrád alatt, meg azután Rhodos ostrománál elpusztultak azok a török csapatok, melyek vitézségükkel kitüntek. Tegyen társával együtt úgy, amint a derék vezérnek kötelessége és minden jól üt ki. Vonja el a királyt s a derék katonaságot a

tohonya papoktól s a harekerülő tömegtől, akik a magában véve derék és vitéz királyt gyávaságokkal és félénk tanácsaikkal megromtják, elasszonyosítják, a kitünő ifjút magukhoz hasonlóná teszik».

Míg ebben a táborban ezek történtek, ezalatt Mohácsnál már elfoglalták a kijelölt helyeket, fölállították a sátrakat. A király azonban még a Macedóniaiaknak egyik Báta és Mohács közt fekvő birtokán, Újhelyen tartózkodott, oly csekély kísérettel, hogy bizony veszedelembé jut, ha a török megtudja, mily kevesen vannak körülé. De a sors más időre tartotta fönn a király végzetét, midőn sokkal dicsőbben halhatott meg a hazáért!

Éjszakának idején, midőn a király már aludt, hirtelen megérkezett hozzá az uraktól küldött Podmanicky Mihály s mint biztos hírt jelentette, hogy a török szultán seregének nagy részével már átkelt a Dráván, a többit siet áthozni: az ütközet többé semmiképen sem kerülhető ki; kéri a királyt, haladéktalanul menjen át hozzájuk az ő táborukba, hogy az ellenséggel való összecsapásról tanácsot üljenek. A király Podmanicky előadása után összehívta a mellette levő kevés tanácsosát, hogy megbeszéljék, mit kelljen ebben a hirtelen fölmerült veszedelmes helyzetben tenni. Rágondolt a király az erdélyi vajdának és Kristóf grófnak követek által küldött tudósítására, kik mindketten kárhoztatták, hogy a királyt idő előtt az ellenség szomszédságába vezették; vagy Budán kellett volna maradnia, vagy más, az ellenségtől távol eső helyen várakoznia, míg az ország összes hadereje összegyűl; biztatták a királyt, legalább megérkezésök előtt össze ne csapjon az ellenséggel; azt is megüzente a vajda Statileo Jánostól, hogy akkora s oly kiváló, erős sereggel jó, amely maga reményt ad a győzelemre. Mindez eszébe jutott a királynak, midőn a hozott üzenetet latolgatta; mert, ha erre nem hallgat s valami szerencsétlenség történik, midőn az ellenség a szomszédságban van, a maga katonáit meg a harcvágy hevíti, minden baj okát benne fogják keresni, őt vádolják, hogy elszalasztotta a jó alkalmat. Aggságos helyzetében kíséretet tett, hogy legalább arra vehesse rá az előkelőket, hogy a vajdát és Frangepánt várják meg s ha a török közben támadna, biztosabb helyre tegyék át a tábor.

Majdnem ugyanabban az órában, amelyben Podmanicky megérkezett, a király Brodarics kancellárt, aki mellette volt, a táborba küldte, hogy a főurakat, a hadvezéreket, az esztergomi érseket s a nádort, kiktől a többi úr s a tömeg függött, a harc elhalasztására

birja. Meghagyta neki, hogy mondjon el rendre mindent, amit a vajda és Kristóf gróf izentek; állítsa szemük elé, micsoda biztos veszedelem fenyegeti az országot, ha a király az előkelőkkel, az ország nemességének és katonaságának virágával kiteszi magát a nyilvánosság veszedelmének. Mert tegyük föl, amitől az ellenségnek az övéhez képest nagy serege és készlete miatt nagyon is lehetett tartani, hogy a király elesik; mi tartóztathatja, mi akadályozhatja akkor az ellenséget, hogy az egész országot könnyűszerrel hatalmába ne kerítse? De talán sokkal hasznosabb is, tette még hozzá, míg a vajda az erdélyiekkel, a bán a szlávokkal, Frangepán Kristóf a horvátokkal, a csehék a morvákkel, sziléziaiakkal s a még esetleg gyülekező csapatok megérkeznek, biztosabb helyre vezetni a sereget, vagy akár, ha az ellenség szorítaná, kissé meghátrálni; kevesebb baj éri az országot még akkor is, ha a török a Mohács és Pozsony közt fekvő területet végigdulja, tüzzel-vassal pusztítja, mintha egy csatában elpusztul az a sereg, amelyben itt van a király, a főurak, neemesek, vitézek egész tömege. Ha ezek elpusztulnak, mi vár akkor az országra? Ha ellenben életben marad a király, az urak s ekkorra katonaság, könnyebb lesz valamit tenni, főleg a mostani király alatt, aki családi viszonyai és vérség kapcsán az egész keresztény világgal összeköttetésben van. Azonban a kancellár, miután ezeket a vett parancs szerint magánbeszélgetésben az egyeseknek, majd az egybegyült tanácsnak előadta, látta, hogy annyi az eredmény, mintha egy árva szót sem szólt volna; mert a hallgatók egy részét a győzelem üres reménye ragadta el, a másik rész meg félt lebeszélni a katonákat a harcról, amely után vágytak. Így azután virradatkor a király átment a táborba s mivel a hajók Budáról még nem hozták el a sátrakat és más egyebet, amire a királynak a táborban szüksége volt, a pécsi püspöknek a tábor közelében levő házában vett szállást, ahol azután ő maga is kísérletet tett abban az irányban, amelyben előbb kancellárja által hasztalan próbálkozott. Összehívta az összes előkelőket, csapatvezéreket s a tanácsban fölvetette a kérdést, mit tegyenek, mikor még az erdélyi, szlavóniai, horvát, cseh, német seregek nincsenek itt, de nagy részükről bizonyos, hogy hamarosan megérkezik. Áthelyezzék-e a tábor másodára, hogy ezek megérkezéséig elhalasszák a csatát, vagy ütközetbe bocsátkozzanak? Ebben a tanácskozásban résztvett Tomori Pál is, akit az előző éjjel hívtak meg. A király bámulta, hogy ő is a megütközés mellett van s azért, hogy e szándékától eltérítse, föl szólította, nyilatkozzék a maga és az ellenség erejéről;

mert Tomori ezt sok kéme és a sűrűn érkező szökevények tudósításából jobban ismerte, mint bárki más. A kalocsai érsek azt felelte, hogy a királyi táborban s az övében véleménye szerint nincs több 20.000 fegyveresnél, az ellenségről pedig biztosan tudja, hogy 300.000 embere van; ehhez azonban, midőn látta, hogy az aránytalanság mindenkit megdöbbenített, hozzátette, hogy azért nem kell ám az ellenségtől félni, nagyrészt fegyvertelen tömeg, nincs is harcias kedvben. De hát mekkora az ellenség válogatott, harcra alkalmás része? — kérde a király. Azt felelte, 70.000. Nyilvánvaló volt, hogy ez is messze fölülmulja a mi seregünk emberszámát, főleg mivel azt is mondta, hogy az ellenségnek több mint 300 nagy ágyúja van.

Sok tanácskozás után, mikor már a barát tanácsára majdnem mindenki, nem számítva néhány embert, aki, ki tudja micsoda üres félelemből, nem mert nyilatkozni, a harc mellett volt, a másik táborból küldöttség jelent meg, amely a tanácsba beeresztetvén kijelentette, hogy megbizásuk van a királyhoz és a tanácshoz. Félrevonulva előbb titkon a királlyal beszéltek, majd vele együtt a tanács elé lépven figyelmeztették, ne beszéljék le a királyt a harcról; ismerik ők teljesen az ellenség erejét, mely számra nagyobb ugyan a mi seregünkénél, de azért kezükben a győzelem, ha fölhasználják a szerencsét, melyet Isten nyujt. Induljanak meg a királlyal, Isten kegyes segítségével egyesítsék táborukat az övékkel, mely közelebb van az ellenséghez s alkalmasabb ennek megrohanására. Ha mást tanácsolnak a királynak, kész pusztulás vár reájuk; ha a tábort az övékével nem egyesítik, az ellenségtől ellenük indulnak. Ez a retentő hír azokat is megijesztette, akik józanabb irányt követtek s elhatározottat a megütközés, noha semmi remény sem volt rá, hogy a vajda, Frangepán és a csehek az ütközetbe megérkezhesenek; csak Batthyány Ferenc, horvát bán, aki a szlavóniai seregekkel Pécs közelében volt, helyezte kilátásba, hogy két, három nap alatt megérkezik. Ez azután így is történt.

A tanács fölloszlatása után is sokan voltak, akik nem helyeselték, hogy ily könnyelműen csatát kockáztatnak. A többi között Perényi Ferenc váradi püspök, ez a tündöklő tehetségű ifjú sem, aki az irodalom terén oly fénylő tulajdonokat mutatott föl, hogy, talán az egy Szalaházi Tamás veszprémi püspököt kivéve, senki sem volt hozzá fogható; hát még ha több gondot fordított volna a munkára s a fiatal nemesek példájára nem pocsékolta volna el egy esomó drága időt! Ez, mintegy megérezve a bekövetkező eseményeket, mindenkinek nem csekély bámulatára így szólt a

királyhoz; «A csata napját a Tomori Pál testvér vezetése alatt a keresztény hitért megölt 20.000 magyar vértanú emlékének kell szentelni. Ha Brodarics a csata után életben marad, mint a pápa és biborosok előtt követségeiből jól ismert férfit, szenttéavatásuk végett Rómába kell küldeni». Bárcsak rossz jós lett volna a jövődőlésben!

De talán lesznek, akik vakmerőségről vádolják a mieinket, hogy oly mohón vágyódtak a megütközésre s ezen tettüket könnyelműségnek vagy előrenemlátásnak mondják, miként erről most is hallok hangokat. De hát ezek nem tudják, hogy sok oly dolog játszott közbe, melyek a legokosabb, legkiválóbb hadvezéreket is erre vitték volna. Mindenekelőtt a katonáknak csodás, hihetetlen, szinte végzetes harcvágya s mindannyinak biztos, kétségtelen meggyőződése, hogy győznek; ezekhez járult Tomori Pálnak az ellenséges sereg egy nagy részével folytatott titkos tanácskozása, t. i. azokkal, kik keresztények voltak, vagy keresztény (német, olasz) szülőktől származtak, akik az ellenség tüzéségét tették; végül tudni kell, hogy a gyors lovu ellenség könnyen űzte volna a sereget, ha visszavonul.

Miután így elhatározták, hogy megütköznek, megkezdték az előkészületeket a csatára. Tomori mindenekelőtt a maga táborába ment és nagynehezen rávette az embereit, hogy valamelyest vonuljanak vissza és törődjenek bele, hogy ők egyesülnek a királyi csapatokkal. Így azután másnap Mohács alatt valami fél mértföldre mi és az ő seregek egyesültünk, de úgy, hogy a két tábor nem keveredett össze, hanem a kettő közt valami kis távolság maradt. Ekkor érkeztek meg Budáról a hajók, melyek kisebb-nagyobb ágyúkkal, puskaporral voltak tele s kilenc Bécsből küldött ágyút is elhoztak. Megérkezett néhány ágyúval Thurzó Ferenc vagy 200 lovasa; ő maga a veszprémi püspökkel Budán maradt a királyné mellett. Ez a két férfiú a királyné védelmére és szolgálatára volt rendelve s később a menekülésben hű kísérői voltak s azután is megmaradtak hűségében. Az ütközet napját megelőző vasárnapon (augusztus 26-án) a horvát bán is megérkezett a maga szép seregével, amely 3000 lovasból és nem egészen ennyi gyalogosból alakult ki. Vele jöttek Tahy János, Bánffy János és más szlavóniai urak. Másnap reggelre, a király rendelete következtében, mert azt hittük, ezen napon fog az ellenség velünk összecsapni, megérkezett Erdődy Simon zágrábi püspök és testvére, Péter 700-nál több emberből álló fegyverrel, lovakkal kellően ellátott csapatával. Körülbelül egy-

idejűleg jött meg Acél István a Bornemissza János által segítségül küldött 300 lovassal s néhány ezer aranyat is hozott magával «az atyától a fiúnak», Bornemisszától Lajosnak szánt ajándéku. Estefelé Szerecsen János 2000, a Dráva mellett szedett katonát hozott, kiket kitűnő nyilasoknak tartottak; részint az ő, részint a pécsi káptalan birtokairól valók voltak. Három napon belül azok közül, kik már a közelben voltak, többen is megérkeztek, köztük a pécsi püspök, More Fülöp, testvérével Lászlóval.

Mikor már ezek mind összegyűltek, lehettek valami 24—25 eze- ren, a török császár a maga hadával csak 2 mértföldre volt. A kö- vetkező három nap csatározásokban telt el, amelyekben rendszeren az ellenség szenvedett nagyobb kárt, illetve tanácskozásokban, hol kell összecsapni az ellenséggel, hogyan álljanak csatarendbe, hol foglaljon helyet a csatasorban a király, hol a gyalogság, a lovasság, hol helyezték el az ágyúkat, melyekből csak 80 volt, tehát az ellenségéhez képest aránytalan szám. Ezen idő alatt sok szó esett a király személyéről is. Voltak, akik azt vélték, hogy pár ezer válogatott emberrel a csatarendtől távolabb kell állást foglalnia, de ezt a sereg nem akarta tűrni; azért az is szóba került, öltse más magára a királyi fegyvereket; ám a sereg vonakodása, megzavarása nélkül ez sem látszott lehetségesnek. Végre, tekintve, hogy kétség- beesett csatára volt kilátás, azt határozták, hogy a király védel- mére csapatot adnak s ez, midőn a csatarend annyira meginog, hogy a győzelemre már nem lesz remény, a középső csatasorból kiragadva elvezeti őt. Ezen föladatot Ráskay Gáspárra, Török Bálintra és Kállay Jánosra bízta, akik nemcsak kiváló katonák voltak, hanem egyszersmind a királynak föltétlen hivei; kellő távolságban gyors lovakat helyeztek el, hogy szükség esetén a király használ- hassa őket.

Hogy a csatarend fölállítására visszatérjünk, sokan voltak, köztük a lengyel Gvnojenszky, akik fölötte okos dolognak tartották volna, ha a bőségben levő szekerekkel úgy körülveszik a táborn, mintha sáncok, bástyák közt harcolnának. Így, mondták, nem tud bennünket az ellenség oly könnyen bekeríteni; pedig ettől félni kellett. A tábor ilyen megerősítését Radith Bosith és Bakith Pál is helyeselték. El is fogadták a tanácsot és végrehajtását Gvnojenszkyra bízta, de már későn, a csata előestéjén.

A sereget augusztus 29-én, az ütközet napján, úgy rendez- ték, hogy a csatavonalat lehetőleg kiterjesztették, főleg azért, hogy az ellenség be ne keríthesse. Az egész sereg két harcvonatra osz-

lott. Az elsöben a vezérek foglaltak állást határozott hely nélkül, hogy szükség szerint itt is, ott is megjelenhessenek, a jobb szárnyon a horvát bánnal Tahy János, a balon, amelynek vezéréül, ha megérkezik, az erdélyi vajdát rendelték, Perényi Péter szorgoskodott. Az előkelökből sok volt ebben a csatavonalban, mint Pálócy Antal, Homonnay Ferenc, Perényi Gábor, Széchy Tamás, Báthory András, Cibak Imre és mások. Az ágyúkat az első csatavonal mögött¹ állították föl. A második csatavonal jórészt lovas katonaságból állott, csak a két szárnyán volt elhelyezve némi gyalogság. Ebben a csatavonalban, mely úgy egy köhajtásra volt az elsőtől, foglalt állást a király is. Ezen csatavonalban a király harcvonala előtt meg három harcvonala volt, mely legnagyobb részét a király kamrásaiból s az ország báróiból alakult ki; élükön a királyához hű Tárcay Miklós lovagolt. Itt volt a király két ajtónállómestere is, Korlátkövy Péter s a lengyel Trepka András; a cseh Schlick István cseh és morva katonákkal közvetlenül a király előtt állott. Ezen három harcvonala mögött következett a királyé, aki közepén foglalt helyet, jobbján az esztergomi érsek, a zágrábi, váradi, pécsi és szerémi püspökök, a kancellár után a nyitrai, boszniai püspökök, a fejevári prépost, ez után a titkárok s a kamarások következtek; a király balján az első hely a nádornak maradt, aki, bár lábfejös volt, majd az első, majd a második csatavonalban buzgón intézkedett, tovább a bárók, a györi és a váci püspök álltak; a király mögött Cetric, Majláth és Horváth lovászmesterek voltak. Az előkelök mögött is voltak hűséges testőrök. A király és az előkelöbök harcvonala mögött 1000 vagy valamivel több nehéz fegyverzetű vitéz foglalt helyet, míg a többi nehéz fegyverzetű az első csatavonalban volt szétszórva. A király harcvonala mögött lévő nehéz fegyverzetűek tömegéből emelkedett ki a királyi zászló, amelyet Drágffy János országbíró lobogtatott. A nehéz fegyverzetűek körül könnyű lovasok álltak, a gyalogság a szárnyakon volt. A jobb oldalon, a főpapok és titkárok mögött helyezkedett el az a három vitéz, akire a király személyének védelmét bízta.

Az a hely, ahol a csatarendet fölállították, Mohácstól egy, a Dunától fél mértföldre volt.² Ezen a helyen, mint már mondva

¹ Ez kétségtelenül tollhiba lesz: a csatavonal előtt helyett. Így írják le az ágyúk elhelyezését Kápolnai említett értekezésében és *Kupelwieser*: Ungarns Kämpfe mit den Osmanen című munkájában.

² Brodarics valószínűleg nem földrajzi vagy magyar, hanem 2500 lépéses olasz mértföldről beszél.

volt, roppant széles síkság terült el, amelyen sem víz, sem dombok, sem erdő, sem cserjés nem vetett akadályt;¹ csak bal felől, a Duna és a csatater között volt egy iszapos, sűrű sástól borított mocsárvíz, amelyben utóbb sokan életüket vesztették. Velünk szemben hosszan elnyúló domb volt, amelyen túl a szultán táborozott; a hegy aljában egy kis, templomos falu feküdt, melyet Földvárnak hívtak.² Itt voltak elhelyezve az ellenséges ágyúk, maga a falu pedig, *miként a végső küzdelem idején saját szemünkkel láttuk*, tömve volt janicsárokkal s később kiderült, hogy közöttük volt a császár. Mint valami völgyben, úgy voltak itt az ágyúk s azért sokkal kevésbé ártottak nekünk, mintha síkon lettek volna.

Miután a csatarend meg volt állapítva, a nádor kivezette a királyt helyéről s végiglovagolt vele az egész seregen, megmutatta, amin némelyek kételkedtek, hogy igenis itt van, kész mindenre, a halálra is a hazáért, Krisztusnak, a fölséges jó Istennek hitéért, feleségeikért, gyermekeikért; legyenek ők is vitézek, ne feledjék, hogy magyarok, nyerjenek oly diadalt az ellenségben, milyent már ők maguk, ősök is nem egyszer arattak; nem kell az ellenség nagy számától megijedni, nem a tömeg, a vitézség szabja a diadalt; az Isten is segíti az égből őket, kik szent hitéért harcolnak; kezükben nemcsak ennek a hazának sorsa, hanem az egész kereszténység szerencséje. A király s a nádor minden csapatot végignézték, buzdítottak, majd a király újra elfoglalta a helyét.

A nap jó részét az ellenségre való várakozásban töltöttük el, amely, azon kevés emberén kívül, kiket előcsatározásra küldött, a dombok mögött tartotta magát; kétes, azért-e, hogy a mieinket a szorosokba csalhassa, vagy, hogy másnapra várván a támadást, éjjel váratlanul a táborunkban támadjon meg bennünket, vagy talán még inkább azért, hogy a csatára való hosszas várakozásban kifáraszson bennünket. Mi volt az ellenség célja, nem sikerült megtudnom. Az bizonyos, hogy egész nap bizonytalanságban voltunk. Ebben a kétséges várakozásban vecsernye táján, két óra felé, feltűnt nekünk az ellenség egy csapata, amely a tőlünk jobbra eső dombok völgyéből csendesesen előnyomult és még csak lándzsáinak csúcsa árulta el. A barát erre azt vélve, hogy ezek táborunk kifosztására törekszenek, vagy, amint úgy is volt, hogy bekerítsenek

¹ Ezt csak a magyar sereg állásáról kell érteni, hiszen alább maga is elmondja, hogy velük szemben domb volt.

² Ma azonos nevű pusztá van a helyén.

bennünket, az első harcvonalból a királyhoz vágatott s meghagyta Ráskay Gáspárnak, hogy azzal a másik kettővel, kik a király őrizetével voltak megbizva, kémlelje ki, mit akarnak és ha lehet, szorítsa el őket szándékuk végrehajtásától. Ez megemlékezve az imént nyert föladatról, amennyire tisztességgel tehetette, iparkodott a megbizás elől kitérni; de, midőn a barát állhatatosan követelte, a király meg nem tiltakozott a parancs ellen, nehogy gyávaságnak, félnégségnek tulajdonítsák, amit igen fontos okból tett, sarkantyúba kapta lovát és társaival, csapataikkal elvágatott abban a reményben, ami kétségtelennek látszott, hogy, mikorra a királynak szüksége lesz reájuk, könnyen visszatérhetnek.

Még mikor ezek eltávoztak, akkor is kétés volt, lesz-e mód az összezapásra, pedig már délután 3 óra volt. Több előkelő a hosszas várakozásba beleunva, azt javasolta, fűjjanak hátrólót, vissza kell menni a táborba. Midőn a barát erről értesült, társával együtt tüstént a királyhoz sietett és figyelmeztette, hogy nem szabad elhalasztani az ütközetet; mert most az ellenségnek csak egy részével harcolnak; másnap pedig összes erejével, ami nagyobb baj lesz; a győzelemről nem is kell kételkedni. Erre a király jelt adat a támadásra s a kürtzúgásba belevegyül a sereg lármája vagy inkább éneke, mellyel szokás szerint az üdvözítő Jézus nevét hívta segítségül. Ugyanekkor föltetszett a török sereg, amint a velünk szemben levő halmokról lassanként leereszkedett; benne volt a császár is. Ekkor végre a királynak is fejébe tették a sisakot s ebben a pillanatban, mintha érezte volna bekövetkező veszedelmét, nagyon elsáppadt.

Miután a támadásra a jelt megadták, kisüttették ágyúinkat s az első harcvonal hatalmasan rárohant az ellenségre. Az ágyúzás az ellenségnek keveset ártott, a támadás azonban erősebb volt, mint a seregszám szerint várni lehetett, több esett el az ellenségből, mint a mieinkből; végre is ezek vitéz küzdelme alatt az ellenfél hátrálni kezdett, vagy a nyomásnak engedve, vagy hogy bennünket az ágyúkhöz csaljon. Hirtelen odavágtat a királyhoz Báthory István: «Hátrál az ellenség, mienk a győzelem! Előre kell nyomulni az ellenségeket üldöző társaink segítségére!» Vágtattunk tehát és midőn odaértünk, ahol előbb küzdöttek, a mi sok halottunk mellett több ellenség feküdt.

Mialatt a király, amennyire a nehéz fegyverzet engedte, a harcba sietett, a jobb szárny, úgy látszik, az ellenség ekkor kezdődő ágyúzásától, ingadozni kezdett, sokan futásnak is eredtek, amely

körülmény s a fülünk mellett zúgó ágyúgolyók nem kissé megrémítettek bennünket, kik a király mellett voltunk. Ettől a perctől a király többé nem mutatkozott a mi sorunkban; vagy keresztülhajtolt az előttünk levő sorokon, vagy a mögötte levők kiragadtak a csatából. Mondják, hogy a legelső sorokig nyomult s ott vitézül küzdött az ellenséggel, de én ezt sem nem bizonyíthatom, sem nem tagadhatom. Az bizonyos, hogy a mi sorunktól akkor szakadt el, mikor az ágyúk megszólaltak s a jobb szárny ingadozni kezdett. Körülbelül vele egy időben tűnt el az esztergomi érsek és néhány más úr.

Én a király haláláért sem azokat nem merem okolni, akikre védelmezése bizva volt, sem azokat, akik talán nem kellő időben vitték ki a harcból, hanem valamely végzetnek tulajdonítom, amely azt akarta, hogy a király halála után necsak ~~a~~ külső ellenség csapásait érezzük, hanem az új királyválasztás következtében támadt belső zavarok is gyötörjenek bennünket; az igaz, hogy bűneink miatt még nagyobb bajt is megérdemeltünk volna. Arról a kettőről¹ bizonyos, hogy a király iránt nagy hűséggel viselkedtek, életére pedig a lehető gondnal vigyáztak. Ami azt a három vitézt illeti, akikre a király testének védelme bizva volt, azok előbb nem térhettek vissza, mintsem a mi egész seregünk futásnak eredt. Annál inkább zokon esik, hogy akadt valaki, aki közzétett beszédében — már ha ezt is beszédnek lehet mondani — a mieinkről azt merte mondani, hogy hűtlenül elhagyták a királyt. Csak nem lehet ezt azokról elmondani, akik ugyanazon síkon fekszenek halva, amelyen a király s halálukkal bizonyították be a haza iránt szeretetüket, a király iránt hűségüket? De hát az a dicső történetíró,² aki ezeket írja s aki egyébként is sok mindent ráfog népünkre, ezt a dolgot is úgy írja le, hogy *én* szégyenlem magam, hogy merészelte ezt az előtte teljesen ismeretlen ütközetet oly vakmerően így köztudomásra hozni. Ámde térjünk arra, amibe belekaptunk.

Noha a király serege összezavarodott és sokan megfutamodtak, a harc még sokáig tartott, de már nem a síkon, hanem az ágyúk előtt, *amelyek alig voltak tőlünk tíz lépésre*, míg végre a sereg nagyrésze, nem csupán a félelem, hanem a mindent megtöltő ágyúfüst miatt is, kénytelen volt az említett mocsáros résszel

¹ A király két kamarása.

² Brodarics, mint alább bőven tárgyalandó 1527. március 18-iki leveléből kiténik, Cuspinianus rőpirataira mondja ki a megrovó ítéletet.

kapcsolatos völgybe húzódni, míg a kisebb rész az ágyúk előtt folytatta a vitézi harcot. Különben azok is csakhamar újra harcba ereszkedtek, akik a völgybe vonultak, mikor azonban az ágyúzást s a füstöt teljesen lehetetlen volt kibírni s a sereg nagyrésze elmenekült, ők is futásnak eredtek. Fut mindenki, amerre legközelebb, főleg azon helyen át, ahol előbb győzelmet remélve jártunk, a táboron keresztül, amelyet az ellenség már kifosztott s tele volt holttestekkel. Az ellenség cseltől tartva, vagy kifáradva, nem üldözte a menekülőket; közben beállt az éjjel. Ez a körülmény és hogy sűrű eső hullott, soknak alkalmat nyújtott a menekülésre, de sok bele is esett az említett mocsárvizbe. Utóbb a király holttestét is itt találták meg egy kiemelkedő partnál, fél mértföldre Mohácstól, a Csele falunál, ahol a zápor miatt a víz megáradt s benne többen is elvesztek; innen nem messze találták meg Trepka András és Acél István holttestét is. Azt mondják, hogy a barát vitéz küzdelem után az első sorokban esett el, fejét póznára tűzve végighordták s azután a szultán sátora előtt állították föl. Másnap a foglyok közül, kik között sok úr volt, 1500-at kivégeztek; csak keveset hagytak életben, hogy legyenek, akiktől a szultán és Ibrahim basa megtudakolhassák, amit tudni akartak. Elvesztek a csatában: Szalkai László esztergomi érsek, Tomori Pál kalocsai érsek, a hadvezér, Perényi Ferenc váradi, More Fülöp pécsi,¹ Paksy Balázs győri, Csáholy Ferenc csanádi, Palinay György boszniai püspökök; a főurak közül: Zapolyai György, a második hadvezér, Drágffy János országbíró, Ország Ferenc főkamrás, Korlátkövy Péter és Trepka Ferenc ajtónállók, Horváth Simon főpohárnokmester, Széchy Tamás, Perényi Gábor, Sárkány Ambrus, Pálócy Antal, Frangepán Mátyás gróf, Bánffy Zsigmond, Hampó Ferenc, Batthyány János, a cseh Schlick István és néhány morva, cseh; az ország előkelőbb nemeseiből: Balassy Ferenc, Tárcay Miklós, Paksy János, Istvánffy János, Várday Imre, Podmanický Mihály, Orlovcsics György zengi kapitány, Acél István pozsonyi várnagy, Pogány Zsigmond, Tornallyai János, Kálnay János és István, Forgách Miklós és kívülök még úgy 500 kiválóbb nemes. A gyalogságból alig menekült meg 3—4000 ember, pedig voltak 12—13.000-en, vezéreik közül pedig csak a cyprusi Hannibál.

A táborban s a hajókon levő összes ágyúk az ellenség hatal-

¹ A nemzet temetőjének földesura, mondja róla *Jászay*: *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után*, 8. l.

mába kerültek. Ezek gondozásával a király kiváló kegyeltjét, Hardeck István grófort bizták meg, de már későn, a csata előtt való éjjel.

A csatát követő napon és éjszaka az ellenség beszágulda a vidéket és sem kornak, sem nemnek kegyelmet nem adva, vad irgalmatlansággal mindent elpusztított. Nem az én föladatomban, hogy a veszteség miatt a siralomnak kifejezést adjak, de ennél kegyetlenebbül soha, egy ellenség sem dühöngött. Emiatt még az is megtörtént, hogy az anyák csecsemőiket, hogy siránkozásukkal el ne árulják őket, a földbe ásták s ott fulladtak. Az ellenség egészen a Balatonig hatolt; Pécsét fölgyújtotta, de vára és szép temploma épen maradtak.

Míg ezek történtek, a vajda már Szegedig jutott s itt értesülvén róla, hogy a csatát nem halasztják el, könnyű kocsira ült, hogy legalább maga és csekély kísérete résztvehessen a harcban. Kristóf gróf Zágrábig jutott. A csehek, kik a király segítségére siettek, részint Fejérvárnál, részint Győrnél voltak; ezen tájon járt György brandenburgi örgróf is a cseh kancellárral.

Midőn a királyné a veszített csatáról értesült, a veszprémi püspök, Thurzó Elek s a pápai követ kíséretében, még nem is tudva, hogy a király meghalt, Pozsonyba menekült. Jóságai Dunán mentek fölfelé; ezekben s a budai polgárok javaiban tett ugyan némi kárt Orbánc András esztergomi parancsnok, de nagyon arcul üti az igazságot az a történetíró, aki ezzel a magyar huszárokat vádolja, kik állítólag még a királyné környezetében levő nőknek a cipőit is lehúzták és csufondárosan azokban táncoltak.

A császár, miután néhány napig a csatatéren maradt, magához vonván azokat, kiket zsákmányolni küldött, Buda felé indult, amelyet, midőn a közbeeső városok és falvak pusztítása után 6—7 nap alatt elért, őrség nélkül talált. Fölégette a várost s csak a vár, a királyi istállók s a vadaskert maradtak épségben. Innen újra prédára küldvén embereit, Győrig az egész Duna és Balaton között, fölégette. Esztergom várát, amelyet Orbánc elhagyott, Nagy Máté, korábban az esztergomi káptalan gyalogságának hadnagya, védte meg, aki kevesedmagával idemenekült; Visegrádot a királyi koronaörök a parasztsággal és szerzetesekkel mentették meg. Ekkora félelem szállt meg mindenkit arra a hirre, hogy a szultán Budára bevonult. Az említett városok s velük Tata, Komárom, Fejérvár is csak azért maradtak meg, mert a török megalégedett az ország pusztításával s a várak, erődített helyek kiostromlásával nem sokat törődött. Oly erővel az egész országban sem álltak ellen a török-

nek, mint az Esztergomtól nem messze eső Maróthnál, mely az esztergomi érseknek a Vértesben levő, erdőktől környezett csinos mulatóhelye. A természetes erősségben bizva, a mieink közül néhány ezer feleségével s gyermekeivel itt vonta meg magát. Nem egyszer roppant veszteséggel ütközött meg velük a török. Végre látván, hogy szekérsáncokat megostromolni nem tudja, ágyukat hozott, széttörte a szekereket, leölte a védőket, kiknek testéből, mint most is látni,¹ egész halmok keletkeztek. Néhány menekülő 25.000-re teszi az elesettek számát.

Alsó-Magyarországot a császár elpusztítván, a 14. napon, hogy Budára ért, a Pestnél vert hidon átkelt a Dunán és hadait Felső-Magyarország, a Duna és Tisza közt fekvő vidék pusztítására küldte. Mivel időközben Kis-Ázsiából rossz híreket kapott, a szultán kidühöngvén magát, anélkül, hogy Budán vagy más elfoglalt várban őrséget hagyott volna, kivonult az országból.²

Brodarics előadásából, minden szerénysége mellett is megtetszik, hogy vitézül harcolt a csatában, egészen az ellenséges ágyukig nyomult előre s bár innen kénytelen volt visszavonulni, újra a küzdelembe sietett s csak akkor eredt futásnak, mikor már teljesen meddő lett a harc. A magyar táboron át menekült, ahol látta a töröktől végbevitt pusztítást, gyilkolást, majd lehető rövid úton Fejérvárnak, Győrnek tartva iparkodik Mária királynéhoz,³ akiről útjában megtudta, hogy Pozsonyba ment. Menekülése nem kis nehézségekkel járt, mert készleteit a táborban elvesztette, útközben lova is elpusztult, így azután gyalogszerrel kellett haladnia. Az eddig szenvedett csapások betetőzésére a cseh katonák elfogták, amije még maradt, elszedték tőle s egy hadiköpenyben járta a menekvés aggságos útját. Barátai semmit sem hallottak róla; Burgio még szeptember 5-én sem tudta, mi van vele,⁴ mi érte. Ekkor azonban Brodarics már közel volt a céljához és másnap estefelé végre megérkezett Pozsonyba,⁵ ahol azonban a pápai követtel már nem találkozhatott, mert ez elutazott.

¹ Vagyis 1527-ben, midőn munkáját megírta. A hely a mai Pusztamaróth.

² Sambucus eml. Bonfinius kiadásában, 757—774. lt.

³ Útirányát az adja meg, hogy a cseh katonák kezébe került.

⁴ Monum. Vatic. II/1. 451. l.

⁵ *Smolka*: Ferdinand des ersten Bemühungen um die Krone von Ungarn, Archiv für österreich. Geschichte. LVII. 21. 1, Acta Tomiciana VIII. 221. 1.

A biztonság első nyugodtabb óráiban mindjárt hazája siralmas állapota ragadja meg a figyelmét és — noha még nem látja egészen a csapás súlyát, féltéken bár, de olyasmit is gondol, hogy talán a király sem lett az összeütközés áldozata — aggódva tekint jövődő sorsa felé. Mint 10-én a pápának írja, csak a haza megsemmisülésére számít az események megfigyelése alapján. Bárcsak ne lettünk volna oly vakmerők s ne rohantunk volna a nyílt veszedelembé!¹ Hazája érdekében küldi levelét Tomicki Péterhez, kérvén, mozgasson meg mindent, hogy Zsigmond lengyel király e szerencsétlen, halódó ország életrekltéséről gondoskodjék. Ami önmagát illeti — írja levelében — a legnagyobb szükségbe jutott; elvesztette püspökségét, pécsi prépostságát és már veszélyeztetve van esztergomi kanonoksága is, melyet, alig hiszi, hogy még tizenöt napig megtarthat; ezeken kívül elvesztette összes holmiját, ami részben Budán, részben a táborban vala.² Burgionak szintén megírta szerencsétlen sorsát s a nemes báró meg is kapta a levelét.³

A lengyel udvar vigasztaló sorai siettek megnyugtanni Brodaricsot. Tomicki résztvevő szavakkal fejezi ki örömét, hogy legalább megmenekült, hitét, hogy Isten, ki csodálatosan megmentette, a jövőben sem feledkezik meg róla; biztosítja, hogy ő megtesz az érdekében mindent, amit csak megtehet. És hogy erre számíthatott Brodarics, abból is kitűnt, hogy Tomicki azonnal értesítette a leveléről Zsigmond királyt, aki Brodaricshoz írt levelében öccse elvesztésén érzett fájdalma mellett is örömét nyilvánítja megmenekülésén.⁴ Miként már Tomicki kérte, tudassa az ország helyzetét, mi az urak szándéka, mert ura s királya támogatni akarja a megsebzett országot, úgy a király is azt írja neki, nyujtson bővebb értesítést II. Lajos haláláról s az ország állapotáról, hogy az ellenőrizhetetlen mendemondákkal szemben biztos tudomása legyen. És míg Tomicki megnyugtatólag írt Brodaricsnak, hogy nem feledkezik meg róla, Zsigmond király azt a megtisztelő biztatást kapcsolja leveléhez, legyen iránta a jövőben is oly hajlandósággal és figyelemmel, mint a múltban volt.⁵

¹ *Kollányi*, id. m. 7. l.

² *Acta Tomiciana*, VIII. 220. l. Október 2-án Pozsonyból ismét, pontosabb adatokat küld neki. U. ott. 225. l.

³ *Monum. Vatic.* II/1. 454. l.

⁴ *Acta Tomiciana*, VIII. 222. l.

⁵ *Acta Tomiciana*, VIII. 223. l.

V. FEJEZET. -

Brodarics Pozsonyban. Ferdinándot szándékozik támogatni. Bizalmatlanság közte és a főherceg között. Az ország ellen tervezett fegyveres támadás elhidegti Ferdinándtól. Tavozik párthivei közül s okadatolja a maga fölfogását.

Brodarics munkájában rámutat arra, hogy Zapolyai Jánost már gyermekkorában trónutódnak tekintette a nemesség egy része arra az esetre, ha a király örökös nélkül hal meg. Az a párt volt ez, mely már 1505-től küzdött az ellen, hogy meg ne valósuljon az 1492-iki szerződés, mely a Habsburgok számára megnyitotta az utat Magyarországnak, Mátyásnak, a nemzeti királynak trónjához; ez a párt a nemzeti királyság eszméjének hive s visszaemlékezik rá, hogy immár vagy húsz éve látják, hogy «az ország rémséges szétrongyolásának és csufságos pusztulásának okai az idegen királyok»; nem feledi, hogy megmondta, ha újra királyválasztás lesz, «idegent nem választanak királlyá, csak illetén tisztre alkalmas és megfelelő tehetségű magyart fogadnak el uruknak és királyuknak». Ezzel a párttal szemben állt az urak egy része, kik a szerződésekre támaszkodtak s a Habsburg-ház hatalmát a haza megvédésére meg akarták szerezni.

Mikor Brodarics Pozsonyba ért, még nem valami sok hivet látott Mária királyné körül; néhány úr, Szalaházi Tamás veszprémi püspök, Batthyány Ferenc horvát bán, Thurzó Elek tárnok voltak az egész párt.¹ Természetes, hogy ezt a kevés embert Mária királyné igyekszik megnyerni s őket, miként az imént érkezett Brodaricsot erősebben fűzni a Habsburg-érdekekhez.² Lassan-lassan mégis csak gyülekeznek, szaporodnak a párthivek és szeptember közepén Nádasdy Tamás királyi titkár immár 29 jelentősebb férfiút sorolhatott föl Ferdinándnak, kik érdekeinek támogatására hajlandók. Nádasdy egyszersmind azon volt, hogy Brodaricsot különösen megkedveltesse Ferdinánddal és linzi tartózkodása alatt írásban és szóban, mint a legfontosabb személyiségek egyikét említette őt a főherceg előtt. S hogy Ferdinánd igazoltnak látta Nádasdy figyelemzetését, mutatja utasítása, melyet számára «aziránt adott, amikről az általa kedvelt tekintetes Nádasdy Tamásnak a maga és a fen-

¹ *Smolka*, id. ért. 21. l., *Acta Tomiciana*, VIII. 221. l.

² *Jászay*, id. m. 66. l.

séges asszony, szeretett hitvese nevében a Krisztusban tisztelendő atyákkal, Tamás veszprémi és István szerémi püspök, kancellár, kedvelt barátaival, nemkülönben az általa őszintén kedvelt nagyságos, tekintetes Bornemissza János pozsonyi ispán és budai várnaggyal, meg Thurzó Elek magyarországi tárnokmesterrel egyetemlegesen értekeznie és alkudoznia kell». Az összejövetel célja az volt, hogy «afelől tanácskoznának és végeznének, hogy hozzá és fenséges hitveséhez követeket küldjenek, kik ő hozzájuk és az ország örökös kormányzására, igazgatására» Ferdinándot és hitvesét meghívják.¹

Brodaricsnak ebben az időben csak az volt a reményége, hogy Rómában nyerhet állást. Szeptember 10-iki, Pozsonyból keltezett levelében legalább így ír a pápának: «Én azokból, amik történtek s amiket most tesznek, nem tudok mást következtetni, mint ennek az országnak kétségtelen pusztulását. Magamról más-képen határoznék, mint amint határoztam, ha volna rá valami reményem, hogy itt hazámnak, Szentségednek vagy az apostoli széknek szolgálhatok. Mivel ezek nem lehetségesek, Szentséged kegyelmes támogatásával azt teszeni meg, amiről Burgio, a báró úr jelentést fog tenni». Egyszerűen, mint kánonjogi doktor, kancellár írja alá a levelet, melyben még Burgio jutalmazását ajánlja a pápának és a közel jövőben Rómába menő Statileo budai prépost, királyi titkár számára kéri a szentszék kegyelmét;² püspöki címét nem használja, mintha nem is volna. Ily hangulatban Ferdinánd fölhívása Brodaricsnál is kedvező fogadtatásra talált, mert a maga sorsának biztosításán kívül abban bizott, hogy Ferdinánd rögtön fölhasználja az időt, nem enged más pártot alakulni, hanem szerződése alapján, ügyes alkudozásokkal békésen megnyeri az ország többségét s minden vérontás nélkül fejére teheti a szent koronát.

Azonban a másik párt gyorsabb volt s a fejlődő események csakhamar nagyon képtessé tették Brodarics áhításait. A szeptember közepén tartott miskolci tanácskozás már megmutatta, hogy nem kevesen Zapolyaitól várják az ország megmentését;³ és kevéssel utóbb maga a vajda hívott össze Tokajba gyűlést, hogy itt az urakkal és nemesekkel arról tanácskozzék, hogy a hon védelme és megmaradása tekintetében mit kelljen cselekednie.⁴

¹ *Jászai*, id. m. 52. s köv. ll., *Smolka*, id. ért. 23. l.

² Vatikáni levéltár: Principii, vol. 4, fol. 326.

³ *Fraknói*: Magyar országgyűlési emlékek, T. 3. l. ⁴ U. ott, T. 4. l.

Brodarics értesült ezekről az eseményekről s arról a hangulatról is, amely Zapolyai iránt mutatkozott. Amint pontosabb hírekhez jutott, írt Burgionak s az ismét zavarosabbá vált helyzetben támogatását kérte a maga részére a szentszéknél. Ez látszik a pápához küldött október 4-iki leveléből. Miután utal rá, hogy a pápa az országban történt eseményekről részletes értesülést szerezhethet azon leveléből, melyet Burgiohoz intézett, arra kéri VII. Kelemen, teljesítse azt a kérelmét, melyet a báró által eléje terjeszt, melyről különben már személyesen sokszor beszélt s egyszer levelében is említett. «Nem tudom — mondja — hová forduljak, ha Szentségedhez nem, kinek mindenkor szolgálni óhajtok.» Már keltezte is a levelét, mikor hazája sorsán érzett fájdalma még a következő sorokat toldatta vele a leveléhez: «Szentséged immár nyilván látja a mi nem veszedelmünket, kárunkat, hanem romlásunkat. Ebből a mi pusztulásunkból pedig az egész kereszténység romlását. Esennen kérem a mindenható Isten szerelmére, szerezzen békét a kereszténységben. A jövőt illetőleg fegyverkezzenek mindnyájan a közös ellenség ellen mindenképen, mert ha ez nem történik, mi kétségtelenül teljesen elpusztulunk, ám akkor a többi keresztények sem maradnak meg».¹

Az európai politikai viszonyok épen nem olyanok voltak, hogy a keresztény fejedelmek a közös ellenség ellen fegyverkeztek volna. Az 1526. május 22-én megkötött cognaci liga, amelyben Sforza Ferenc, Velence, Firenze, a svájciak, a pápa és Franciaország léptek szövetségre s amelyet VIII. Henrik angol király rokonszenves támogatásban részesített, meg akarta valósítani Morone tervét, hogy Itáliát fölszabadítja, V. Károlyt az olasz területről kiszorítja, két ellenséges keresztény táborra osztotta Európát s a pápának egyelőre a maga érdekeinek védelme is elég gondot adott. Magyarországnak a maga erejével kellett volna keresztüljutnia a válságon. Brodarics erre csak egy utat látott, a békés megegyezést s azt hitte, hogy ennek kijelölésében maga is munkás lehet.

Ferdinánd főherceg 1526. október 14-ére Hainburgba érkekezletet hívott össze. Az érkekezlet tehát összeesett a Zapolyaitól összehívott tokaji gyűléssel. Ferdinánd és környezete már előre értesültek a Tokajban megnyilatkozó hangulatról, amely, mint csakhamar nyilvánosságra jutott, abban a megállapodásban nyert kifejezést,

¹ Vatikáni levéltár: Principi, vol. 4. fol. 142. A végét adja Óváry, id. m. II. 6. l.

hogy a megjelöntenek egyértelműleg óhajtották, hogy a Lajos halálával megüresedett trónt Zapolyai János nyerje el, kitől egyéb érdekek biztosítása mellett az ország megmentését várták.¹ A hainburgi tanácskozás iránt Brodarics igen érdeklődött, mert azt hitte, hogy irányító szempontokat tud alatta elmondani. Ámde nem hívták meg, hanem azon megokolással, hogy a fontos Pozsonyt nem lehet megbízható férfiak nélkül hagyni, a nádort, Brodaricsot és Nádasdyt kihagyták a résztvevők sorából; Brodarics Pozsonyban maradását azzal is magyarázták, hogy ő jó viszonyban van Bornemissza Jánossal, baráti kötelék fűzi a pozsonyi vár kapitányához.²

Brodarics, aki semmi okot sem adott a bizalmatlanságra, sőt, amint látszik, Zapolyai országgyűlési meghívóját is ő küldte meg Ferdinándnak,³ épen nem találta megtisztelőnek, hogy Pozsonyban hagyták. Persze, nem kellett nekik olyan tanácskozó, aki Ferdinándnak, Máriának egyaránt megmondta, hogy ő szavazatával semmiféle oly határozatot nem szentesít, amely pártharcra, hazája elnyomására vezet, hanem ily esetre fönntartja magának elhatározása, cselekvése teljes szabadságát.⁴ A főherceghez intézett leveléből, bármily síma, udvarias, mégis keresztülcillan bántódása. «Valóban egész szivemből fájdalom, írja neki, hogy ily közelségből nem szabad Fölségedhez mennem. De, mivel közérdek miatt történik, nyugodt lélekkel kell túrnöm. Hiszem, hogy Nádasdy Tamás beszélt őszinte hűségemről és szolgálni kész alázatos akaratomról.»⁵

Nádasdy valóban szólt s olyasmit is elmondott, amit Brodarics nem akart levélre bizni, hogy a kancellár bizony elégedetlen, fájlalja, hogy mellőzik, pedig ő már mint Lajos követe becsülni tanulta Ferdinándot, hálás is neki, hogy kancellárságát támogatta, csak a főherceg eszközeit látja fogyatékosaknak, sőt rosszaknak arra, hogy célját elérje s épen ezen szempontból szeretett volna Hainburgba menni. Október 18-án pedig levelet írt a főhercegnek s ebben nagy szeretettel emlékezve meg Brodaricsról, újra ajánlotta a főhercegnek és figyelmeztette, fordítson a kancellárra több figyelmet, hiszen ez annyira vágyik őt látni, vele beszélni, hogy meg sem állja, hogy Mária királyné visszaérkezéssel hozzá ne ránduljon.⁶

¹ Magy. országgyűl. eml. I. 5. l. ² *Smolka*, id. ért. 36 - 40., 88. ll.

³ *Jászay*, id. m. 87. l. 1. jegyz., v. ö. 85. l. 3. jegyz.

⁴ 1527. március 18-iki levelében szól erről Brodarics.

⁵ *Géva*y: Urkunden und Actenstücke zur Geschichte von Ungarn im letzten Drittel des Jahres 1526. (Wien, 1845.), 95. l.

⁶ *Jászay*, id. m. 97. l.

A figyelmeztetés használt, Ferdinánd, legalább közvetve, Brodaricsot is bevonta a tanácskozásba. Még október 18-án útnak indította Kreuzer Gergely laibachi főesperest és Dornberg Erazmust, hogy a kancellárt s a nádort együtt vagy egyenként fölkeressék és megbízólevelük átadása után biztosítsák őket arról a jóindulatról, amellyel Ferdinánd mindnyájuk iránt viselkedik s javukat, előremenetelüket kívánja; mondják meg nekik, hogy a közjó s az ő magánügyei okozták, hogy velük nem találkozhatott, ámbár épen bennük van legnagyobb reménye s bizalma; legyenek meggyőződve, hogy épen oly kegyes fejedelmük lesz, mint méltóan és tisztességesen jutalmazó atyának fog mutatkozni; a hainburgi értekezlet lefolyásáról, megállapodásairól Thurzótól vagy magától a királynétől fölvilágosítást szerezhetnek s azután fejezessék ki véleményüket, melyet küldöttei pontosan tudomására fognak juttatni.¹

Brodarics a tanácskozásnak a békés kiegyezésre vonatkozó pontjait örömmel hallotta; szívesen látta, hogy Zapolyaival követség útján egyezkedni óhajtanak, Ferdinánd pártjára akarják vonni. De az már aggodalommal töltötte el, hogy a tanácskozáson azt határozták, hogy, ha János nem enged, tavasszal fegyveres erővel támadnak ellene. A diplomáciai küzdelem csak folyjon, de testvér testvér vérért ne ontsa. Miként korábban, úgy most sem csinált titkot ebből a véleményből, de azt is kijelentette, hogy az ország rendjeinél hajlandó Ferdinánd ügyét előmozdítani. A nádor kevésbé volt aggságoskodó, mint Brodarics. Ferdinánd október 23-án Erdődy Simon zágrábi püspöktől küldött levelében őszinte köszönetét fejezte ki a véleményekért és kérte a nádort s a kancellárt, maradjanak meg állandóan hűséges ragaszkodásukban.²

Az üzenetváltások alatt, október 19-én kapta meg Brodarics Sárffy Ferenc győri várparancsnóktól az értesítést, hogy szeretett királyának, II. Lajosnak holttestét a mohácsi mezőn megtalálták s a fejevári papság és nép tiszteletnyilvánításai közt a királyok temetkező városába szállították.³ Fájdalommal gondolt e hír vételekor arra, mire vagy két hónapja hasztalanul figyelmeztette a nemzet vezetőit, hogy kisebb baj lesz az országra, ha a török akár Pozsonyig végigdulja, mintha egyszerre csatát és királyt veszítenek. Mindkettő elveszett s most a nemzet átkos pártküzdelembe merül, belső harc fenyegeti ahelyett, hogy valaki nyu-

¹ *Jászay*, id. m. 98—99. ll. ² U. o. 114—115. ll.

³ *Pray*: *Annales regum Hungariae*, V. 121. l.

godtan vállalkozhatnék az imént kapott rettentő seb gyógyítására. Alig lehetett már reménykedni, hogy a harc elmarad. Hiszen Thurzó Ferdinánd főherceg nevében már október folyamán megírta a lengyel királynak, hogy «ő fölsége el van határozva jogát, amelyet Magyarországra igénybe vesz, fegyverrel és erőhatalommal is megvédeni, ha más valaki választatnék Magyarország királyává»;¹ a tokaji értekezletről pedig október 17-én szétmentek a meghívók, hogy november 5-én Székesfejérvárott királyválasztó országgyűlés lésszen melyre minden jogosult megjelenni tartozik. Egyben bizott még Brodarics, hogy Ferdinándnak anyagi helyzete nagyon zilált, arra is alig van pénze, hogy eddigi hiveit együtt tarthassa, így azután bajosan tud «fegyverrel és erőhatalommal» föllépni.

Az egész Ferdinánd-párt tulajdonképen Mária királyné lelkesítéséből élt, ennek munkássága hozta össze. Most már elkerülhetlenné vált, hogy Ferdinánd személyesen is érintkezzék hiveivel, csillapítsa le őket követeléseik tekintetében s kapcsolja őket formaszzerű egységgel magához. E fontos, «égető ügy» elintézésére Brodarics Mária királyné megbízásából november 1-én Ferdinándhoz utazott.² Nem most, mikor Zapolyai megválasztása csak napok kérdése volt, hanem mindjárt szeptemberben várta ő, hogy a főhercegnek fölvilágosítást adhasson. Most már a megkoronázott királytól kellett a hiveit elvonni, mert november 10-én János király elfoglalta Magyarország trónját. Ferdinánd maga is érezte, hogy az időt nem használta föl, sőt közvetlen közelében levő hiveit is elhanyagolta. A Pozsonyban tartózkodó urak épen nem voltak bőségben; Brodaricsnak régi adósságai is voltak, most meg Thurzótól kellett 200 forintot kölcsön kérnie.³ Néhány hónapra rá, hogy Brodarics Pozsonyba ért, püspöki székhelye ismét a magyarok kezébe jutott ugyan,⁴ de ennek anyagi hasznát eddig alig vette. Ferdinánd szükségesnek is látta V. Károlyt megkérni, írjon biztató leveleket Brodaricsnak és másoknak, hogy hűségében megmaradjanak.⁵ Ezeket az anyagi kérdéseket végre meg kellett oldani s a Brodaricssal folytatott tárgyalás után Ferdinánd november közepén írást adott róla, hogy az ország jogait tiszteletben tartja, Brodaricsnak és társainak pedig megígérte, hogy őket minden eshető táma-

¹ Magyar országgy. em. I. 15. l. ² *Jászay*, id. m. 143. l.

³ Szól róla végrendeletében, leleszi országos levéltár, Act. anni 1539, num. 48.

⁴ Acta Tomiciana, IX. 110. l.

⁵ *Jászay*, id. m. 344. s. köv. ll.

dás ellen megvédi, kárpótlásul és jutalmul javakkal fogja őket el-látni.¹ Majd november 30-án újabb, egyességlevélszerű iratot adott ki, melyben hiveinek megcsappant kis csapatát az előbbi ígéretek megismétlésével igyekezett szorosabban magához fűzni.²

Brodarics ebbe az anyagiakat ígérő levélbe is belevetette az ország jogainak tiszteletben tartását s így valószínű, hogy az ő indítványára adta ki Ferdinánd azt a nyílt levelet is, melyben a nemzetet inti, ne hódoljon meg a királlyá koronázott Zapolvainak; ígéri, hogy a nemzet szabadságát, kiváltságait meg fogja óvni, az országot a török ellen megvédi és mindent elkövet, hogy a török kezében levő vég helyek visszaszereztesse; a János király pártjáról ő hozzá térőknek pedig bocsánatot és kegyelmet ígér.³ Az ígéretek azonban, úgy látta Brodarics, anyagi és erkölcsi tereken egyaránt papíron maradtak. Az ő anyagi ellátásáról úgy gondoskodtak, hogy félévre 50 forintot ígértek neki; Pozsonyban éjnek idején a német gyalogok testvérével, Mátyással, együtt megtámadták, csak az erős kapu mentette meg őket a meggyilkoltatástól s ezért semmiféle elégtételt nem kapott; a magyar nemzetet szabadon engedték szidni;⁴ sőt határozattá lőn, hogy «az érkezett hírek állásában Magyarországnak fegyveres meghódításáról kell gondoskodni».⁵

Csodálták is, hogyan támogathatja Brodarics a főherceget, miért nem foglalt korábbi összeköttetéseinek jobban megfelelő állást. Krzicki András, przemisli püspök levele, melyet János király megkoronázása után, december 5-én Brodaricshoz intézett, érdekes világot vett rá, hogy a szomszédságban mit vártak volna a kancellártól. «Nem tudom, micsoda gonosz szellem hajtott ide, írja Brodaricsnak. Fölséges uram unokaöccsének elvesztésén érzett végtelen fájdalom kívül ennek az országnak állapota miatt is aggódott. Unszoltuk, hogy, ha ez az ország királyának kívánná, a közjó érdekében ne vonakodjék. Ő mindenképen ellenszegült. Uraságod pedig, akiben leginkább biztunk, az ügyek állásáról semmit sem adott tudtunkra, úgy hogy elöttünk minden teljes homályban maradt.

¹ *Jászay*, id. m. 195—200. ll., *Smolka*, id. ért. 64—65. ll.

² *Bethlen Farkas*: *Historia de rebus Transsilvanicis*, I. 76—79. lapok, *Katona*: *Historia critica*, XX. 13—16. ll., *Horváth Mihály*: *Magyar regesták*, *Magy. Történ. Tár*, IX. 95. l., *Egyháztört. eml.* I. 291 l.

³ *Óváry*, id. m. II. 8. l.

⁴ Ismételten említett 1527. március 18-iki levelében említi.

⁵ *Jászay*, id. m. 193. l.

Közben megérkezett a főséges Ferdinánd fejedelem követe, hogy trónra jutásához segítséget kérjen. Majd elöttoppana a követ Tokajból is az ott egybegyűlt főrendek és országlakosok levelével, melyben megírták, hogy ők gyűlést rendeltek Székesfejérvárra, hogy ott az ország javáról tanácskozzanak s igen-igen kérik, hogy ő fősége erre a gyűlésre követeket küldeni méltóztassék. Engem egy nem közönséges társsal rögtön útnak indítottak, azonban mire megérkeztünk, a gyűlés már eloszlott, sőt, várakozásunk ellenére, a király is megtétetett. Ha nektek annak idején tetszett volna valamit a mi főséges urunkkal közölni, hazátok java és a főséges Ferdinánd fejedelem becsülete érdekében az ő tanácsával élni, a dolgok talán jobban állanának; most ám lássátok, hogy gondoskodtok magatokról s hazátokról. Mi urunk parancsa szerint igen szivesen szolgáltunk volna a főséges fejedelemnek, de már ünnep után jöttünk s a ti nemzetségetek, nem tudjuk miért, annyira dűl-fül Németország ellen, hogy csak gyalázattal lehetne róla szólni. Már a törököt is testvérnek és barátnek fogadták. Ha akarja Főtisztelelendőséged, ezt ő főségének a királynénak s magának a fejedelemnek is tudtára adhatja. Halljuk, hogy akadnak itt, kik a mi főséges urunknak és nemzetünknek hírét, nevét mindenképen kisebitik. Legyen bármiként, mi meg vagyunk elégedve fejedelmünkkel; bár mind hasonló volna hozzá. Ő is meg van elégedve saját birtokaival és sohasem fog vágyódni a ti boldogságtokra, terjedemesebb birtokaitokra, amikre, úgy látszik, nincs is mit vágnia. Mi, noha nem örömmel, nézői leszünk ama nagyszerű szomorújátéknak, amelyet rendeztek s majd meglátjuk, mi sorsra juttatjátok magatokat, hazátokat. Adja az Ur Isten, hogy minden nyugalomra, békességre forduljon; ezt óhajtja fejedelmünk is, ha ez valamit használna.»¹

A gúnyos keserőséggel író Krzicki közbevetőleg emlegeti ugyan, hogy ők támogatták volna Ferdinándot, mégis erősen kidomborodik, hogy zokon vették, hogy Lajos halála után Magyarországból nem tekintettek Lengyelország felé, még Brodarics sem, aki oly régtől összeköttetésben volt a lengyel udvarral. A kancellár azt felelhetette rá, hogy elég baj lesz abból is, ha a szerződések alapján akar valaki fejedelem lenni, mikor nagy párt a nemzeti királyság hive, hát akkor, ha valakit minden különösebb jogcím

¹ *Jászay*, id. m. 291—294. ll. Ki van adva az Acta Tomiciana VIII. 274—276. ll. is.

nélkül hívna meg valami kis párt a trónra. Amikor pedig a Ferdinánd támogatására vonatkozó résznél az ő fölvilágosításait, politikai értesítéseit tette kritika tárgyává, keserűen gondolhatott rá: hát kérdeztek engem? adtak rá módot, hogy kifejtsem, mit kelendő tenni?

Brodarics fogta a levelet s úgy, ahogy volt, kísérfirattal elküldte Ferdinándnak, hadd lássa, mit gondolnak máshol, de meg azért is, hogy megmutassa, ime a szomszédságban nem tartották oly csekélynek az ő személyiségét s a főherceg csak nyerhetett volna, ha többet, bizalmasan érintkezik vele.

Ferdinánd egyelőre nem válaszolt, de kevés idő múlva érezte, hogy, hiszen ha Brodarics nincs megelégedve az eljárásával, meg tud lenni nélküle is. A főherceget illetően fölfogásában csak megerősítette az, hogy Brodarics a december 17-iki királyválasztó gyűlésen, amelyen oly kevesen voltak, hogy alig érdemli meg az országgyűlés nevet, csak kénytelen-kelletlen vett részt,¹ mert ő más-ként képzelte a választást, nem úgy, hogy egynéhány úr válasszon, sőt egyenesen meg is mondta Ferdinándnak, hogy az egész választást nem valami sokra becsüli.² A királlyá választott főherceg 1527. január 10-iki levelében fejezte ki azt az érzését, melyet Brodarics eljárása keltett benne, azon hitét, hogy megértette, hogy nem sokáig számíthat rá. Ebben a levelében tulajdonképen a przemisli püspöknek hozzá megküldött leveléért mond köszönetet, melyet, mint írja, nagy érdeklődéssel olvasott el és néhány tanácsosával is közölte. Midőn a levelet visszaküldi, nem mulaszthatja el annak a kijelentését, mily megnyugtató reá, hogy Brodarics az ő ügyeire annyit gondol s egyáltalán nem kételkedik rajta, hogy ezt az érdeklődését, bármily helyzetbe kerüljön, a jövőben is megtartja.³

Brodarics, miként Ferdinánd levele mutatja, abból sem csinált titkot, hogy, ha egyéni meggyőződése mellette megnyugvást nem talál, elhagyja az eddigi pártját. De még bizott benne, hogy hatással lehet az események fejlődésére s azért, noha értesült róla, hogy «a vajdánál» szives fogadtatásra talál, javadalmainak s hivatalának élvezetében, viselésében nem zavarja, teljesíteni akarja a derék és következetes férfiú kötelességét s nem akar pártot változ-

¹ *Istvánffy*, id. m. Lib. IX., 86. l. egy püspököt sem említ ugyan, de kétségtelen, hogy Brodarics ott volt. L. Oláh Miklós levelezése, 159. l.

² Erről 1527. március 18-iki levelében szól.

³ *Jászay*, id. m. 145. l.

tatni, főleg pedig nem akarja elhagyni Mária királynét, aki teljes bizalommal van hozzá.¹ Erről, úgy látszik, mások is tudtak s azért kérték az ő közbenjárását Mária királynénál II. Lajos egyik volt udvarnoka számára.² Noha jóakarója, Tomicki szintén figyelmeztette a kettős királyság veszedelmére,³ bizalma míg nem hagyja el, hogy fegyvervonás nélkül is meg lehet teremteni az ország egységét. Ezen célból segíti elő a Bornemissza János, pozsonyi várkapitány helyettesével, Szalay Jánossal való baráti összeköttetésével, hogy a pozsonyi vár 1527. február havában Ferdinánd birtokába jutott.⁴ Ekkor azonban oly körülmény jött közbe, mely mint embert és hazafit becsületében támadta meg: tudomására jutott, hogy János király következő országgyűlése azon címen, hogy a királyi pecsétet Bécsbe vitte, az országra sérelmes okiratokat fogalmazott — pedig éppen ő indítványozta, hogy a pecsétet, bizonyára azért, hogy visszaélés ne történhessék vele, össze kell törni, ami azután meg is történt⁵ — hazaárulónak akarja nyilvánítani.⁶ Azon aggodalma miatt, hogy Ferdinánd királlyá választásából belső harc támad, úgy is csak kelletlenül, félve volt mellette; most meg egyéni becsülete ellen is a legmegbélyegzőbb vádat akarják emelni amiatt, hogy a nemzeti királyság eszméjével szemben idegen trónkövetelőt támogat, így tehát hazafiúi és egyéni becsületének megvédése még inkább azon elhatározásra ösztökélte, hogy távozzék Ferdinándtól s tekintet nélkül arra, hol ad számára működési helyet a gondviselés, szakítson eddigi pártfeleivel.

Az ellenpárttá vált barátok ugyan olyasmit emlegettek, hogy Brodaries anyagi érdekből távozott,⁷ a király nem is tudta, hogy elhagyja;⁸ azonban teljesen bizonyos, hogy Brodariesnek még semmiféle más állása nem volt és március 17-én Mária királynénak be-

¹ Acta Tomiciana, IX. 110. l. ² U. o. 60—62. ll. ³ U. o. 109. l.

⁴ *Smolka*, id. ért. 88. l., V. ö. Ortway Tivadar: Pozsony város története, III, 194. l.

⁵ Acta Tomiciana, IX. 110. l.

⁶ L. 1527. március 18-iki levelét.

⁷ Teljességgel nincs igaza Oláhnak, midőn anyagi érdekre céloz: Constantem te omnes antea virum iudicarunt et nec minis, nec pretio a virtute, integritateque morum deflectentem... Oláh Miklós levelezése, 43. lap, v. ö. 22. l.

⁸ Az önzést az udvar nem emlegeti, de március 29-én, elég igazságtalannul, arról beszélgettek az udvari emberek, hogy der Herr Bischof in Sirmien on Vorwissen der kgl. W. seinen Abschied genommen... *Thallöczy-Hodinka*: Magyarország melléktartományainak oklevéltára, I. 651. l.

jelentette, hogy távozni fog Pozsonyból, Ferdinándtól pedig egyenesen engedélyt kért, hogy elhagyhassa. A kapott engedély elég bizonyosságul szolgált ugyan neki, hogy célja önzetlen és Ferdinánd számíthat rá, hogy ügyeire máshol is gondol, nem áruló módra hagyta el az eddigi pártját, mindamellett szükségesnek látta, hogy a királyhoz intézett levélben, de a nyilvánosságnak szánva, részletesen kifejtsse az okokat, amelyek rákényszeríték, hogy Ferdinándot tovább ne kövesse. Pozsonyból távozva, mivel Ferdinánd Prágában volt s így személyesen nem beszélhetett vele,¹ március 18-án Dévényben, Bornemissza várában, hol már korábban is vendégszeretetre talált,² írta meg ezt a minden diplomáciai fogás nélkül szűkölködő, egész bensejét föltáró levelét.

A mohácsi vész után, írja Ferdinándnak, a magyar főpapok és főurak Mária királyné köré gyülekeztek, mert Ferdinándot tartották legalkalmasabbnak a magyar trónra. Ő maga is azok közé tartozott; de mind Ferdinánd, mind Mária előtt ismételten kijelentette, hogy sohasem fog oly határozatokba beleegyezni, melyek belháborút, pártküzdelmeket idéznének elő, sohasem fog beleegyezni hazája elnyomásába. Amit tenni fog, hazája s nem Ferdinánd érdekében teszi, azért tehát főmértve magának az elhatározás és cselekvés teljes szabadságát.³ Óhajtotta, hogy Ferdinánd jusson a trón birtokába, de úgy, hogy ez a nemzet közös megegyezésével, ne pedig fegyver erejével történjék. Barátainak rábeszélései sohasem tudták ezen fölfogásától eltántorítani. És, ha tanácsát követték volna, Ferdinánd egy csepp vér kiontása, Magyarország legesekélyebb sérelme nélkül célhoz jutott volna. Nem az ő hibája, hogy a tennivalókat mind elmulasztották. Elhagyták veszni Budát, Esztergomot, Visegrádot a szent koronával, Fejérvárt, Győrt, sőt még Tatát és Komáromot is. És most mindezt nagy vérontással, a haza szabadságának elnyomásával akarják visszaszerezni.

A maga idejében buzgó szolgája volt Ferdinándnak, anélkül, hogy tőle vagy testvérétől csak egy fillért is kapott volna.⁴ De mióta meggyőződött, hogy minden törekvése vérontásra, hazájának elnyomására irányul, összevonta vitorláit és visszavonult. Már a pozsonyi királyválasztásra kelletlenül ment, hogy pedig mily véleménnyel volt róla, nyíltan kimondotta Ferdinánd előtt. Most, midőn

¹ Acta Tomiciana, IX. 125. l. ² U. o. 111. l.

³ V. ö. Krzickihez írt levelét u. o. 125. l.

⁴ V. ö. az előbb említett, Krzickihez írt levelét.

látja, hogy Ferdinánd és a Magyarország s melléktartományainak egyhangú megegyezésével királlyá választott és megkoronázott vajda közt fegyver fog dönteni: bocsánatot kér Ferdinándtól, de a vérengzésben nem akar részes lenni. «Nem akarok — mondja nemes lelkesedéssel — hálátlan gyermeke lenni anyámnak, mely szült, táplált és nem csekély javakkal, méltóságokkal halmozott el; annak kebelére akarok menekülni; annak nyugalmát és békességét, jogait és szabadságát minden fölé helyezem.» Ez a szabadság pedig főleg abban nyilvánul meg, hogy, ha a király fiőrökös nélkül hal meg, a nemzet tetszése szerint választhatja meg utódát. Ha Ferdinánd visszaemlékezik előtte tett nyilatkozataira, nem veheti rossz néven elhatározását. «Krisztus Jézus úgy segítsen és üdvöztessen — kiált föl — semmi egyéb tekintet nem vezérel, mint hazám java, szabadsága és az, amit igaznak, méltányosnak látok!»

Nem hallgathatja azonban el, hogy a közeli napokban sok olyasmi történt, ami egyéniségének is nehezeére esett és bárki mást magában véve is elidegenített volna. Mint gyanus előtt titkolódtak. Ferdinánd követői oly módon ajánlottak neki fizetést, hogy semmi kétség sem maradt fenn aziránt, hogy Ferdinánd idegenkedik tőle. Az ő szolgálatában, Mária királyné mellett töltött hat hónap után — szégyenli kimondani — ötven forintot ajánlottak neki, ígérve, hogy a maga idején — talán megint hat hónap múlva — újabb ötven forintot fog kapni. Pedig jól tudja, mennyit adtak és adnak másoknak, kiknél ő sincs kisebb állásban. Továbbá megemlíti, hogy a pozsonyi német gyalogok éjjel, minden ok nélkül, házára rohantak és ha az erős kapu meg nem oltalmazza, őt is, testvérét is bizonyára meggyilkolták volna. Ismételt sürgetésére sem kapott elégtételt. «Ezekhez járul az a gyalázat, mellyel Cuspianus¹ röpirataiban nemzetünket befeketíti, midőn árulóknak, szökevényeknek bélyegez bennünket, bűnös nemzedéknek mond, amely nem érdemli meg, hogy a föld hordja s levegőt szívjon; a keresztény fejedelmeket arra izgatja, irtsanak ki, teljesen semmisítsenek meg bennünket.»

Ámbár mindez így van s még hozzá attól is kellett tartania, hogy Ferdinánddal a lutheranizmus is bevonul az országba,² mégis

¹ Cuspianus, családi nevén Spieshaimer János, egyébként igen képzett férfiú, ki már 18 éves korában előadást tartott a bécsi egyetemen a latin írókról, majd filozófiára, szónoklattanra s a szabad művészetek tanulmányára adta magát. 1527-ben a bécsi egyetem rektorának választották meg.

² Ezen pontot közli az Egyháztört. eml. I. 307. l. is.

kész lett volna neki szolgálni. «De, midőn a haza van kérdésben, melynek mindenünket köszönjük s annak szabadsága, melyet utolsó csepp vérünkig védelmeznünk kell — mondja erős hangon — Főlséged engedelmével kénytelen vagyok azt tenni, ami inkább hazámnak hasznos, mint Főlségednek.»

Mivel biztos forrásból értesült, hogy a legközelebb tartandó magyar országgyűlésen arról fogják vádolni, hogy II. Lajos halála után a nála levő királyi pecsétet Bécsbe vitte s ott az országra sérelmes okiratokat fogalmazott, az egész ország előtt védelmezni akarja magát; hazaárulónak akarják nyilvánítani, pedig — mint ezt tegnap Mária királyné és tanácsosai előtt kifejezte — esztelen és könnyelmű embernek tartaná azt, aki egy nem elég biztos alapon nyugvó ügyért a hazaárulás vádját s a számkivetést vonná magára.

‘Kéri a királyt, Magyarországot is úgy igyekezzék megszerezni, mint Cseh- és Morvaországot, amelyekre bár felesége által világos joga volt, mégis csak akkor vette föl azon országok királyi címét, mikor a rendek közmegegyezésével — nem négy-öt ember akaratából — királlyá választott. Ne hallgasson azokra, akik azt állítják, hogy a régi szerződések, örökösödési joga, a pozsonyi választás alapján Magyarország megilleti. Az igazságra hallgasson. Gondolja meg, mint itél róla a világ, ha fegyveres kézzel támad e szerencsétlen nemzetre, amely elődei és országai körül oly sok érdemet szerzett. A keresztények már eleget ontották egymás vérének olasz földön; Magyarország eleget szenvedett a töröktől. Mi lesz belőle, ha barátai is csapást mérnek rá? «Ami engem illet — fogadja — az bizonyos, hogy bármilyen sors érje hazámat, osztozni fogok benne.»

Rámutat Ferdinánd előtt arra, mennyit veszített ő azzal, hogy hozzá csatlakozott. Elvesztette kancellári hivatalát, sőt azt okozta, hogy ez a hivatal, amelyet mindig egyháziak viseltek, most világra ruháztatott.¹

Mindezek után fölkéri Ferdinándot, mentse ki eljárását, tartsa meg kegyelmében. «Legyen meggyőződve — írja neki — mi sem lehet reám nézve kellemetlenebb, minthogy lelkiismeretem, a becsület, a haza szabadsága nem engedik meg, hogy Főlségednek megtegyen azon szolgálatokat, melyeket talán tőlem vár. Jól tudom,

¹ János király 1526. nov. 16-án Verbőci Istvánt nevezte ki kancellárrá. *Fraknói*: Verbőci István életrajza, 252. l.

hogy inkább kell engedelmeskedni Istennek és a hazának, mint bárki másnak.»¹

Az őszinte, egyenes szív nyilatkozik meg e levélben, a minden fogást kerülő egyszerűség, mely meg tud ütödni azon, hogy Ferdinánd tanácsosai titkolódnak előtte,² nem mondják meg, mit terveznek neki, aki őszintén megmondja előttük, hogy uruk politikáját nem helyesli; különösnek találja, hogy Ferdinánd idegenkedik tőle, nincs bizalommal hozzá, amiért nyíltan megmondja, hogy harcot nem akar, királlyá választását nem helyesli, annak módját nem sokra becsüli. Azt hitte, majd mások is olyanok lesznek, mint ő, aki önzetlen munkásságával, úgy vélte, jogot szerzett nemcsak arra, hogy szabadon nyilváníthassa a véleményét, hanem arra is, hogy minden nyilván álljon előtte. Nemes önzetlenségének szép jele, hogy távozik. Szegényen ment Pozsonyba, szegényen hagyja el. Ott legalább állása volt; most bizonytalanul nézi, mit hoz a jövő.

¹ *Fraknoi*: Magyarország történetét érdeklő okiratok a külföldi piacon, Századok, 1877. 58—61. ll. Nem teljesen l. míg *Székely Samu*, id. h. 234. l.

² Jellemző e tekintetben, hogy, midőn VIII. Henrik angol királynak azt akarták bebizonyítani, hogy Ferdinánd az Anjoukkal rokonságban van, mert hiszen Anna, a felesége, ezektől származik, attól tartottak, hogy Brodaries tesz majd nehézségeket. Az erről szóló fogalmazvány szélére ezt a jegyzetet tették... *Caute ambulandum est in hoc loco, ne quid improbe nuntiorum partis adverse vafriciei subolescat, desiisse lineam rectam per interitum filie Hedwigis, cancellarius enim Syrmienensis et ipse Schidlowitz hanc genealogiam memoriter tenent, atque Ladislaus de Maczedonia, se in confectione responsi oratoribus dati non habuisse prae manibus chronicam Polonorum, ex qua omnia ista nunc tandem acquisita luculentius hausit. Smolka, id. ért. 126. l. 1. jegyz.*

MÁSODIK KÖNYV

A BÉKE APOSTOLA.

I. FEJEZET.

A budai országgyűlés. Brodarics lengyel közvetítéssel János királynál kap állást. Lengyelországi követsége; irodalmi működése és összeköttetései. János király kénytelen menekülni országából. Brodarics királya társaságában ismét hazatérhet. Követsége Franciaországban, Velencében, János király kiközösítése és Brodarics ellenmüködése. Politikai ügyek itthon. Megkapja a pécsi püspökség javait.

Brodarics az ország közmegegyezésével, a szabad királyválasztás jogán Magyarország trónjára emelt Zapolyai Jánost az ország törvényes királyának tekintette s megkoronáztatása után jogait sokkal szilárdabbnak tartotta, mint Ferdinándéit, akinek ilyen-olyan megválasztásában, királlyá kiáltásában nem látta a törvényesség kellő megnyilatkozását; mert nem az ország, hanem egy kis párt juttatta a királyi cím birtokába, amelyhez tulajdonképen majd a fegyvernek kellett országot szerezni. János király országgyűlését tehát teljességgel illetékesnek tartotta, hogy fölötte ítélkezzék és esetleg kimondja reá a hazaárulás bűnéért járó büntetést.

Veszteni való ideje nem volt, azért Dévényből sietett Budára,¹ ahová János király március 17-ére hívta össze a rendeket. Idején megérkezett. János király igen szívesen fogadta, hiszen tudta róla, hogy semmibe sem ártotta magát, ami az ország kárára lehetne, hanem mindig a békét, a két fejedelem barátságos megegyezését iparkodott tanácsaival lehetővé tenni;² és megjelenése hasznára vált; elhárította tőle a megbecstelenítő ítéletet, amelytől tartott. Az országgyűlés törvénnyé emelvén az 1505-iki rákosi végzést, ennek alapján hűtleneknek, a haza közjava, az ország szabadsága és a szent korona ellenségeinek bélyegezte meg mindazokat, akik János király ellenfelének, Ferdinánd megválasztásában résztvettek, fölszólította János királyt, hogy ezeknek javait kobozza el és adományozza a maga hiveinek. Brodarics személyes megjelenésével elhárította, hogy ezen végzés súlya reá is nehezedjék, míg Báthory

¹ V. ö. Oláh Miklós levelezése, 158. l.

² Acta Tomicianae, IX. 111. l.

István nádor, Thurzó Elek országbíró és Szalaházi, kit Ferdinánd Brodarics helyébe kancellárjává tett s így végre elérte azt, amit korábban sikertelenül áhitott, külön megnevezve, névleg felsorolva az országgyűlés kívánta büntetésre méltóknak nyilvánítottak. Brodarics március 24-én azt az okiratot is aláírta, amellyel a rendek, János király megválasztásának törvényességét hangoztatva, tiltakoznak, hogy őt egyszerűen erdélyi vajdának ne cimezzessék s figyelmeztetik Ferdinándot, hogy jó szomszédságot tartva, egyesítse velük fegyvereit a közös ellenség, a török ellen.¹

Az országgyűlés elmúlt, Brodarics Budán maradt, nem tudva, mihez fogjon. Az új viszonyok közt eltöltött félévben minden tehetségét arra használta föl, hogy a pártok közt békét teremtsen. Ez a szándéka a jövőre is: a béke apostola akar lenni. Ezzel a fölfogással sokkal könnyebben beilleszkezhett János király környezetébe, mint Ferdinándéba s valóban a lengyel udvart arra kérte, tegyen valamit érdekében, hogy János udvarába fölvétessék. Április 3-án Budáról Tomickihoz intézett leveléből, melyben utalás van a Ferdinánd pártjáról történt távozására, már látszik, hogy a lengyel király ajánlotta Jánosnak;² április 12-iki levele meg, melyet Krzicki Andrásához intézett, azt mutatja, hogy a teljesülés felé járt óhaja. Elmondja Krzickinek a Ferdinánddal történt szakítását s egyszerűs-mind köszönetét, örömét fejezi ki, hogy Zsigmond király fölszólította Statileót, János királynak nála tartózkodó követét, járjon közbe érdekében. Brodarics hiszi is, hogy ennek lesz eredménye s a békés nyugalom visszatérésével majd elveszett javainak s méltóságainak egy részét is vissza tudja szerezni;³ s annál inkább bizik ebben, mert Tomicki, aki csakhamar örömét fejezte ki azon, hogy a hajótörés után kikötőbe jutott, szintén reménységet nyujtott neki.⁴ A Brodaricstól várt eredmény oly gyorsan bekövetkezett, hogy félévvel leveleinek elküldése után már mint János király követe járt Lengyelországban.

A lengyel udvar közbenjárására Brodarics, mint a lengyel király maga is elismerte, régebbi szolgálataival már érdemeket szerzett,⁵ most pedig azzal iparkodott kedveskedni, hogy a király kérésére megírja a mohácsi csatavesztés történetét. A föladat sem

¹ Magyar országgy. eml. I. 108., 119., 125. s köv. ll. *Wagner*: *Analecta Scopusi sacr. et prof.* II. 149. l.

² *Acta Tomiciana*, IX. 111. l.

³ U. ott, IX. 125., 126. ll. ⁴ U. ott, 208. l. ⁵ U. ott, X. 65. l.

terhes nem volt, sem hosszabb időt nem kívánt Brodaricstól, akinek emlékezetéből a borzalmas nap s a vele kapcsolatos események ki nem pusztulhattak. Még pozsonyi tartózkodása alatt jött hozzá a fölszólítás és hamarosan eleget tett a lengyel király óhajtásának. Rövid, de pontos, eleven leírásban megismertette vele a csatát, melyben fiatal öccse a haza annyi derék fiával együtt életét vesztes 1527. április 18-án a király már nyomtatásban olvashatta Brodarics munkáját, mely a mondott napon Krakóban látott napvilágot.¹

Brodarics, kinek önzetlenségén egyik párt sem kételkedett, János király mellett is a régi maradt, mintegy kiegyenlítőül állt a pártok közt s összeköttetését Ferdinánd udvarával is igyekezett föntartani. Midőn a trencsényi fegyverszünet után arra számított, hogy az olmützi értekezlet megtermi a békét, melyre János hajlandó volt, értesítette Ferdinánd környezetét János király és hivei hangulatáról,² az udvarnál levő állapotokról. Ámde Brodarics csakhamar úgy látta, hogy Ferdinándnak idő kell és nem béke. Csehországban jól állt az ügye, jelentékeny összegű pénzhez is jutott s míg János azon hisztemben, hogy Ferdinánd békével akarja elintézni a trónviszályt, nem is fegyverkezett, ez szorgos előkészületeket tett a fegyveres támadásra, melyet csakhamar meg is indított.

¹ De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mohács. In lucem edita a Mathia Pyserio. Cracoviae apud Hyeronymum Vietorem Die XVIII. mensis Aprilis. Anno Domini MDXXVII. A munkácskát Bonfinius decasaival Verancsics Antal is ki akarta adni 1549-ben, de csak Sambucus valósította meg a tervet 1568-ban s az ő Bonfinius kiadásának függeléke gyanánt a későbbi kiadásokban is megjelent. Nem sokkal utána Schardius Simon is kiadta *Historicum opus in quatuor tomos divisum* (Basiliae, 1574.), II. 1177—1196. II. Ezt követi Reusner Miklós kiadása, *Rerum memorabilium etc.* (Francofurti, 1603.) 17—47. II. A XVII. század vége felé, kommentárral kísérve, kiadta Khun János Gáspár (Argentorati, 1688). A következő század közepén (1756) megjelent a győri kalendáriumban, a század vége felé pedig magyar fordításban: Broderith István második Lajosnak, Magyarország királyának a mohácsi harcon történt veszedelme, melyet magyar nyelvre által tett Letenyei János egy toldalékkal a török uralkodásnak kegyetlenségéről, Budán, 1795. és legutóbb az *Acta Tomiciana* VIII. 231—253. II. is közölte. V. ö. *Veszprémi*: Pannoniae luctus (Pozsony, 1799.), VII. 1. s utána *Szabó-Hellebrant*: Régi magyar könyvtár III/1. 86. l.; *Sörös*: Verancsics Antal élete 31. l.; *Veress Endre*: Izabella királyné, 27. l. — Mellesleg megemlítjük, hogy Listius László Magyar Mars, avagy Mohach mezején történt veszedelmének emlékezete c. művében Brodarics munkáját szinte teljesen átírja. L. *Pintér Jenő*: Listius László mohácsi veszedelmének forrásai. Irodalomtört. Közl. 1906.

² *Fraknói*: Verbőczy István életrajza, 265. l. 3. jegy.

Ferdinánd 1527 július 31-én Magyarországra rontott és míg János Budán ül, hadai elfoglalják Győrt, Komáromot, Tatát, Esztergom városát, Visegrád alsó várát s mindez úgyszólván harc nélkül esik el.

Augusztus 12-én János már oly szorultságba jutott, hogy tartván tőle, hogy a Tisza felé még szabad visszavonulási útját elvágják, elhagyta Budát s a Duna balpartjára húzódott át. Mintha teljesen elhagyta volna szerencséje. Szeptember folyamán Salm gróf a Tiszánál szétveri seregeit, kénytelen Erdélybe menekülni, Szlavóniában meg leglelkesebb hive, Frangepán Kristóf, Varasd ostrománál halálos sebet kapott. János Erdélyből megkísérli, hogy új erőre tegyen szert, mellyel fordíthat szerencsésén s a lengyel udvart is fölkéri, támogassa legalább azzal, hogy megengedi neki, hogy katonákat szedjen. Ezen kérelmének elintézésére Brodarics Istvánt és Frangepán Ferencet küldte Lengyelországba. Ez a küldetés bizonyára nem maradt titokban Ferdinánd előtt sem és mégis, midőn Budán november havában országgyűlést tartott, Brodaricssal szemben nem vetik föl a fölségsértés büntetését, ha Ferdinándnak hűségesküt nem tesz.¹ Kétségtelen bizonyosága ez annak, hogy engedelemmel távozott Ferdinándtól s ez meg volt róla győződve, hogy Brodarics minden igyekezetét a békés meggyezés nemes célja vezeti.

Brodarics Frangepán Ferencnek kíséretében még október folyamán a lengyel udvarhoz utazott, hogy fejedelme számára katonai segítséget szerezzen. November 6-án már Zsigmond király előtt voltak és kérték, hagyja meg Tarnowszki Jánosnak, indítsa meg azt a 2000 főnyi katonaságot, melyet János királynak ígért; mert nekik, midőn Tarnowban fölkeresték, azt mondta, hogy ő csak különös királyi rendeletre teljesítheti kívánságokat. Pedig bizony királyuknak nagy szüksége volna úgy katonákra, mint ügyes csapatvezérekre, amelyekért, ha kedvező körülmények közé jut, bőséges vizontszolgálatot nyújt a lengyel udvarnak. A király megadta a beleegyezését s erre november 11-én újból Tarnowszkihoz fordultak, akit arra kértek, ne csak azt a 2000 főnyi katonát adja meg, amelyet megígért, hanem 2000 lovas, 500 gyalogost és 2000 íjjászt is küldjön. Munkácshoz, ahonnan, zsoldjaikat kifizetve, Statileo a János király zászlai alá vezeti őket. A nagyobb számú katonaságra szükség volna, mert azok a litván és tatár csapatok, melyeket már

¹ V. ö. Magyar országgyűl. eml. L 154. l.

zsoldba fogadtak, hamarjában nem állhatnak János király rendelkezésére.¹

A követek nem számítottak rá, hogy mialatt ők Lengyelországban fáradoznak, otthon még aggasztóbbá válnak a viszonyok, mint mikor ők távoztak. Nem kaptak értesítést hazulról s a szenvedélyesebb Frangepán elég élehangú levélben adta tudtára Verbőcinek, hogy nincs inyükré a sötétben való tapogatódzás. 1528. január 23-án bosszúsan írja János király kancellárjának, hogy nem győzi eléggé csodálni, hogy mit akar az a veszélyes és átkos hanyagság, amelyhez ők, a különben vajmi bölcs férfiak, oly következetesen ragaszkodnak, mintha véleményük szerint az volna az állambölcsesség ideálja, hogy semmit sem tudjanak arról, amit felőlük végeznek. Nem mondja, hogy kőből vagy fából vannak, de azt már állítja, hogy balgatagok, hogy nem írnak nekik semmit; nem biznak tán meg a követekben s azt hiszik, hogy mihelyt ügyeik állását tisztán látják, árulók lesznek? Fogalmuk sincs róla, hogyan szoktak államférfiak országos ügyeket tárgyalni.²

A hazai hírek elmaradása nem gátolta a követeket, hogy a maguk részéről kötelességüket ne teljesítsék s újra a lengyel királyhoz indultak. Frangepán előbb ért Piotrkawba, mint Brodarics, mert ez útközben megbetegedett. Mikor azután az utóbbi is a király elé jutott, ez sajnálatát fejezte ki neki, hogy épen országában érte a baj; örül azonban, hogy mégis épségben láthatja őt, aki már II. Lajosnak, az ő kedves rokonának oly értékes szolgálatokat tett s Rómában, meg egyebütt az ő érdekében is oly hasznosan működött. Mint a követség többi tagját, úgy bizonyára Brodaricsot is értesítette, hogy szeretete nem fogyatkozott meg János király iránt, nem ad azokra a rágalmakra, melyeket erről terjesztettek; egyébként előterjesztésükre majd később felel.³

Brodarics Krzicki házában nyert szállást, ahol szives házigazdájával humanista vitákkal töltötte szabad idejét; de mint régi barátja előtt, saját ügyeit sem titkolta. Bizonyos szégyenkezéssel emlékezett meg a maga szerény anyagi helyzetéről, szükségleteiről s azon szándékának adott kifejezést, hogy, míg a Magyarországon folyó keserves tragédia be nem fejeződik, Lengyelországban marad. Krzicki vigasztalta, följánlotta neki, hogy, amíg akar, jószágain tartózkodhatik,⁴ de egyszersmind iparkodott elvonni borus gondolatai-

¹ Acta Tomiciana, IX. 125. és 324. ll.

² *Fraknoi*: Verbőczi István életrajza, 274—275. ll.

³ Acta Tomiciana, X. 65—66. ll. ⁴ U. o. 84. l.

tól s erre fölhasználta a politikai helyzetet, amely azáltal kínálkozott, hogy a piotrkawi országgyűlésre Ferdinánd is követeket küldött azon célból, hogy Zsigmond lengyel királyt Jánostól elvonja és rávegye, hogy ezt ne segítse s ennek elérése végett arra is ajánlatot tett, hogy a lengyel király leányát az ő fia vegye feleségül. És Zsigmond király nem is igen akart, vagy mert a szomszédjával ellentétbe jutni. Ezért február 20-án úgy válaszolt János király követeinek, hogy hadára a török, tatár miatt otthon is szükség van s ha Jánosnak segítséget ad, Ferdinánd ezt szintén megvárhatná tőle, pedig ő ily módon nem akar beavatkozni az ügyekbe, tehát hadi segítséget ne várjanak tőle; arra azonban szívesen vállalkozik, hogy a két versenytárs közt békeközvetítő legyen; a béke érdekében követeket fog küldeni úgy Ferdinándhoz, mint Jánoshoz s az utóbbit különösen kéri, gondoljon ki valami módszert, amellyel békére verődhetnének; ne zárkózzék el a békegondolattól, hiszen hire jár, hogy a török is háborúra készül Magyarország ellen.¹

Zsigmond király csakhamar kijelölte a követséget, melyet Ferdinándhoz készült küldeni. Ennek számára, bizonyára Krzicki kérésére, az ekkor már Plockon keresztül Pultuskba költözött² Brodarics szerkesztette meg az utasítást. A maga békeszerető szellemében végezte el a bizalommal rábízott munkát, melynek megoldása bizonyára találkozott Tomicki tetszésével, akihez azután elküldték.

A lengyel király, mondja Brodarics utasítása, mindig a békeségen fáradt és adják tudtára a követek Ferdinándnak, már az olműtzi alkudozásra is ezért küldte el a maga megbizottjait. Könnyes szemekkel nézi Magyarország romlását s mivel az imént tartott piotrkawi országgyűlésen alattvalói is kérték, újra megkísérli a béke közvetítését. Emlékezzék meg Ferdinánd most, midőn a török nagy sereggel készül Magyarország ellen, II. Lajos szerencsétlen sorsáról és gondolja meg, hogy külföldi segítségre nem számíthat. A lengyel követség meghagyást kap, érintkezzék a béke érdekében Thurzó Elekkel, Várdai Pállal, Perényi Péterrel, Szalaházi veszprémi és Erdődi Simon zágrábi püspökkel, főleg pedig Mária királynéval és Thurzóval s legalább annyit igyekezzék elérni, hogy Ferdinánd valamely békebiróságra bizza jogainak megvizsgálását.³

¹ Acta Tomiciana X., 95—98. ll. ² U. o. 84. l. ³ U. o. 129. s köv. ll.

A követségi utasítás megszerkesztése azonban kárbavesztett munka volt, mert, míg Brodarics a béke érdekében fárad, János király 1528. márciusában Szinánál Katzianerrel, Ferdinánd vezérével szemben szinte teljes vereséget szenvedett, visszavonuló útjában megint megtépdesték seregét, úgy hogy kénytelen volt Lengyelországba menekülni. Először Zamoszkba, majd március 22-én Kamie-neckbe, végre pedig Tarnowba ment. Elképzzelhető, mint hatott ez a váratlan csapás a még mindig Pultuszkban tartózkodó Brodaricsra, akit Tomicki még a csatavesztés előtt kapott hír alapján arról értesített, hogy végre talán meglesz a béke. Mikor Tomicki a szerencsétlenségről értesült, biztatás helyett a vigasztalás szavai-
val fordul Brodaricshoz; bátorítja, ne essék kétségbe János szerencsétlen sorsa miatt; úgy ennek, mint az ő érdekében minden tőlük telhetőt meg fognak tenni.¹

Április folyamán János király sürgősen magához hívatta Brodaricsot, aki urának hívására szolgálva, 12 lóval megindult az útra. Utazását Tomicki segítette elő, aki kielcei kapitányának meghagyta, hogy mindenben Brodarics kedve szerint járjon el s az valóban úgy fogadta Brodaricsot, mintha urának ellátásáról gondoskodott volna. Útközben meglátogatta kegyes támogatóját, a Bodzancinben időző Tomickit, aki nagyon szívesen fogadta, megbeszélte vele az ügyeket, melyeket Tomicki nem valami rózsás színben látott, mert igen hangsúlyozta a béke szükségességét, sőt arra is célzott, hogy János királynak a lengyel földön nem lehet állandó menedékhelyet nyújtani,² megajándékozta 50 forinttal, intézkedett további útjáról és rendeletet küldött radlowi tisztjének, hogy mindaddig, míg Brodarics Tarnowban lesz, ennek kocsiait, lovait vessese magához és gondoskodjék róluk.³

Brodarics április 25-én Tarnowba érvén, nem mulasztotta el, hogy, mint különben már útja alatt levelében is megtette, köszönő levélben meg ne vallja Tomickinak, hogy tisztjei minden birtokán úgy fogadták, mintha otthon járt volna és ha különben eszébe jutott is a jó szerémi bor, hálásan ismeri el, hogy szívesebb bánásmódra nem találhatott volna. Talán Tomickinak a jövő iránt bizalmatlankodó fejtegetéseivel szemben azt is megírta, hogy János király örömmel, kegyességgel fogadta; a király egészséges, vig s ez jó reménységgel tölti el, megerősíti bizakodó előérzetében.⁴

¹ Acta Tomicianae X., 163., 174., 176—177. ll.

² U. o. 273—274. ll. ³ U. o. 187. l. ⁴ U. o. 207., 209., 227. ll.

János király, aki eddig gyengének mutatta magát koronája megvédésében, Tarnowból erőteljes működést indít meg elveszett uralma visszaszerzésére. A lengyel udvar nem akarta ezt észrevenni, pedig igen óvatos volt, hogy a semlegesség megszegéséről ne vádolhassák, noha János király készülődése, miként Tomicki Brodariesnak megírta, Ferdinánd előtt sem maradt titok.¹ Brodaries és Frangepán természetesen most is a békés megoldás barátai és julius elején arról értesítik Szidlowiecki Kristófot, akivel tanácsot ültek, hogy János király hajlandó a békére; majd július 18-án Tomickival, aki Brodariesnak már panaszkodott, hogy nem kap értesítést az ügyek állásáról s akit Brodaries sietett megnyugtanni, Krakóból, hová előbb Frangepán, majd Brodaries szintén megérkezett, együttesen közlik a kellemes hírt, hogy rávették János királyt, kezdjen békealkudozást Ferdinánddal. Tomickit örömmel töltötte el a hír és ígérte, hogy amily gyorsan csak teheti, közreműködik a béke érdekében;² azonban, midőn János király Brodariesal tudomására juttatta a maga békefeltételeit, úgy látta, hogy ily követelések mellett Ferdinánddal nem lehet megbékülni. Azt ajánlotta Brodariesnak, menjen vissza János királyhoz, hogy kedvezőbb, alkalmasabb módozatokat találjanak ki a tárgyalások megkezdésére. Brodaries aki Tomicki aggságoskodásában a maga gondolkodásának visszhangját hallotta s aki jól tudta, hogy Krzickinek sem tetszenek János követelései, szívesen vállalkozott az útra. Ámde János király, aki már német zsoldosokat gyűjtött, nem volt hajlandó az engedékenységre s az a nyilatkozata, hogy megvárja, míg Zsigmond lengyel királlyal beszélhet, csak kitérő volt;³ mert hazuról oly híreket kapott, melyek bizalmat keltettek benne, hogy fegyverrel több eredményt ér el és folyamatban volt a törökkel való szövetség kérdése, melyet illetőleg Brodaries Bresechből káplánja, Tamás kanonok által csakhamar értesítette is Tomickit, hogy Jánosnak sikerült a török támogatását megnyernie.⁴

János király, míg követei bejárvák az udvarokat, Lengyelországban némi sereget gyűjt, hogy a kellő időben haza indulhasson, ahol hivei, közöttük Frater György, aki csakhamar hatalommá válik udvarában, lázas tevékenységgel működnek közre, hogy itthon sem szűkölködjék segedelem nélkül. Hogy a király környezetében mint nőtt a hazatérés reménye, élénken mutatja Brodaries

¹ Acta Tomiciana X., 278. l.

³ U. o. 367—368. ll.

² U. o. 312., 328., 328., 332—333. ll.

⁴ U. o. 374., 377. ll.

levele, amelyben szeptember 23-án, egyéb jóságát köszönve, már oly pénzben kért Tomickitól 100 forint kölcsönt, amelyet Magyarországon is lehet használni; ha a szerencse kedvez neki, megígéri, hogy kamatostul téríti vissza; ám ha nem, akkor bizony számítsa Tomicki ezt is ahhoz a sok jótéteményéhez, ajándékához, amelyben eddig részesítette.¹ És épen ez a nap volt az, melyen a szerencse újra János királyra mosolygott: az Athinai Deák Simon vezetése alatt Magyarországra küldött kis csapata, miután a csatlakozó magyarság növelte a számát, 1528. szeptember 23-án Patak-nál vívott győzelmével megnyitotta János királynak az utat, amelyen elveszett hazájába, országába visszatérhetett.² Brodarics szeptember 28-án Tarnowból értesítette Tomickit a győzelemről. Ez mindjárt másnap 80 aranyat és több, eddig a maga számára tartogatott czobolyprémet küldött neki, sőt azt ígérte, hogy ha szüksége lesz rá, Radlowból lovakat is kaphat.³ Október 22-én már Stryzowból ír Brodarics Tecinški Andrásnak, akit értésít a magyar ügyekről. János király fegyvereinek a szerencséjéről s kifejezi neki reményét, hogy csakhamar találkozik vele.⁴ Egy hét elmúltával, október 28-án meg örömmel írja, hogy Homonnán van; nem kell többé rejtőzködniök. Isten bocsássa meg, kiált föl örömeiben is kesergő szívvel, hogy János király a hitetlenek segítségével foglalta vissza igazságtalanul elvett országát!

Alig hogy hazaérkezik, afelé irányulnak gondolatai, akinek jóságával oly sokszor élt. Tomickinak ír, kinek a hálás érzület hangján köszöni meg jótéteményeit, amelyekkel a számkivetés és szegénység keserves napjaiban sorsán enyhíteni igyekezett. Nem is éri be vele, hogy csak levélformában adjon kifejezést köszönetének; versbe öltözteti érzelmeit s az igaz megemlékezés szavával mondja költeményében, melyet nem egy humanista «poeta» megirigyelhetett volna tőle, hogy alig talál rá méltó szavakat, hogy eléggé megköszönje neki, hogy számkivetésében atyja, ura, testvére volt és gondoskodott róla, hogy mindene meglegyen, midőn semmije sem volt. Az égieket kéri, jutalmazzák meg érte hosszú élettel, teljesítsek minden kívánságát s adják meg, hogy gondos vezetője, oszlopa lehessen királynak s nemzetének. De ne hagyjon föl azon buzgó munkásságával sem, amelyen eddig fáradozott: békítse meg Magyar-

¹ Acta Tomiciana X. 383—384. ll.

² L. Athinai Deák Simon c. életrajzom, Századok, 1905. 500. l.

³ Acta Tomiciana X., 387—388. ll., v. ö. 391. l. ⁴ U. o. 411. l.

ország két ellenséget királyát; oly föladat ez, melyre törekedni is nagy érdem:

Quas tibi nunc referam praesul dignissime grates?

Unde petam, merites praemia digna tuis?

Tu me, dum patriis longe exulo pulsus ab oris

Et medicae infirmus quaero salutis opem

Complexus vero patriae amore es,

Tu pater et dominus, tu mihi frater eras.

Nil passus tunc deesse mihi, cum cuncta deessent,

Cum praemerint variis me mea fata malis.

Ergo cum nequeam, quas vellem solvere grates,

Persolvant meritis numina sancta tuis.

Illa tibi optatam tribuant, longamque salutem

Et tribuant votis omnia fausta tuis.

Sis columen patriae, sis tanti gloria regni,

Sis patrum et regis cura benigna tui.

Atque utinam iratos potuisses iungere reges,

Laus erat haec titulis annumeranda tuis;

Hos quoque sollicita versantem mente labores

Vidimus: in magnis et voluisse sat est.

Sajnos azonban, olyanok a kilátások, hogy nem lehet a meg-egyezésre számítani, csak törekedhetnek a békére. Tomicki jól tudja, hogy mi az ő véleménye; a jövőben pedig értesíteni fogja a viszonyokról s hogy ezeket nagyobb biztonsággal tárhassa föl előtte, titkos írást is küld neki.

Így vett búcsut Brodarics lengyel barátaitól, akiknél, mint Ferdinánd pozsonyi udvarát kivéve mindenütt, a legjobb véleményt keltette föl maga iránt, úgy hogy azt mondták róla: tanult, bölcs férfiú, akihez nem fér gáncs.¹ Tomicki viszont azzal a kívánsággal bocsátotta útnak, jusson ő is birtokába veszendőbe ment javainak, mint János király; a maga részéről rajta lesz, hogy ez mentől előbb megtörténhessék.²

Brodarics, aki János királlyal november elején Lippára ment, abban reménykedett, hogy a török támadásától való félelem Ferdinándot engedékenyebbé teszi és sikerül megkötni a békét. Ámde azt kellett látnia, hogy mindkét fél fegyverkezik, a török meg 1529. januárjában nagyobb becsapást intéz az országba. Az a gondolat,

¹ Górszki ezt jelzi a föntebb közölt — mellesleg, mint szembeszökő, vergiliusi, homerosi reminiscentiákkal ékített — vers mellé: Doctus sapiens, integerrimus vir.

² Acta Tomiciana X. 420—421. ll.

hogy a testvérháború borzalmai érik az országot, annyira megrettentette Brodaricsot, hogy újra távozott hazájából. Március 29-én Tomicki már arról értesíti Szidlowieckit, hogy Brodarics, menekülni óhajtván a hazájában dühöngő egyenetlenségtől és hogy ne legyen benne abban a szomorú küzdelemben, mellyel nyárra a török fenyegetődött, elhagyta Magyarországot s egyenesen hozzá sietett, kérvén, vegye őt, a szegény bujdosót, pártfogásába. Meg is esett rajta szive, magához fogadta és Zsigmond király pártfogását is kikérte számára.¹ Ferdinánd követe, Herberstein Zsigmond, szót emelt ugyan Brodarics támogatása miatt, Tomicki azonban mégsem vonta meg tőle segítségét, sőt boszúsán tiltakozott királyánál, hogy már a szeretet ilyen tényeibe is be akarnak avatkozni s épen annak a Brodaricsnak a kárára, aki a viszálykodások, párttusák miatt távozott el hazájából.²

Lengyelországi tartózkodását arra használta föl Brodarics, hogy ápolja, fejlessze azon összeköttetéseit, melyeket a tudós körökkel szerzett. Nem szakítja ugyan meg az érintkezést hazájával, értesül az eseményekről, de politikával, legalább a nyilvánosság előtt, nem foglalkozik. Krakóban mint képzett férfiút, a humanizmus barátját eléggé ismerték, a mohácsi csatáról írt műve szélesebb körben fölhívta rá a figyelmet, a sziléziai Logus Györgynek épen ebben az évben kiadott költeményei s a hozzáintézett levelek fölkeltették iránta a humanista körök érdeklődését. Viszont ő maga kereste a humanisták barátságát, mint Brandolinusét, kit később anyagilag is támogatott³ és másokét, kikről már megemlékeztünk, főleg pedig azét, akit mint Németország legnagyobb tudósát ünnepeltek, Németország ékességének s fényének magasztaltak; akihez a humanisták mint a földkerekség gyöngyéhez búcsujárást rendeztek s a városok királyt illető ünnepségekkel fogadtak, Rotterdami Erazmusét. A kornak ez a divatszerű érdeklődése s az az általános fölfogás, mely megkívánta, hogy aki tudós, humanista az ünnepelt nagysággal összeköttetésben legyen, Brodaricsot is ösztökélte, hogy Erazmussal érintkezésbe jusson. Magasztaló dicséretekkel telt levelet intézett a bámult íróhoz s leveleiben a kor theologiai vitáira is célzást

¹ Acta Tomiciana XI., 93. l. Krzicki is igen érdeklődött, mikor Brodarics megérkezéséről értesült és Tomickinál kérdezősködik felőle, hogy mint magánember jött-e hozzá, kedvező vagy kedvezőtlen esemény vezette-e el hazájából. U. o. 113. l.

² U. o. 147. l.

³ Magy. tört. eml. II. 180. l., Irodalomtört. emlékek, II. 7. l.

tett, hiszen jól tudhatta, hogy mennyire tetszik Erazmusnak, midőn «az igazi theologia diadalmas előharcosa» címmel magasztalják, mily szívesen hallja, ha előtte a szórszálhasogató filozófiától függő skolasztikus teológiát ócsárolják. Ilyenforma szellemben fogalmazta meg Brodarics a levelét, melyre Erazmus június elején Freiburgból válaszolt. Örömmel fogadja, írja levelében, Brodarics barátságát, sőt patronusai sorába veszi föl. Rátér Brodarics theologiai megjegyzésére, és ócsárlólag utal rá, hogy a theologusok csak a skolasztikus dogmákon rágódnak, ahelyett, hogy a hagyománnyal, az atyák munkáival foglalkoznának.¹

A humanista körökkel való barátkozást János király levelei zavar-
ták meg. A király már májusban kérte Brodaricsot, menjen vissza hozzá; ez azonban hónapokon át vonakodott.² Végre, követet küld-
vén hozzá Lippára, fölvilágosításokat kért a királytól s ez győzel-
méről, a török hadmenetéről értesítvén, bizonyára azzal kecsegtette, hogy béke lesz, mert Brodarics rászánja magát, hogy teljesíti János kérését. Elutazása előtt Krakóban Szidlowieckivel a béke megvalósításának módozatairól tárgyal³ és július vége felé Rincon Antal társaságában Magyarországra tér vissza.⁴

János király helyzete Brodarics távolléte alatt lényeges változáson ment keresztül. A Laszky Jeromostól még szerencsétlensége idején kieszközölt török segítség hasznossá vált számára és Szulejmán szultánnak 1529-iki hadjárata az ország nagy részének, a fővárosnak és Visegráddal a szent koronának urává tette.⁵ Ide jött hozzá Brodarics, aki szeptember 5-én már megbízást kapott a királytól, védje meg az iregi pálosokat a jogtalan támadások ellen.⁶ Alkalmas időben érkezett, mert módja nyílt, hogy néhai kancelláriai tanítványának, Nádasdy Tamásnak, nemcsak életét mentse meg, hanem fogsága ajtaját is megnyissa.⁷ Ámbár panaszkodik, hogy beteges, oldalában, gyomrában nagy fájdalmat érez, levelezget barátai-
val, Tomickival, Szidlowieckival, akiket értesít bajáról, amely miatt alig szolgálhat urának. Szeptember 29-én megírja nekik, hogy a

¹ *Des. Erasmi Roterdami: Epistolarum opus* (Basiliae ex off. Frobeniana anno MDXXXVIII.), 820. l.

² *Acta Tomiciana* XI., 162. l. ⁴ U. o. 226., 236. ll.

³ U. o. 192., 198., 218., 236. ll. ⁵ U. o. 173. l.

⁶ Valószínűen ezen évhez való ez az oklevél. *Egyháztört. eml.* III. 398—399. ll.

⁷ *Ursinus Velius: De bello Pannonico*, lib. VI., 101. l. Katonánál, id. m. XX. 478. l.

francia király követe is Budára érkezett, János király pedig Vise-grádra ment a koronáért. A király, akinek környezetében sok úr van, Szent Lukács napjára, október 18-ára, országgyűlést hirdetett. Utal rá, hogy a király valami nagyobb, terheőbb megbizással — bizonyára követi útja forog szóban — akarja a szolgálatát igénybe venni s ő, amennyire egészsége engedi, készséggel fog engedelmeskédni. Majd október folyamán újra írt nekik s ekkor a hadi eseményekről tudósította őket. Tomicki válaszában örömét fejezte ki János király sikerein, de részvételt olvasta, hogy Brodarics ismét betegeskedik.¹

Brodarics fölépült, de azért nem vehetett részt János király országgyűlésén, mert ez utóbb a következő évre halasztatott, akkor pedig a szerémi püspök már hosszú követségi uton járt. János király parancsára Velencébe kellett utaznia, majd a francia királyhoz, sőt arra is megbizást kapott, hogy, ha a körülmények megengednék és kívánnák, a pápai udvarba is elmenjen. Ez utóbbi út sok körülménytől függött, mert a pápa, noha 1529. június 29-én Barcellonában a császárral megbékült s elég olcsón szabadult meg a cognaci ligával V. Károlyra kényszerített, de az ennek nagy diadalával végződött háború következményeitől, teljesen függő viszonyba jutott a császártól, aki most is maga mellett tartotta Bolognában. Mindamellett János király szerette volna, ha a pápa valahogy az ő emberétől is nyerhetne fölvilágosítást, ne csak ellenfeleitől s azért 1529. november 1-én levelet intézett VII. Kelemen pápához s ebben figyelmébe ajánlja tanácsosát, Brodarics szerémi püspököt, akit a francia királyhoz küld. Mivel az olaszföldi viszonyok most nem olyanok, hogy ide követet küldhetne, arról le kellett mondania, hogy külön megbizottal keresse föl, azonban a francia királlyal tárgyalandó ügyek közt előkerülhetnek a pápát érdeklő kérdések is; ha tehát ilyenekben akár levélben, akár követ által, akár esetleg személyesen hozzáfordul, úgy higgyen neki, mintha ő maga tenne előterjesztést.²

Váratlanul fölmerült esemény azt okozta, hogy Brodaricsnak követsége alatt épen a pápával kellett legtöbbet tárgyalnia, bár a Habsburgok gátló működése miatt csak közvetve érintkezhetett VII. Kelemennel. A váratlan esemény az volt, hogy Ferdinánd

¹ Acta Tomiciana XI. 274., 284., 298—299. ll., v. ö. Magyar országgyűl. eml. I. 249. l., *Óváry*, id. m. II. 33—34. ll.

² Acta Tomiciana XII. 36. s köv. ll. *Theiner*: Monum. Slavov. merid. 608. lap.

vádaskodó sürgetésére, mely szerint János volt, aki Lajos életében, majd most is a szultánt Magyarországra hívta, sőt maga is a török hitére tért, a pápa bíborosokból vizsgáló-bizottságot nevezett ki, mely 1529. december 22-én a következő határozatot hozta: «János erdélyi vajda mint a török szultán szövetségese és két támadásának okozója az egyházi kiközösítés és hivatalvesztés büntetését vonta magára». A kiközösítésről szóló pápai levelek csak a következő tavasszal érkeztek el Magyarországra az esztergomi és kalocsai érsekekhez, az utóbbi azonban, noha erre az esetre őt is egyházi büntetéssel fenyegették, nem hirdette ki.¹ Velence is kieszközölte, hogy az ő területén nem kellett kihirdetni, VIII. Henrik angol király pedig megtiltotta a közzétételét.

A velencei köztársaság követe gyorsan tudósította a tanácsot a december 22-iki határozatról és Velencében értesült róla Brodarics is, aki Budáról 55 napi utazás után, mely alatt bal lábát, majd bal kezét a köszvény erősen elővette, január 6-án érkezett Velencébe azon szándékkal, hogy innen Franciaországba megy és azután, legkésőbb április közepére visszatér Olaszországba, hogy a hónap hátralevő részében, meg a következőben Velencében vagy Pádovában orvosoltassa magát.² A rossz hír miatt nem ment tovább, még január 11-én is itt volt s a tanács az ő és a francia király követének méltó ellátására 100 aranyat utalványozott.³ Első gondja, hogy a kiközösítés nyilvános kihirdetését megakadályozza, azért, amint a hírt meghallotta, a velencei tanácshoz fordult és kérte, igyekezzék meggátolni a Habsburgokra kívánatos közzétételt, ami Magyarországon nagy zavarokat támasztana. Ugyanekkor levéllel futárt küldött Bolognába a pápához és értesítette, hogy az egész kereszténységet érdeklő fontos dolgokat akar vele közölni; azért kéri, hogy meghallgatása előtt ne teljesítse, amit János király ellenségei tőle netán kívánnak. Ferdinánd követe, Dal Borgo, akivel a pápa ezt a levelet közölte, azt kívánta, hogy Brodaricsot ne engedje udvarához, sőt azt sem találta illőnek, hogy a keresztény vallás olyan ellenségének emberét velencei területen megtűrik. VII. Kelemen megigérte, hogy János király követét nem fogadja; mindazonáltal felszólította Brodaricsot, juttassa írásban tudomására, mi a megbízása.

Brodarics, hogy a pápa felszólításának eleget tegyen, február elején Bolognába küldte káplánját, aki itt az angol követ pártfogása

¹ Óváry, id. m. II., 36—37. ll.

² Acta Tomiciani XII., 35—36. ll. ³ U. o. 35. l.

alá helyezkedett. Brodaricstól emlékiratot hozott, mely kimerítően foglalkozott annak igazolásával, hogy Magyarországban János a törvényes királya, míg Ferdinándot törvénytelenül választották és koronázták meg. Iratában a II. Lajos halálát követő eseményekből azt a következtetést vonja le, hogy ha János király közbe nem lép, a török egész Magyarországot földulja; ez egyébként még most is bekövetkezik, ha Ferdinánd a Magyarország meghódítását célzó hadi vállalatával föl nem hagy. János jól tudja, hogy maga nem tud neki ellenállni, de majd megsegíti a szultán és nemcsak Ferdinándot űzi ki, hanem még Németországba is benyomul. Mindazonáltal csak kényszerűségből támaszkodik a hitetlenre és szivesebben lépne egyeségre Ferdinánddal; de hát ez erről tudni sem akar. Az angol követ, ki az emlékiratot a pápának bemutatta, azzal egészítette ki Brodarics fejtegetését, hogy János király Ferdinándnak valamely rokonával óhajtana házasságra lépni.

A pápa Dal Borgonak tudomására hozta ezt az üzenetet és elolvastatta vele az emlékiratot. A követ részletesen cáfolta Brodarics állításait, azután fölháborodással utasította vissza azt az ajánlatot, hogy Ferdinánd és a császár családi összeköttetésbe lépjen a honárulóval, lázadóval, hitszegővel, aki megérdemelné, hogy akasztófán végezze be életet. Újra kérte a pápát, hogy sem Brodaricsot, sem káplánját ne fogadja. A császár, akinek természetesen szintén elmondták Brodarics fejtegetéseit, ajánlatát, korántsem volt oly merev, mint Ferdinánd követe, mert azt hitte, nem kell elutasítani a békés kiegyenlítésre kínálkozó alkalmat; ezért azt is kívánatosnak tartotta, hogy Brodarics titkon Bolognába menjen. Ferdinánd követe azonban ezt a tervet is meggyűlölte.¹

Noha a pápával való tárgyalás erősen lekötötte Brodaricsot, azért a velencei tanáccsal is végezte az ügyeit. Értesítette János királynak a török segítségével kivívott győzelmeiről, a jövő szükségletekre pedig pénzt kért. A tanács január 27-én kijelentette Brodaricsnak, hogy királya iránt a legmelegebb érdeklődéssel viselkedik ugyan és hiszi, hogy a jövőben is jó barátságban lesznek, a tetemes hadi költség miatt bekövetkezett pénzhiány azonban most nem engedi meg, hogy érdekében anyagi áldozatot hozzon.

A tagadó válasz után Brodaricsnak nem volt mit várnia, azért Rincon francia követ és Statileo társaságában Svájcban át Francia-

¹ *Fraknói*: János király és a római szentszék, Századok, 1902. 793—795. lapok. Magyarország és a római szentszék, III. 13. s köv. lapok.

országba utazott.¹ Útjuk sikerült, pedig Ferdinándnak az volt a szándéka, hogy Brodaricsot elfogatja. Panaszkodott is Dal Borgónak, hogy a terv nem sikerült, sőt, mint Brodarics elfogott leveléből látja, már Lyonban van; visszatértében azonban mindent meg kell tenni, hogy ismét el ne menekülhessen s ezen célból három-négy helyre már küldött is utasítást.²

Brodarics azt a reménységet táplálta, hogy Párisba érkeztekor módja lesz a rég látott Burgio báróval találkozni, akinek közreműködésére a pápai udvarnál is számított. Burgio szintén szeretett volna vele találkozni, mégis úgy esett, hogy egy nappal Brodarics megérkezése előtt távoznia kellett Párisból. Ez nem ismervé a körülményeket, zokon vette a báró elutazását és panaszosan írt neki, hogy szándékosan kerüli a vele való találkozást. Burgio azonban barátságosan fölvilágosította tévedéséről.³

A párisi útnak az volt a célja, hogy Brodarics I. Ferencet értesítse mindazon eseményekről, melyek Ferdinánd bevonulása, János menekülése közt, minek oka nem kis részben némely pártjához tartozók árulása volt és Buda újabb elfoglalása óta történtek, meg hogy újabb segítséget kérjen a királytól. De még itt is foglalkoztatták a pápai udvarban történt események és nem mulasztotta el, hogy fölvilágosító sorokat ne írjon a pápai udvarhoz. Levellei, melyeket egyik bíboroshoz intézett, tudomására jutottak a pápának s ez hatásuk alatt ismételten hangoztatta Dal Borgo előtt, mennyire óhajtaná, hogy ha egyesség jöhetne létre.⁴ Majd urának megbízásából május végén a pápához és a bíborosokhoz intézett levelében kifejtette, hogy János király nem szolgáltatott okot rá, hogy egyházi büntetéssel sujtsák; megcáfolta a vádat, mely szerint a szultánnak 1529-iki bécsi hadjárataért királyát tették felelőssé és kijelentette, hogy az csak magát és országát védelmezte, ehhez pedig joga volt. Levelét a bíborosok gyűlésében felolvasták ugyan, de határozatot nem hoztak.⁵

Franciaországi tartózkodása alatt, mely úgy június végeig tartott, május folyamán írt a velencei tanácsnak, legyen segítségére Raveni

¹ *Óváry*, id. m. II. 35—36. ll. *Friedensburg*: Nunziaturberichte aus Deutschland, IV. 294. l.

² Egyháztört. eml. II. 21., 33—34., 74. ll.

³ Oláh Miklós levelezése, 166—167. ll.

⁴ *Fraknoi*: János király és a római szentszék, Századok, 1902. 714., 795. lapok.

⁵ U. o. 798. lap, Magyarország és a római szentszék III. 20—21. ll.

Jánosnak, hogy Magyarországra utazhassék, mit a tanács teljesített is,¹ majd június folyamán küldöttet menesztett János királyhoz, hogy a kívánt válasszal nem sokára megérkezik, egy másik követét pedig június 26-ára várták Budára.² Ezen időtájban még Tomickinak írt egy álnévvel alájegyzett levelet, hogy értesitse egészségéről³ s azután sietett haza, ahová, Ferdinánd cseleit szerencsésen kikerülvén, meg is érkezett.⁴ Budán tartózkodik, de bizony szomorú napokat kell eltöltenie, néha még asztalára sem kerül elegendő, megfelelő étel. Erről Nádasdy Tamásnak is írt, akit egyben fölkért, adjon valamelyes költséget Debrecenben levő cselédségének, értesíti az urak, ismerősök állapotáról, az országos pénzügyek rossz kezeléséről s azon gazdálkodásról, melyet Nádasdy vagyonával ennek megbízottja a saját zsebére folytat, hogy János király igen várja s föl- említi azt a tervet, mely szerint neki, Brodaricsnak, Konstantinápolyba kellene követségbe mennie.⁵ Ebben nem mentek tovább a tervnél és Brodarics Budán maradhatott, mint az események szemlélője, majd csakhamar mint ostrom alá fogott várnak a lakója. Szidloviecki Kristófnak még arról írhatott, hogy Ferdinánd egyik csapata Nagymarosnál vereséget szenvedett,⁶ pár hónap múlva azonban már Buda falait döngetik Ferdinánd ágyúi.⁷

¹ Óváry, id. m. II. 38. l.

² Acta Tomiciana, XII. 171. l. ³ U. o. 181. l.

⁴ Burgio is arra számított, hogy Brodarics Párisból a velencei tanácshoz megy, de ebből, amint látszik, semmi sem lett. V. ö. Oláh Miklós levelezése, 167. l.

⁵ Pray: Epist. procer. I. 352—354. ll.

⁶ Óváry, id. m. II. 38. l.

⁷ Brodaricsnak az előzőleg említett két helyen Budáról keltezett májusi és júniusi leveleiről van szó. Brodaricsnak azonban már az úti terve úgy volt megállapítva, hogy június eleje előtt nem kerül haza. Közben változás történik, mert májusban meg Franciaországból irogat. Tekintve, hogy ki kellett kerülnie azokat a cseleket, amelyeket Ferdinánd vetett neki, azt gondolhatnók, hogy a júniusi levél, amelyet Budára küldött, csak arra szolgált volna, hogy Ferdinánd figyelmét elterelje s azt hitesse el, hogy csak később indul. Azonban Frangepánnak Tomickihoz intézett levelében már semmi célja nem volna, hogy július végén olyasmit irogasson, hogy Brodarics még csak ezután jó és Tomicki leveléből az tűnik ki, hogy Brodarics még neki is Franciaországból írt és ezt a levelet még a Frangepántól küldött értesítés után vette kézhez. Kétségtelennek kell tartanunk, hogy június végén Budán még csak várták Brodaricsot és így a májusi, meg a júniusi levelek keltezésében hiba van. Konstantinápolyi követsége terve sem igen merülhetett föl július előtt, hiszen a velencei tanács szintén csak július 30-án írja konstantinápolyi követének, hogy János király Laszki Jeromost küldi Konstantinápolyba követnek, kísérvé

Ferdinánd támadása valóságos visszaélés volt János király jó-hiszeműségével. A török 1529-iki hadmenete után János király, aki most kincstartósággal, egri püspökséggel jutalmazta a török szövetség igazi megteremtőjét, Gritti Lajost, kit mint Velence ügyvivőjét a Habsburgok gyengítése tett János érdekeinek istápolójává, a maga csapataival s a szultántól kapott török segítséggel Budán volt. Katonai, pénzügyi tekintetben azonban igen rosszul állott. Hogy magán segítsen, 1530. januárjában Grittit Konstantinápolyba küldte, hogy a szultán további támogatását kérje, maga meg február havában országgyűlést tartott, hogy pénzt kaphasson. Az országgyűlés, mely Alsó-lindvai Bánffy János személyében nádort is választott s így most már két király, két nádor van, bőséges adót szavazott ugyan meg, ez azonban nem folyt be, úgyhogy, mint Brodarics panaszkodott, még az udvar is éhséget volt kénytelen szenvedni. Az ország megoszlott lakói kölcsönösen gyilkolták, pusztították egymást, rabolták a falvakat, tönkretették a szántóföldeket s oly elvadulás fejlődött ki, hogy alig volt biztos út, nyugalmat adó lakás és már arra fakadtak az emberek, hogy a török is szelidebb a magyarokhoz, mint a pártok egymással szemben.¹ A nyomorúság érzete és látása arra indította Jánost, hogy Ferdinánddal ismét alkuba fogjon. Azt ajánlotta, hogy adja át neki Ferdinánd az országot s ő nem bánja, viselje Ferdinánd ezután is a magyar királyi címet, átengedi neki minden váltságdíj nélkül Csehország melléktartományait, Mária királynénak pedig 100.000 aranyat ad hitbére fejében. Ferdinánd az ország megosztását kívánta Jánostól, amire ez nem volt hajlandó. És Ferdinánd, aki ezen alkudozás alatt Konstantinápolyban a törökkel is tárgyalt, jól értesült róla, hogy a szultán semmi esetre sem tűri az ország megosztását, sőt a János király ellen intézendő támadást a maga sérelmének veszi, mégsem fogadta el János ajánlatát, sőt támadásra szánta magát, mialatt János békét várt. A Brodaricstól említett nagymarosi támadás csak bevezetés volt, ezt követte Esztergomnak Rogendorf Vilmóستól való bevétele, ahonnan azután Rogendorf Ferdinándnak parancsára Buda ostromára indult.

figyelemmel ennek a működését. V. ö. *Óváry*, id. m. 38—39. lapok. Az eltérő adatok közt az Acta Tomiciana két levelét kell irányadónak vennünk, noha, az időbeli fogyatkozásukat nem számítva, a májusi és júniusi levelek ténybeli adatai teljesen elfogadhatóknak látszanak.

¹ *Zermegh János*: Historia rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem Ungariae reges (Schwandtnernál, Script. rerum Hungaric. II. 401. l.) II. könyv, 1. fej.

Buda ostroma október 31-én kezdődött, de nem vált be a reménység, hogy könnyű szerrel meg lehet szerezni. Ugyanis Verböci István, Cibak Imre, Athinai Deák Simón úgy megerősítették a várat, hogy kibirta a hosszas, másfél hónapnál tovább tartó ostromot. Az őrség megfogyatkozott számát pótolta Nádasdy Tamás, a hiányzó élelelről pedig Zermegh János és mások által Várallyai Szaniszló fejevári prépost gondoskodott. Miután Rogendorf naszádosait oly alaposan tönkrevették, hogy mindössze 13 naszádjá maradt, kellően nem élelmezett katonáit pedig járványos bajok kezdték tizedelni, december 19-én föl hagyott az ostrommal s Esztergom alá vonult vissza.

Az ostromló sereg visszavonulása után ismét kezdenek gondolkozni arról, hogy békét kellene kötni. Erre vonatkozólag írja 1531. január 19-én Brodarics az előtte ismeretlen Rogendorfnak, hogy járjon közbe Ferdinándnál, hogy ez oly békefeltételeket terjessen elő, amelyek józan okossággal megbeszélve, alkalmasak arra, hogy állandó békére vezessenek, ragadják meg a béke alkalmát, nehogy még rosszabbra forduljanak az ügyek. Ne bizzanak a bizonytalan külső segítségben, amely már annyiszor csalóka volt és csak arra jó, hogy oly siralmas helyzetet teremtsen, mint a mostani is.¹ Erre azonban még sokáig várhatott Brodarics és most be kellett érnie azzal, hogy a még Buda ostroma előtt visszaérkezett Grittinek és személyében a töröknek hozzájárulásával január 21-én Visegrádnál három hónapra fegyverszünetet kötöttek és pedig az ország megosztásával a tényleges birtok alapján. János király a fegyverszünetért s a Buda ostroma alatt tanúsított vitézségéért Grittit, noha volt nádora, az ország kormányzójává és Máramaros főispánjává tette, fiát, Antalt pedig egri püspökké nevezi ki. A fegyverszünetet utóbb egy évre hosszabbították meg, hogy, miként abba a szultán is beleegyezett, annak tartama alatt a békéről lehessen tanácskozni.

Az ország rendjei maguk is fölhasználták ezt a fegyverszünetet és tanácskozni kezdtek, miként lehetne állandó békéhez jutni. E tekintetben a bélavári értekezlettől 1531. május 18-ára összehívott veszprémi «egyetemes országgyűlés» lett volna hivatva dönteni; a két király azonban bizalmatlanul fogadta a gyűlést, mert az a hír jár, hogy a rendek itt föloldják magukat a nekik tett hűségkü alól

¹ *Buchholtz*: Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten, Urkundenband, 45—46. ll.

s a török támogatásával új királyt vagy főkapitányt választának maguknak. Frangepán Ferenc már április 18-án figyelmeztette a János királlyal Erdélyben járó Brodaricsot, hogy mi készül és ajánlotta, küldjenek követeket a «veszélyes» gyűlésre; nem szabad szokás szerint semmibe venni a dolgot, sőt a nádor alatt akár hadat is kellene odaküldeni. Szerencsére Ferdinánd is ép úgy tartott a gyűléstől, mint János s a két király letiltása következtében a gyűlés elmaradt.¹

János király a még hátralevő fegyverszünetet arra akarta felhasználni, hogy Velencét és a pápát a béke előmozdítására megnyerje. Ezzel a földattal fiatal, de képzett titkárát Verancsics Antal prépostot bizta meg, aki késedelem nélkül vállalkozott az útra. 1532. január utolsó napjaiban már Velencében tartózkodott, hogy eljárása sikerének biztosítására a velencei tanács támogatását kikérje. Kérése nem volt hiábavaló, mert a tanács jan. 24-én tett előterjesztésében hathatósan ajánlotta ügyét a szentszék jóindulatába.²

Verancsics nem sokáig időzött Velencében, hanem sietett Rómába, hol De Casalis Gergely angol követnél szállott meg, aki őt pártfogásába vette. Ugyanez, Medici bíboros és Marsupino János február 14-én a pápa elé vezették. A pápa színe előtt magasztalta urának a szentszékhez s a keresztény valláshoz való ragaszkodását; jó keresztény volt János király, most is az s ezért nagyon fájjalja, hogy a szentszék a törvényes formák elhanyagolásával kiközösítéssel sújtotta. A szultánnal csak a kényszerűség nyomása alatt szövetkezett és most is őszintén óhajtja Ferdinánddal a békét s nem őt fogja terhelni a felelősség, ha a szultán újabb hadjáratot indít az ország ellen, hanem azokat, akik nem engedik, hogy a magyar trónt illető jogról bíró döntsön. Legjobb szeretné a pápát bírónak. Majd bemutatta Szulejmán levelét, amelyben ez János királyt segítségéről biztosítja, megígéri, hogy barátjait barátjainak, ellenségeit ellenségeinek tekinti s hogy belenyugszik a békébe, ha Ferdinánd lemond Magyarországról és Belgrád és Jajca kivételével teljesen János birtokába ereszti. A lemondás azonban föltétlenül szükséges, mert a szultán egy házat sem ad Ferdinándnak Magyarorszáiban.

A pápa írásban is elkérte Verancsics előterjesztését, de, ámbar sokan támogatták, Dal Borgo ösztönzésére nem teljesítette János

¹ Magyar országgy. eml. I. 318—325. II. és *Pray* az Epist. proc. I.-ben a bélavári gyűlés leveléhez csatolt jegyzete.

² *Óváry*, id. m. II. 45. lap, *Horváth Mihály*: Kisebb történ. munkái, I. 1347. l.

király kívánságát. Közben arra a bizalmas közlésre is figyelmeztették a pápát, hogy hiszen maga mondta, hogy János királyt a kiközösítés alól már negyednapra föloldotta, így tehát nyíltan pártolhatná, mindamellett a pápa csak annyit mondott, hogy, mivel V. Károlyt fölkérték a viszály kiegyenlítésére, de így az alkudozásokat még meg sem kísérelték, Zapolyai küldjön Regensburgba békebiztosokat, ő szentsége szintén küld ide követet s majd eshetőleg sikerül békés megegyezésre jutniok; ha újra eredménytelen lesz a tárgyalás, akkor majd elfogadja a békebirói tisztet de csak abban az esetben, ha mindkét fél ő elé viszi az ügyet. Így tehát Verancsics február 22-én eredmény nélkül indult vissza Erdélybe,¹ ahol azután megtudhatta, hogy a pápától emlegetett újabb tárgyalások nem sok reménnyel kecsegtetnek.

János király igyekezett érintkezésbe lépni a német császárral és október 29-én Oláh Miklós már arról értesítette a pápai követet, hogy oly hírt hallott, mely szerint Brodarics a császárhoz készül, János király megbízásából békealkudozást fog vele folytatni és — ha ugyan Ferdinánd király úgy nem okoskodik, hogy az ő hivei ellenfelének embereivel ne érintkezzenek — talán módja nyílik neki, hogy Brodaricsot mint barátját meglátogathassa.² Tényleg János király udvarában ezidétt foglalkoztak a követség kérdésével és november 25-én már elkészült a német rendekhez szánt levél, amelyben ezekkel tudatja a király, hogy neki békés hajlamai vannak, most is ezért küld követeket, akik majd a törökkel való viszonyáról is fölvilágosítást adnak.³ Mivel ez az értesítés Segesvárott kelt, Brodarics itt vette át részletes utasításait. A követségre csakhamar elindult, mert a császár 1532. január 6-ára hivta össze a birodalmi rendeket, hogy Regensburgban a keresztény hitegység helyreállításáról, a törökkel szemben való ellenállásról, a béke föntartásáról s a németiség jogainak és jólétének biztosításáról tanácskozzanak. A rendek azonban oly lassan gyülekeztek, hogy február 28-án, midőn a császár Regensburgba érkezett, még senki sem volt jelen.⁴ Brodarics jóval korábban megjelent és várt rá, hogy ügyeit

¹ *Horváth Mihály*, id. m. I. 349. l., *Fraknoi*: János király és a római szentszék, Századok, 1902. 896—899. lapok, Verancsics Antal élete című munkám, 6—7. lapok.

² Oláh Miklós levelezése, 164. l.

³ *Óváry*, id. m. II. 43—44. ll.

⁴ *Janssen*: Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters, III. (16. Aufl.), 264. l.

elintézhesse.¹ A békealkudozásnak nem a birodalmi gyűlés előtt, hanem külön megállapítandó helyen kellett történnie. Brodarics e tekintetben is értesülést szerzett, de nem lehetett kedvére, mert a császár Pettaut tüzte ki a tanácskozás helyéül, míg János Krakót választotta. Amott János, itt Ferdinánd nem akart tanácskozni s hónapok multak el meddő vitával.² Brodarics az év elején írt levelében el is panaszkolta, hogy mily áldatlan a helyzet. «Bizony, feleli neki Tomicki április 10-iki levelében, ha kis dolgokban sem tudnak megegyezni az uralkodók, akkor kevés reménység van, hogy béke és nyugalom lesz. Talán a rendek gyűlése tesz valamit.»³

A gyűlés, melytől Tomicki eredményt várt, a kenesei értekezlet folytatásaként összehívott berenhidai tanácskozás volt, melyet a nemzet egyesülésére törekvő hazafiak a pápai követ jelenlétében akartak megtartani azon célból, hogy rajta határozat hozassék, mely szerint a nemzet ahhoz a királyhoz csatlakozik, amelyik meg tudja védeni, szabadságában megtartja. A gyűlést, noha maga V. Károly igyekezett megakadályozni,⁴ március 12-én megtartották ugyan, de Ferdinánd többségben levő hivei kersztülvítették, hogy a királyi trón ügyében hozandó határozatot elhalasztották.⁵

A két király közt létesült egy évi fegyverszünet áprilisban lejárt; és János udvarában a fegyverszünet határnapja előtt tisztában voltak vele, hogy most már nem kaphatnak alkuba. Március vége felé Brodarics is Erdélyben van, ahol azon foly a munka, hogy a még mindig Ferdinándhoz húzó szászokat meghódolásra bírják. Különösen Gritti Lajos buzgólkodott ebben, aki Tergovistban tartózkodik és Brodariccsal közvetíteti ügyeit. Mikor márciusban Nádasdy Tamásnak írt, hogy tekintettel a közeli harcra, tobozzon 200 derék lovast, hozzáteszi, hogy egyébként pedig cselekedjék Brodarics utasítása szerint.⁶ Kevéssel utóbb Brodarics személyesen indult el Grittihez. 1523. április 6-án Brassóban tartózkodott, hol a város megvendégelte őt és 25 lovasból álló kíséretet adott neki Tergovistig.⁷ Huzamosabban volt itt, mert április 18-án még

¹ Oláh Miklós levelezése, 169—170. lapok.

² *Óváry*, id. m. II. 45., 47. ll.

³ Magyar országgy. eml. I. 356. l.

⁴ U. o. II. 45—46. ll.

⁵ U. o. I. 363. l.

⁶ *Kretschmayr*: Gritti Lajos élete, 69. l.

⁷ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen, II.: Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt, 260. l.

ide ment hozzá János király követe. Csak a hónap 21-én van megint Brassóban, hol a város gondoskodik ellátásáról s ez fizeti ki azt az emberét, akit a maga és Gritti leveleivel még április 21-én Lippára küldött, hogy a királynak fölvilágosításokat vigyen.¹ Brodarics most sem indult mindjárt tovább, hanem néhány napon át Brassóban maradt, ahol Verbőcivel is találkozott. Távozásakor a város 32 forintot érő lóval kedveskedett neki.² Brodarics Lippának menet megpihent Szászvárosban Oláh Máténál, akit bátyja, Miklós miatt látogatott meg, akivel már régi időtől fogva ismeretségben volt, baráti viszonyban állott s összeköttetésük különböző pártállásuk mellett sem szakadt meg; sőt Brodarics tehetsége szerint rajta volt, hogy Oláh Miklós a János király területén levő javadalmait használhassa.³ Szászvárosban azonban csak rövidesen tartózkodott, mert május 9-én már Lippán van.

Brodarics a tervezetések idején abban reménykedett, hogy «az ő fia», Nádasdy Tamás tehet valamit a kibontakozás terén, de bizony erre kevés volt a remény. A lippai tartózkodása alatt, május 9-én Tomickihoz küldött értesítésében maga is úgy nyilatkozik, hogy a békesség iránt minden reménységét elvesztette. Pedig a török nemcsak nem akadályozta volna meg a két király kibékülését, hanem az egész kereszténység iránt békés szándékkal viselkedett. Ha nem lesz béke, a török egész erejével Ferdinánd ellen fordul s ez lesz felelős annyi keresztény vér kiontásáért.⁴

A lippai tartózkodás nem sokára véget ért, mert Grittinek Szeben kivételével sikerült a szászokat megnyerni, sőt az is megígérte, hogy ha Ferdinándtól hat hónap alatt segítséget nem kap, meghódol Jánosnak. Az alkudozás befejezése után Gritti Debrecenen át Budára készült. János király csatlakozni akart Grittihez s azért Lippát odahagyták. Brodarics, ki épen súlyosabb lábbajából volt gyógyulóban, június 14-én Lippáról azt írja Nádasdynak, hogy már rendezik útikészleteiket és pár nap múlva elindulnak Buda felé.⁵ A király és környezete Grittinél előbb értek Budára, ahol az olaszt

¹ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen, II. : Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt, 261. l.

² U. o. 262—263. ll.

³ L. Ötven év Oláh Miklós életéből c. dolgozatomban, Katholikus Szemle, 1903. 420. l.

⁴ Magyar országgy. eml. I. 335. l., Óváry, id. m. II. 49. l.

⁵ Fray: Epist. procer., II. 14. l. — Talán erről az útról szól Szerémi zavaros előadása. Magyar történ. eml. írók, I. 308. l.

nagy pompával fogadták. Frangepán Ferenc a kalocsai érsek és Brodarics, mint mondák János «nagy kancellárjai», Dócy János kincstárnok,¹ számos neimes és óriási nép a Kelenföldön táborozó Gritti elé vonultak, nagy fényvel, ragyogó szépségű menetben vezették őt a várba, ahol János király fogadta s az ország főkapitányává nevezte ki.²

A János király társaságában töltött napok alatt Brodarics személyes ügyei is megbeszélés tárgya voltak. Régi szolgája volt János királynak, végigette vele a számkivetés kenyerét s anyagi jutalmazásban nem részesült; sőt a számára rendelt évi díjazást is nehezen kapta meg, volt rá eset, hogy harmadrészéhez sem jutott hozzá.³ Brodarics azt szerette volna, ha megkaphatná a zalavári bencés apátság javadalmát. Ez II. Lajos adományából Nádasdy Tamás birtokában volt és bár Ferdinánd elvette tőle, ebben az időben is birja.⁴ Hogy micsoda módozatot talált rá Brodarics, hogy megszerezze, nem tűnik ki a megmaradt írásokból, de alighanem meg akarta váltani Nádasdytól, aki azonban, pedig Brodarics már egynéhány ezer forintot elköltött,⁵ nem eresztette ki kezéből az értékes javadalmat. 1532. július havában Brodarics már csak arról írhat, hogy az az apátság, amelyet szeretett volna megnyerni, nem lehet az övé. Volt-e erről a javadalomszerzésről János királynak tudomása vagy sem, nem állíthatjuk; de azért gondoskodott róla, hogy Brodarics hosszas szolgálatai illő méltánylásra találjanak. Körülbelül abban az időben, mikor Brodaricsnak le kellett mondanania a zalavári apátságról, neki adta a pécsi püspökség javadalmát. A török előnyomulása ugyan erősen megcsappantotta ezen püspökség jövedelmét, de azért még mindig 10.000 forintra becsül-

¹ La mattina seguente Francesco Frangepani arcivescovo di Collacia et Stephano Broderi h *gran cancellieri* di re Giovanni... uscirono da Buda... ad incontraro il mio signore, írja Francesco della Valle Grittiről szóló emlékiratában. Kiadta Nagy Iván, *Magy. Történ. Tár.*, III.

² *Kretschmayr*, id. m. 70—71. ll. és Brodarics 1532. július 16-iki levele, *Koller*, id. m. V., 225. l., *Pray*: *Epist. procer.* II. 18—19. ll.

³ Így mondja végrendeletében.

⁴ *Füssy Tamás*: A zalavári apátság története (A pannonthalmi Szent Benedek-rend története, VII.) 113—118. ll. Füssy azonban Brodarics törekvéséről semmit sem tud.

⁵ *Multa passus sum dampna a domino Nadasdino, possum vere dicere aliqua milia, in abbatia Zaladiensi... Illud etiam recordetur (Nádasdy), quomodo abbatiam meam tenuit per plures annos et percepit proventus meos.* Leleszi országos levéltár, Actor anni 1539. num. 48.

ték.¹ Hogy mikor vette kezébe a javadalmat, nem tudjuk, de 1532. júliusában már megkapta, mert ekkor a püspökség birtokait testvére Mátyás kezeli, kit Brodarics nem késett a hatalmasok védelmébe ajánlani.² Mivel a javadalmat átvette, az egyházmegye területén adományoz is, az itteni papsággal — legalább anyagi ügyekben — rendelkezik; erre vall, hogy némi ügyet Tardy Mihály pécsi főesperessel intéztet el.³

II. FEJEZET.

A politikai ügyek újra összehozzák Brodaricsot régi barátaival. A megyeri, óvári és pozsonyi békealkudozások. Személyes hatása az ellenpart embereire. Az ügyek újabb fordulata közt összeköttetést keres a Habsburgokkal. Az eredménytelen alkudozás után Velencébe megy üdülni.

Brodarics a pécsi püspökség birtokaihoz jutván, távozott Budáról, hogy megtekintse javadalmát, kissé üdüljön. Az üdülés azonban alig sikerült neki. Sokkal érzékenyebb természet volt, hogysem az 1532. év nyarának végén történt események meg ne háborították volna a nyugalmát. Miután az 1532. elejéig kötött fegyverszünet lejárt, bekövetkezett, amire Verancsics és Brodarics céloztak, hogy a török hadat indított a Habsburgok ellen. Ferdinánd tudta, hogy a török már régebben készül a hadra s azért 1532. május havában a portára küldött követeinek arra is fölhatalmazást adott, hogy kijelenthetik, hogy ő hajlandó lemondani Magyarországról és csak örökösödési jogát tartja fönn János király halála esetére; de követei addig huzták-halasztották ennek a döntő nyilatkozatnak kimondását, mígnem már későn állottak elő vele, mert Szulejmán hadaival együtt útban volt, hogy magát Béceset vegye ostrom alá. Igaz, hogy Kőszegnek augusztus 5-étől 30-áig tanúsított hősie ellenállása keresztelte a szultán büszke tervét, kénytelen volt a 86.000 emberrel védett Bécs ostromáról lemondva Ausztriából Stájerországon keresztül visszavonulni, de a hadseregétől érintett terület keservesen nyögte a törökök pusztításait. Brodarics elég közvetlen értesüléseket szerezhetett a török sereg okozta borzalmakról, mert vissza-

¹ *Koller*, id. m. V. 238. l., hol az Eszéký János kinevezésére vonatkozó consistorialis irat olvasható. — Csak a javadalomról van szó, amely János király birtokába került.

² U. o., V. 225. l., *Egyháztört. eml.* II, 188., 308—309. ll.

³ *Egyháztört. eml.* I. 434—435. ll.

vonulásakor még Pécssett volt. Szinte gondolhatott rá, hogy most, újabb pusztítás után, ismét munkába kell lépnie, hogy a két király kölcsönös keserves tapasztalata után mutatkozó békülékeny hangulatban folytassa régi munkásságát, a kívánatos béke érdekében való apostolkodást. Október 16-án még Pécssett van, innen írja Nádasdynak, hogy oly hidegek vannak, hogy attól tartanak, hogy havat kapnak;¹ itt tárgyal Laszky Jeromossal, aki János királytól az érdekében tett vagy 60.000 forintnyi kiadást szeretné volna megkapni. A tárgyalásokat Budán is folytatta;² az év vége felé azonban már megbízást kapott János királytól, hogy ellenfele biztosaival tárgyaljon a békéről.

Nádasdy Tamás érdeme, hogy most megindulnak a tárgyalások s így teljesítte Brodaricsnak korábban hozzáfűzött reménységét. 1532. végén Katzianer és János király megbízottjai közt a csallóközi Megyeren alkudozások indultak meg, miként léphetne a két király legalább fegyverszünetre egymással. Ezek a tárgyalások okozták, hogy Brodaricsnak félbe kellett szakítania pécsi tartózkodását.

János király Brodaricsot is biztosának szánta s ez a gondolat közelebb hozta Brodaricsot ahhoz a körhöz, amelytől oly régen elszakadt és fölébreszti emlékezetét oly barátjainál, akikkel oly hosszú ideje nem érintkezett. A megyeri tanácskozás vége felé már Brodarics is tárgyalt Katzianerrel,³ de aligha volt megelégedve, mert a tanácskozás hatása alatt azt írja Tomickinak, hogy nem ártana, ha az ellenfél mérsékelné a kifejezéseit s inkább arra lenne gondja, hogy alattvalói jobban megtartsák a fegyverszünetet.⁴ A megyeri tanácskozások vége ugyanis csak az lett, hogy négy hónapra fegyverszünetet kötöttek, amely alatt a békéről tanácskozzanak. Az újabb tárgyalások helyéül Óvárt választották s abban állapodtak meg, hogy 1533. február 7 ére összejönnek. Hogy ennek az újabb összeövetelnek lesz-e eredménye és milyen, arról még az ügybe beavatottak sem mertek és tudtak nyilatkozni;⁵ mindamellett János király Frangepán Ferenc, Brodarics és Laszky Jeromos részére ki-

¹ Koller, id. m. V. 226. l.

² H. Dalton: Lasciana, nebst den ältesten evang. Synodalprotokollen Polens 1535—1561., 138—139. ll., v. ö. 155—156. ll.

³ Oláh Miklós levelezése, 270. lap, Brüsszeli Okmánytár, I. 191. és 196. lapok.

⁴ Óváry, id. m. II. 56. l.

⁵ Horváth Mihály: Kisebb történ. munkái, I. 359. l., Oláh Miklós levelezése, 283., 285., 306. ll.

állította a meghatalmazást, mely szerint mint teljes hatalommal ellátott biztosai tárgyalhatnak Óvárrott.¹ Ferdinánd mint főbb megbizottjait Dietrichstein Zsigmondot és Herberstein Zsigmondot küldötte a kijelölt helyre.²

Brodarics már néhány nappal a tárgyalások megkezdése előtt Óvárrott lehetett, mert Oláh, noha a megbeszélések később kezdődtek, már február 18-án ide írt neki, hogy a maga ügyeit pártfogásába ajánlja. A békealkudozás csak február 23-án kezdődött, mikor is János király megbizottjai a szokott kívánsággal állottak elő, hogy Ferdinánd az egész országot engedje át az uroknak.³ Ferdinánd biztosai csak húzták-halasztották a tárgyalást, mert tudták, hogy Zárai Jeromos urok meghagyásából Konstantinápolyba ment a törökhöz s esetleg meglepetés léssen. Óvárrott még nem is igen bocsátkoztak érdemleges tárgyalásba és már Pozsonyba mentek át folytatólagos megbeszélés végett. Március 8-án Brodarics innen felelt Oláh Miklósnak, hogy kívánsága szerint igyekszik eljárni s legyen meggyőződve, hogy ha az óvári, illetve pozsonyi tanácskozás meg nem szakadt volna, ügyeit már itt iparkodott volna elvégezni, de a jövőben sem feledkezik meg róluk. Pár nappal utóbb pedig ugyaninnen ír Nádasdy Tamásnak, akiről azt hallotta, hogy Márk fejevári tanitót meg akarja fosztani az uradal-mában, Velikén levő birtokától, mert hát miséspap. Kéri Nádasdyt, hogy ezt ne tegye, mert Márk neki nemcsak jó barátja, aki test-vérével együtt járt a pádovai egyetemen, hanem azért is, mert épen az a kívánatos, hogy a papok a családi vagyonukból éljenek s nagyon különös volna, ha Magyarországon oly szokás kapna lábra, hogy a miséspapot csak azért, mert miséspap, ki kell zárni az atyai javakból. Hiszen akkor, teszi hozzá Brodarics, én is elveszteném a jogomat Polyánához, amitől pedig Isten mentsen, noha a falum leégett.⁴ Hogy Brodarics ily magánügyekkel foglalkozhatik, az okozta, hogy a várt meglepetés bekövetkezett. Zárai ugyanis Konstantinápolyból jelentést küldött, mely szerint a töröktől sikerült a békét kieszközölnie. Kezdetben nem akartak hinni a hírnek, de a mellékkörülmények mellette szóltak. Az az értesítés, melyet János biztosai kaptak, hogy a szultán Gritti magához hívatta,

¹ *Pettkő Béla.* Szamosközy István történ. maradványai, Történ. Tár 1886. 316—317. ll.

² Oláh Miklós levelezése, 295—296. és 317. ll.

³ U. o. 301. és 305. ll.

⁴ *Békefi Remig:* A népoktatás története Magyarországon, 163. l.

megingatta őket eddig táplált reményükben, hogy a szultán csak akkor lép békére, ha Ferdinánd az egész országot átengedi királyuknak. Panaszkodtak is, hogy ime, míg ők komoly szándékkal jöttek Pozsonyba, addig Ferdinánd nem velük keresztényekkel, hanem a törökkel akar a békéről tárgyalni. János király szintén értesült erről és csakhamar megérkezett a levele, mellyel követeit visszahívja, mert egy időben két helyen nem lehet béketárgyalást folytatni. Ezek történtek március 5-én és 6-án. A császári biztosok azonban úgy Ferdinánd, mint János megbízottait csitították, maradjanak, hátha mégsem igaz a Zárai által küldött hír; előbb Ferdinándtól kell erről értesítést szerezni, addig csak tárgyaljanak. János király visszahívó levele miatt ennek biztosaival úgy egyeztek meg, hogy a többiek urukhoz mennek, Brodarics ellenben még nyolc napig Pozsonyban marad; a többiek, ha a békére mégis lesz kilátás, majd visszatérnek. Kár, hogy megszakadt a tanácskozás, mondta Schepper császári küldött, hiszen a követek azt mondták neki, hogy ők arra is föl vannak hatalmazva, hogy az egész országot átengedjék Ferdinándnak, ha urukról megfelelő tisztességgel gondoskodnak. Teljesen egyetértek velük, folytatja értesítését, hogy az ország megosztásába nem akarnak beleegyezni; mert ez az ország pusztulására vezet.

Schepper igen jó véleménnyel volt Brodaricsról s bizonyára ezért óhajtotta, hogy ez maradjon Bécsben. Már januárban azt írta róla, hogy nemcsak doktor címe van, hanem igazán képzett tudós, képzett férfiú;¹ most pedig egészen megbarátkozott vele, mert valóban szeretetreméltó férfiúnak ismérte meg.² Brodarics megerősítette Scheppernek a békét illető nyilatkozatát és kijelentette, hogy János király Frangepán és Nádasdy ösztönzésére valóban hajlandó lemondani a trónról; e két férfiú előtt semmisem előbbre való, mint a haza boldogsága, ezt pedig csak egy uralkodó valósíthatja meg; Frangepán és ő maga inkább távoznak az országból, a pápánál vagy akár a francia királynál vállalnak szolgálatot, nehogy valaha azzal gyanúsítsák őket, hogy új zavart okoznak.

János király udvaránál értesültek róla, hogy a töröktől Ferdinándhoz küldött békefeltételek a tényleges birtok alapján helyezték kilátásba a békét. Erre János nem volt hajlandó s a nyolc nap elteltével megérkezett Brodarics visszahívó levele. Távozása előtt

¹ Brüsszeli okmt. I. 196. l.

² Oláh Miklós levelezése, 334. és 345. ll.

azonban megígérte Scheppernek, hogy, ha szükség lesz rá, újra visszajönnek.¹

Brodarics ezen tanácskozások idején arra gondolt, hogy újra összeköttetést teremt magának Mária királynéval. Kérte Scheppert, ajánlja a királynénak s Oláh Miklósnak is írt. Bárcsak ne választatná el oly nagy távolság, írja neki és személyesen tehetné hódolattal teljes tisztelgését a királynénál, kinek kegyességéről sohasem feledkezett meg. Ha, mint reményli és teljességgel hiszi, békét kötnek, nem is mulasztja el, hogy hozzá ne menjen. Addig tudassa vele Oláh, mi véleményben van róla a királyné, nevében pedig mondja meg neki, amit Vergilius mondat Aeneasszal:

..... per sidera iuro,
Per superos et si qua fides tellure sub ima est,
Invitus regina tuo de litore cessi,

eszküszöm neked királyném, a csillagokra, az istenekre s a földalatra, ha ugyan itt is van hit, akaratom ellenére távoztam partjaidtól.²

Ismerte ő jól azt a befolyást, melyet Mária királyné Ferdinándra gyakorolt s a békealkudozások folyamán értékesíteni kívánta. Ilyes gondolat foglalkoztatta Brodaricsot, midőn a Schepperrel töltött napok után távozott Pozsonyból s a Dunán Buda felé ereszkedett alá.³

Budán Frangepán és Verböci társaságában újra megbeszéli a helyzetet s ennek eredményeként március 23-án levelet küldenek Scheppernek, ne távozzék, hogy szükség esetén hamar összejöheszenek. Ez a március 30-án már megkapott levelet megmutatta Ferdinándnak s ez maga is megbizta, maradjon még Bécsben,⁴ de hiában várakozott. János azért sem akart egyelőre tárgyalni, mert várta a fejleményeket. Bajorországból oly híreket hallott, hogy Ferdinánd nagy szükségben van, a császár nem segíti, alattvalói gyűlölik, sőt egyes fejedelmek, kik 1531. január 5-én történt római királlyá választását el nem ismerik, harccal fenyegetik, amelyben okvetlenül elbukik.⁵ Ezek a biztatások ugyan nem voltak újak, de

¹ Oláh Miklós levelezése, 315—326., 322. s köv. II.

² U. o., 316., 345. II. ³ U. o. 335. I. ⁴ U. o. 340. I.

⁵ *Muffat*: Correspondenzen und Actenstücke zur Geschichte der politischen Verhältnisse der Herzoge Wilhelm und Ludwig von Bayern után *Janssen*, id. m. III. 278. I.

mégis hatottak. Brodarics látta, hogy mostanában semmit sem tehet: fölhasználja betegségét, április elején összeszedődzködik és Velencébe megy üdülni.¹

III. FEJEZET.

Brodarics és a protestantizmus. A pápát fölvilágosítja a helyzetről. A római visszaélésekkel szemben reformot kíván s az egyetemes zsinat összehívását. VII. Kelemen válasza.

Brodarics hangsúlyozza a zsinat szükségességét.

Brodarics vagy háromheti pihenés után hazatért és püspökségét tekintette meg. Május 8-án már Pécsen tartózkodott, ahonnan VII. Kelemen pápának ír. Emlékezetébe hozza neki, hogy János király követével, De Casalisszal már értesítette a magyar eseményekről, meg Pozsonyból s innen Pécsről is küldött neki tudósítást. Örvendetes hírt most sem közölhet vele; sőt azt a szomorú jelenséget kellett neki megjegyeznie, hogy az egykor hatalmas és virágzó Magyarországról, a kereszténység szánalmas állapotának szomorú bizonyságául, a török szultán előtt kell tárgyalni s két keresztény fejedelemnek ennek az ítéletéhez kell alkalmazkodnia. Szerencsétlen csillagzat alatt születtem én is, teszi hozzá a saját ügyeire térve, mert a szerémi püspökséget, melyet a kancellársággal együtt II. Lajos királytól kaptam, elvesztettem; most a pécsi püspökség van kezemben, amely elég gazdag ugyan, de ki tudja, meddig bírhatom, mikor három-négy mérföldre már a török területe húzódik mellette.²

Püspöksége területén Brodarics mint adományozó is működött, noha kétségtelen, hogy pápai megerősítésben nem részesült; legalább a javadalmakat ő adományozta,³ s ami fontosabb, élénk figyelemmel kísérte a lutheranizmus terjedését, melyre a pápa figyelmét

¹ Schepper írja április 12-én Oláhnak: Brodericus excessit Buda, contendit Venetias pro sanitate recuperanda. Oláh Miklós levelezése, 349. l.

² *Theiner*: Monum. Slavor. meridion. 621—622. ll.

³ A Kollernál kiadott oklevél valami Brodarics-féle adománylevél után csinált ügyetlen formula lesz. Úgy, ahogyan van. sok fogyatkozásban szenved, miként már a kiadója *Koller*, id. m. V. 226—228. ll., majd *Pray* s az ő argumentumaikkal bizonyító *Székely* (Történ. Tár, 1888. 253. s köv. ll.) észrevették. Azonban nagy hibájuk, hogy nem tudják, hogy Brodarics a javadalmat tényleg birta s így 1533-ban épenséggel intézkedhetik, miként a Tardynak adott megbízás szerint különben az előző évben intézkedett is.

is fölhivta. Brodaricsról egyházi körökben,¹ az udvarnál² olyan formán beszélgettek, hogy félig lutheránus, némely dologban lutheri tanokat vall. Ennek a fölfogásnak az az alapja, hogy Brodarics amellet volt, hogy a nagyobb bajok elkerülésére engedjék meg a papoknak a nősülést. Ebből a fölfogásából nem csinált titkot, a pápának is megírta, hogy ez kisebb baj, mint az elharapódzott ágyastartás, védelmére kelt az olyan papnak, aki megnősült, sőt vitatkozás közben olyasmit emlegetett, hogy maga is feleséget vesz,³ amiből azután azt a hirt terjesztették róla, hogy azt mondta volna, a pápa megengedte neki a nősülést.⁴ A papok házasságának a sürgetése miatt emlegetik legtöbbször a lutheránusságát és csak mellékesen szólnak róla, hogy a két szin alatt való áldozást is sürgeti, meg hogy «nem igen szereti» a szentek ábrázolásait, képeit.⁵ Ezek inkább opportunistá, a nagyobb baj elkerülése végett tett nyilatkozatok és talán nem is mindig nyugodt tárgyalás vagy társalgás, hanem vitatkozás közben hangzott kijelentések alapján kerültek forgalomba. Brodarics a pápához írt leveleiben megemlékezik róla, hogy egyik-másik kérdéstről szokott ő eszmecserét folytatni; s a vita hevében tett nyilatkozatokat kevésbbé lehet mértékadónak

¹ Περὶ Βροδερικίου... bonus vir et doctus, sed aliquantulum Lutheranus mondja Morone.

² (Ferdinandus) ad certum propositum dixit Vaciensem sapere in aliquibus Lutheranismum, quod et aliunde audivi et notavi, írja Morone. *Friedensburg*, id. m. IV. 353. l.

³ (Broderico) è mezzo Lutherano... ha detto in publico, s'il re Giovanni si contenta, che vol concedere alioi soi subditi quel ch'il papa non vuol fare, cioè la comunione sub utraque et il matrimonio de sacerdoti et che egli per il primo pigliarà moglie. U. o. IV. 409. l.

⁴ Ebben egészen a képtelenségig mentek, noha senki sem mer Brodarics erkölcsi integritása ellen vádat emelni. Corsini vallomásaiban így szól: Brodaricus... ipsi seriose iniunxisset, ut sibi apud summum pontificem impetrasset posse uxorem ducere, aut aliam perpetuo secum servare. Brüsszeli Okmt. I. 275. l.

⁵ De eo dixit mihi (Moroni) Colossensis seu Agriensis... eo etiam audiente: Iste bonus collega meus Brodericus Lutheranus; dixit Strigoniensem claudicare in favorem nuptiarum sacerdotum et non multum favere imaginibus sanctorum. *Friedensburg*, id. m. IV. 296. l. — Talán csak annyit lett volna szabad Brodarics ilyes fölfogásáról mondani, amennyit később (talán magától Morone-tól) egyik levél margóján olvasunk: *Non nihil audit* Vaciensis de Lutheranismus *in aliquibus*, licet bonus alias vir. U. o., IV. 346. l. A nyilatkozatok ugyan mind 1539-ből valók, de Brodarics fölfogását, melyet a lutheránizmussal szemben a pápához intézett leveleiben kifejtett, semmit sem változtathatják meg. V. ö. végrendeletét.

elfogadni, mint azokat, amelyeket nyugodt megfontolással, a pápához írt leveleiben vetett papírra. Még a mohácsi veszedelmet követő napokban úgy beszél, hogy épenséggel olyan fejedelemnek is tudna szolgálni, akinek kormányával az a veszedelem jár, hogy a lutheránizmus elterjed az országban; kevéssel utóbb azonban az is kellemetlenül érintette, hogy János király a már bevonult lutheránizmussal szemben nem lép föl; túri, hogy Budán a jelenlétében hirdessék tanáikat; s hogy azoknak, kik őt biztatták, fenyítse meg a az illetőket, azt felelte, ő nem tehet semmit, mert az egyházból ki van közösítve.¹ Pedig János király csak elkéseredett hangulatában nyilatkozott ilyenképen, illetve, mikor ki akart térni az újító színezetű biztatások elől, mert különben föltétlen hive volt a katolikus egyháznak és a pápának, akit a maga ügyeinek rendezése után egyetemes zsinaton is kész volt támogatni.² Brodarics fölfogása, melyet a lutheránizmussal szemben tanusít, az, amely Verbőcinél, a magyarok közt a lutheránizmus első tudományos támadójánál³ és Bánffy János nádornál megnyilatkozik, aki fájdalmasan panaszkolta, hogy a háború a legjobb terjesztője az eretnekségnek, amely immár a kereszténység eddigi védőbástyáját, Magyarországot is megmételtyezte.⁴ Amit Brodarics lutheránus fölfogásáról olvasunk, annyit bizonyít, hogy a nyugalmas rendért, az egységért áldozatra is hajlandó volt. E tekintetben vallásügyi politikája azonos úton halad a világi ügyekben tanusított fölfogásával. Lényegbe vágó áldozatot azonban — s e tekintetben a kedvezőtlen nyilatkozatok sem szólnak ellene — nem volt hajlandó meghozni.

Brodarics fölfogására és igyekezetére élénk világosságot vet az a levelezése, melyet a lutheránizmus ügyében 1533. folyamán VII. Kelemennel folytatott. A püspöksége területén szerzett tapasztalatok s a most június, július folyamán Budán⁵ ismét tudomására

¹ Brodarics és Frangepán levele, Londoni Okmt. 186. l.

² *Acsády*: Magyarország három részre oszlásának tört. (A magy. nemz. tört. V.) 190. l.

³ *Fraknoi*: Verbőczy István életrajza, 163. s köv. ll.

⁴ *Óváry*, id. m. II. 56—57. ll.

⁵ Június 9-én írja Erdődy: Maiores hic sunt pauci, Colocensis et Sirmiensis inter praelatos . . . *Pray*: Epist. proc. II. 34. l. — Ismét hangsúlyozzuk, hogy Brodarics a pécsi püspökségnek csak javadalmát bírja, mert Sulyok Györgyöt Ferdinánd már 1528-ban kinevezte püspöknek s ezt joghatóság szempontjából János is figyelembe vette; de a javadalmat a maga hívének adta. — Július 19-én Budáról írt Nádasdynak a Ferdinánd s a török közt folyó békealkuról. U. o., 39—40. ll.

jutott dolgok hatása alatt fogamzott meg lelkében a gondolat, hogy VII. Kelelent a mága gondolkodásával megismertesse. Augusztus 1-én Budáról a következő levelet intézte a pápához: «Szentséges Atyám, Legkegyelmesebb Uram! Ezen országok, királyságok állapotáról nem szükséges bővebben írnom, mert Casalis tudósításából mindenről értesül. Az egész keresztény világot két fontos ügy foglalkoztatja, amelyek V. Károly szerint olyanok, hogy miattuk jelent meg az augsburgi gyűlésen: a mi magyar ügyeink és Luther tanítása. Hogy a mi ügyeink hova jutottak, elmondja Casalis. Ha Ferdinánd magát és ügyét teljesen tönkre nem akarja tenni, belenyugszik a szultán ajánlatába, akit maga választott magának bírál. A politikai ügyek rendezésével a hit és vallásügy vannak hátra s ezekkel, ha nem akarja, hogy a kereszténység maradványa is elszakadjon a szentséktől, Szentségednek kell minden erejével foglalkoznia. Pedig, úgy látom, az lesz a vége, ha Szentséged a bajon zsinattal vagy más alkalmas módon nem segít. Luther és követőinek tanítása lassan és észrevétlenül majdnem az egész Magyarországot elárasztotta, sőt némely helyeken, főleg a Ferdinánd hatalmában levő részekben, már annak az elvei alapján szervezkedtek s prédikálnak. A papok nyilvánosan házasságra lépnek; a búcsukat, az egyházi fölmentéseket, eme régenté főfontosságú dolgokat, megvetik. Mi, kik az apostoli székhez ragaszkodunk, nem is tudjuk, mit szóljunk az ilyesmikhez, miként cáfoljuk meg. Mert, ha azt mondjuk, hogy szentebb, Istennek tetszőbb dolog, hogy a pap (mint majdnem általános) rossz személlyel él, mintha megfeleleségedik, hogy gyalázatosabb dolgokról ne is szóljak, akkor nem tudom, mit lehet még tisztességgel állítani.¹

Egészen biztosan tudom, hogy pár hét előtt Szentséged nevében búcsukkal jártak az országban s úgy vásároztak velük, mint hitvány árucikkkel, ami azután a mieinknek nemcsak nevetségül szolgált, hanem megvetőleg el is utasították. Mit feleljünk az ilyeneknek, mikor már mindenkinek a szája azzal van tele: ingyen kaptatok, ingyen adjátok?! Nem lehet keresztény eljárás, ha az erőszakkal, a megégetéssel való fenyegetéseinket végrehajtjuk; fejedelmeinket sem lehet rávenni, hogy erőszakot alkalmazzanak, mert már ők is kezdik látni, hogy sok visszaélés csuszott be a keresz-

¹ Ez a fölfogás arra vall, hogy Brodarics az a «pécsi püspök», aki mint 1534. január 27-én Budáról írják, a papi állását elhagyó és házasságra lépő Bebek prépostot pártolta. *Óváry*, id. m. II. 57. l.

ténységbe, amelyen változtatni kell, amelyet ki kell pusztítani. Mindenki látja, hogy zsinatra és sok javításra van szükség.

Hallgatók róla, mennyi mindent beszélnek a római szentszék visszaéléseiről; nem említém, mit beszélnek a javadalmak s egyebek összehalmozásáról s hogy nincs gond a lelkek üdvösségére, hanem csak a jövedelmekre s a testré. Az egész keresztény világban a sok gazdagon javadalmazott főpap közt alig akad, aki az Isten igéjét hirdetné, pedig hát erre vannak rendelve a püspökök s a papok. No, de nem lenne elég a papirosom, ha mindent föl akarnék sorolni. amit a szentszéknek szemére hánynak. Isten szerelmére kérem Szentségedet, a bíborosok testületével gondoljon ki valamely szert ezen kelevények gyógyítására, melyeket sokáig már úgy sem lehet kendőzni; kifakadnak s a szenny a mi javunkat is elpusztítja. Az én s azon jó emberek véleménye szerint, kikkel néha elzsörtölödöm, jobb most magunktól lemondani a részről, mintsem akaratumk ellen, tiltakozásunk mellett elrágadjanak tőlünk mindent. Hogy Magyarország Luther tanítását nyilván még nem fogadta el, azért Szentséged s a szentszék a mi fejedelmünknek, az ő szerénységének, jóságának tartozik hálával. Ő, bár a szentszék elvetette magától, a legméltatlanabbul bánt vele, nem kiméli a fáradságot, hogy semmi újítás ne legyen; de ő is zsinat után áhítozik. Tartok tőle, hogy, ha a szentszék ezt halogatja, a fejedelmek hívják össze, vagy kiki a maga országában tart; vannak, pedig bizony katolikus érzelmű férfiak, kik ily biztatással töltik meg a fejedelmek füleit.¹

VII. Kelement meglepte és érzékeny oldalon találta Brodarics tudósítása s aránylag gyorsan, szeptember 3-án már felelt is rá. Köszönettel fogadta, úgymond, a levelet, azonban a maga részéről nem fogadhat el szemrehányást. «Neked, mondja Brodaricsnak, aki nemcsak azt tudod, amit mi kidolgozva mindenkinek tudomására hoztunk, hanem a velünk való régi barátságból, komoly beszédeinkből alkalmad volt megismerni szivünk szándékát, tudnod kell, hogy senki sem szorult kevésbbé az ilyen intelmekre, mint mi. Hiszen mit teszünk évek óta, mi emésztí föl minden munkánkat, gondunkat, tehetségünket s életünket, ha nem épen az, hogy e vészes fellegeket eloszlassuk? Micsoda munkát, nehézséget, veszélyt kerültünk el, midőn a közös jóról, az általános boldogulásról kellett gondoskodnunk? Amit a zsinatról mondasz, hogy minden jó lélek

¹ *Theiner*: Monum. Slavor. meridion. 623—624. 1.

esengve várja, mi mindig azt tartottuk, hogy zavaros időkben, lázongások, eretnokségek támadásával nincs jobb és közelebbi segítség, mint a törvényes, a Szentlélek sugallatára összehívott zsinat: de ugyanazon okok és példák mérlegelésével kényszerítőleg érezzük azt is, hogy, miként senki sem tagadhatja, amekkora jót eszközöl a helyes, törvényes zsinat, ép oly kárt okoz, ha nem az Isten tisztessége és félelme miatt, hanem könnyelmű emberi vágyakozás miatt ül össze. Pápaságunk kezdetétől nem is mulasztottuk el a keresztény fejedelmeket kérni és buzdítani, hogy velünk s maguk közt összetartva fáradjanak a keresztény ügy és vallás fölemelésén s a közeli hónapokban is majdnem valamennyi keresztény fejedelemhez küldtünk követeket a zsinatot ajánló rendeleteinkkel; nincs másra gondunk, ezt óhajtjuk és hisszük, ha megvalósítjuk, elég soká éltünk és virrasztásaink bőséges gyümölcsét szedtük.

Csodáljuk, hogy Te, az ügyekben járatos férfiú, ezen működésünkről és gondolatainkról nem értesültél.¹ Ha pedig értesültél róluk, még inkább bámuljuk, hogy azzal az ésszel, azzal a tehetséggel s akkora tapasztalattal többet adsz a járatlan csöcselék mendemondáira, a gonoszok rágalmazó vádaskodásaira, mint a mi becsületességünkre és a saját tudásodra. És valóban méltán ugyanezt lehet mondani ennek a szentszéknek a visszaéléseiről is. Ki nem látja, hogy ezeket a vádakokat a rosszakarók s az ereteknek az egyház elnyomására koholták, hogy, miután a főpapok életére való állítólagos gondjukkal maguk felé irányították a tömeg fülét, a vallás és maga az Isten ellen irányuló beszédek mérgét is lelkükbe juttassák? Nem tagadjuk, sőt nagyon is sajnáljuk, hogy vannak itt Rómában, akik nemcsak keresztényileg nem, de még tisztességesen sem élnek s nemcsak méltóságokra, de még a keresztény névre sem méltók. Te azonban, aki éveken át éltél Rómában, legjobb tanunk lehetsz, hogy nincsenek ezek annyian, mint a gyűlölség hirül adja; másutt még többen s gonoszabbak akadnak. A jövőben az lesz a dolgod, hogy, ha illetően beszédekkel előhozakodó emberekkel összeakadsz, nem hagyod ezeket a járatlan embereket a gonoszok rágalmaival eltéríteni, hanem, amint mondod és mi el is hisszük, hogy eddig is megtetted, eszélyességeddel, tudásoddal fölvilágosítod őket, Ami baj tényleg van, az nem olyan, hogy annak fejében minden ártatlan, tisztességes embert be lehessen feketíteni.

¹ Talán utalás arra, hogy hiszen Ferdinándnak is írt ebben az ügyben a pápa. L. Buchholtz, id. m. IX. 89. és 98. ll.

Amit az eladott búcsuengedélyekről, fölmentésekről írsz, az a mi akaratumk ellenére s tudtumk nélkül történt. Nem győzünk eléggé csodálkozni, hogy kerültek oda ezek az iratok. Erős a gyanunk, hogy ebben a gonosz dologban a mi nevünkkel visszaélés történik. Igen kérünk, hogy, ha kezed ügyébe kerül olyan ember, aki ilyesmiben jár, amennyiben teheted, légy rajta, hogy gondos őrizet alatt fogságba kerüljön s az ügy megvizsgálása után érdeme szerint bűnhődjék, nehogy tetteivel a saját lelkét veszítse, példájával pedig másokat kárhozatba döntsön.

Kötelességszerűleg nagyon örülünk annak, amit fejedelmnek a hit föntartására, az eretnokség megakadályozására irányuló éberségéről és buzgóságáról írsz. Óhajtjuk és Isten jóságától rövidesen várjuk, hogy miként akaratumk ellenére, méltóságunk kötelességéből, az ügyek állása s az időviszonyok szerint kellett vele szigorúan bánunk, bekövetkező a tőlünk is vágyva-várt béke, újra régi jóakaratumkba, atyai szeretetünkbe fogadhatjuk.»¹

Brodaricsot nem egészen győzte meg a pápa levele. Ha udvariasan elfogadja is a mentségeket s a visszaélésekért, a búcsu- és fölmentésárulásokért nem teszi is a pápát s a római udvart felelőssé, a többi szükségletet olyannyira égetőnek tartja, hogy a pápa figyelmét ismét ráirányítja. December 13-iki levelében megint visszatér a lutheranizmusra, a zsinatra. «Megérkezett hozzám, feleli a pápának, Szentséged levele a lutheránus ügyről, amelyről én csak azért írtam, hogy Szentséged bölcs tanácsával egyetemben méltóztassék erről a mindenütt olyan nagyon elhatalmasodott betegségről idején intézkedni. Mint Szentséged alázatos, igénytelen szolgálja s a szentszék bensőséges hive, most is csak azt javallom, mert a baj nap-nap után terjed s mind mélyebb gyökeret ver. Nem tagadom, a Szentségedtől fölemlített okok igen jók, erősek; de hát mi már nem hozhatunk föl oly szilárd, erős bizonyosságot, amellyel az evangéliummal, szent Pál irataival kezükben, szembe ne szálljanak. Hogy mennyire kéri a zsinatot, mennyire munkálnak rajta, Szentségednél senki sem tudja jobban. Voltak és vannak, akik fejedelmemet sürgetik, hogy, ha már más fejedelmek nem törődnek a dologgal, ő a maga országában, a hatalma alatt levő területen tétesse vizsgálat tárgyává a kérdést s fogadja el, ami a keresztény hit igazságának és tisztaságának megfelel. Én tiszteendő testvéremmel, a kalocsai érsekkel, tehetségem szerint min-

¹ *Theiner* id. m. 624—625. ll.

dent megteszek, hogy ezt az országot a Szentséged s a szentszék iránt a hűségben megtartsam.»¹

Brodarics levelei, melyeket a pápával váltott, tanuskodnak róla, hogy míg maga a szentszék iránt állhatatos hűséggel viseltetett, addig azon is rajta volt, hogy az ország ne csupán a politikai, hanem a vallásos egység hasznát is élvezze. Lelkes törekvése bizonyára megnyugtatta akkor is, midőn azt kellett látnia, hogy VII. Kelemen nem váltja be reményeit. Mielőtt zsinatot hívott volna össze, 1534. szeptember 25-én meghalt. Utóda az agg Farnese Sándor biboros, aki III. Pál nevet vett föl, reménységet keltett benne, mert már 1536. június 2-án kibocsátotta iratát, mellyel egyetemes zsinatot hív össze. Azonban az 1537-re Mantovába, majd 1538-ra Vicenzába tervezett zsinatból semmi sem lett; a trientit pedig Brodarics már nem érte meg.

IV. FEJEZET.

Cibak és Gritti. János király aggodalmai. Bécsi alkudozások. Brodaricsot János király pécsi püspökké nevezi ki. Tárgyalások Nápolyban. Betegsége. Brodarics váci püspök lesz. Krakói útja. A körmöcbányai békealku. A váradi béke. Leánykérés Krakóban.

A váradi béke megerősítése Boroszlóban. Ferdinánd kifizeti Brodarics adósságait.

Brodarics Budán ment bele az új, 1534. évbe, amelynek leforgása alatt az összes politikai viszonyok jelentékeny változásokon mentek keresztül. A szultán, aki már némi hajlandóságot mutatott, hogy az ország megosztásába beleegyezik, most hallani sem akart erről és csupán azt akarta megengedni, hogy Ferdinánd megtarthassa azokat a várakat, amelyeket már II. Lajos alatt hatalmában tartott. János király a francia udvar támogatásával, ahová Verancsics Antalt küldte, megnyerte a portától, hogy a szultán a János és Ferdinánd közt főnforgó nehézség elintézésével Gritti Lajost, fölséges portája részéről az ország védőjét bizta meg.² János jóakaróinak, támogatóinak nem volt inyére ez a megegyezés. VIII. Henrik angol király méltatlankodott, hogy János álkudozásokba bocsátkozik és figyelmeztette, hogy további támogatására számítva, ne nyugodjék meg oly alkudozásokban, melyek úgy neki, mint

¹ *Theiner* id. m. 626. l.

² Brüsszeli okmt. I. 243. s. köv. II., Verancsics Antal összes munkái I. 341—343. II., VI. 21. l.

barátainak kárt okoznak;¹ a bajor hercegek pedig tétlenségről vádolták, hogy nem használja föl az alkalmat, mely oly kecsegtető volna, hogy fegyverrel lépjen föl Ferdinánddal szemben.²

Gritti megbízása tényleg sok kellemetlenséget szerzett János királynak és az országnak. János király túlságosan sokat adott tehetségére, oly méltóságokkal halmozta el, hogy a hatalom szinte a kezébe jutott.³ Pedig kezdett vele szemben kétszínüsködni s a szultán tervével ellenkezően, Schepper Kornél által épen Ferdinándnak tesz oly ajánlatot, hogy az ország nagyobb részének birtokába juttatja. A bekövetkezett események azonban teljesen keresztettk Gritti terveit.

Miután augusztus 7-én Brassóba érkezett, ahol Brodaries, szerencsére azonban rövidebb időre, hogy sem a következő események szemtanuja lehetett volna, ismét megfordult nála, mert a város számadáskönyvei a Brodaries részére adott élelemről is megemlékeznek,⁴ arra a kegyetlen vakmerőségre vetemedett, hogy Cibakot, a váradi püspököt, kivégeztette. A kegyetlenség megfelelő visszahatást szült. Maylád István sereget gyűjtött, szeptember 29-én kiostromolta Medgyest, Gritti hatalmába kerítette és noha esküdözött, hogy ő csak Cibak elfogatására adott parancsot, akarata ellen gyilkolták meg, ugyancsak Medgyesen kivégeztette.⁵

Gritti halála nagy meglepetést és haragot keltett a portán, úgy hogy János király már attól tartott, hogy a szultán barátságát és védelmét is elveszté, mert Szulejmán tudatta vele, hogy a törtétek megvizsgálására biztost küld és nem kerüli el a büntetést, ha Gritti halálában része volt; arról pedig értesült, hogy a vizsgálattal a Ferdinánd zsoldjában levő Junisz béget bizták meg. Ily helyzetben kettős működést kellett kifejteni: Szulejmánt meg kellett engesztelni, Ferdinándot pedig békeajánlással vissza kellett tartani attól, hogy a török harag alkalmas idejét támadásra ne használja. A szultán megnyerésére a francia udvart használták föl.

¹ *Angyal Dávid*: Erdély politikai érintkezése Angliával, Századok, 1900. 317. lap.

² *Janssen*, id. m. III. 302. l.

³ *Kretschmayr*, id. m. 41. l., *Simighiani Hist. rer. Ung. és Transsilv.* (Edernél, Script. rer. Transsilv. II). 199. l. *Pray*: *Annales regum Hungariae* V. 232. l.

⁴ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen II. : Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt*, 360. l.

⁵ *Kretschmayr*, id. m. 98. 114 ll., *Acsády* id. m. 105. s köv. ll.

János Verancsics Antalt küldte ide s az ügyes diplomata oly sikerrel járt el, hogy Ferenc király a szolgálatában levő Gozzi Szerafin raguzai nemeset csakhamar Konstantinápolyba küldte, hogy a szultánt a Habsburgok ellen fölingerelje, Jánossal pedig kiengesztelje.¹ A kibékülés, miután a szultán Gritti leveleiből ennek terveibe belátott, szerencsésen sikerült. Így azután a Habsburgok már kevésbé jöttek számba; az ezeknek tett békeajánlatok semmiféle különös engedményt nem tartalmaztak. János királynak és döntő befolyású emberének, Frater Györgynek szándéka csak odáig terjedt, hogy Ferdinánd, míg vagy az európai bonyodalmak elvonják tőle a császár segédelmét, vagy a török megengeszteltetik, béketárgyalásokkal foglaltassék el. És ezt nem is mulasztották el. Frangepán érsek Rómában munkálkodott a pápánál, hogy birja békére Ferdinándot, hogy a két király közös erővel mehessen a török ellen, Ferdinándhoz pedig Brodarics ment.²

Brodarics szeptember végén már Bécsben volt s október folyamán tárgyalt Ferdinánddal, de nem jutottak eredményre,³ sőt azt mondták róla, hogy nem is volt komoly küldetése, hanem csak kémkedni ment. Pedig annyira már ismerhették volna, hogy ily feladatra nem vállalkozik. Hiszen távozásakor az volt a célja, hogy húsz nap mulva visszatér. Nem rajta mult, hogy írásban azt kellett tudatnia, hogy csak Ferdinánd lemondása esetén tárgyalhat. Budán maradt tehát s innen tudósította november 12-én Tomickit, hogy János királynak sikerült Erdélyben a kedélyeket lecsillapítania, az egész tartományt hatalmába vette. Ami a Laszky elfogatását illető kérdésére vonatkozik, biztos feleletet nem tud adni, de azt hiszi, hogy Cibak megölésével és Váradnak Gritti parancsára történt ostromával függ össze.⁴ Budai tartózkodása alatt nem feledkezett meg abbanmaradt követségéről sem, hanem a bécsi udvartól menedéklevelet kért, hogy azon föltétellel, hogy János lemondását nem kívánják, újra Bécsbe mehessen. Ferdinánd megadta a levelet, de tárgyalás végett Thurzó Elekhez utasította.⁵

Noha azt sem lehetett tudni, érdemes-e így bizonytalanban valamit tenni, Brodarics november végén, december első napjaiban beszélt Thurzóval, de mert ő még éppen Ferdinánd lemondását

¹ Verancsics Antal élete c. munkám, 8. l.

² Horváth Mihály id. m. IV. 37—38. ll., Brüsszeli okmt. I. 270. l.

³ Brüsszeli okmt. I. 227—229. ll.; v. ö. Dalton, id. m. 198—199. ll.

⁴ Óváry id. m. II. 59. l.

⁵ Brüsszeli okmt. I. 229—230. ll.

sürgette János javára, eredménytelenül váltak el. Gyanakszom, mondja Wese János lundi érsek, hogy ezek az erdélyiek csak húzni-halasztani akarják a dolgot, hogy Ferdinánd reménykedve ne támadjon, ők meg a töröktől, franciától vagy angoltól segítséget szerezzenek; lehet, hogy azt várják, hogy a Habsburgok meg a francia király közt kitör a háború s akkor Ferdinándtól kedvezőbb békefeltételeket nyernek.¹

Az igaz, hogy Brodarics levelezésben volt a pápával, aki a béke érdekében Magyarországra küldött Rorario Jeromost is ajánlotta neki,² a francia s az angol királlyal, az utóbbi biztosának is kinevezte, mindannyian pedig nagy magasztalással emlékeznek meg működéséről,³ de ezt az összeköttetést Brodarics a béke érdekében iparkodott gyümölcösözzé tenni.⁴ Arról, hogy oly sokszor váltak szét eredménytelenül, nem tehetett. De hogy a következő időkben minden látszólagos eredménytelenség mellett végre ráléptek arra az útra, amely a békéhez vezetett, abban igen nagy része van Brodaricsnak.

Bécsben 1535. elejére újra várták Brodaricsot, sőt Ferdinánd 1534. december 31-iki levelében már azt írta, hogy minden órán várja; de január 29-én a velencei követ még úgy nyilatkozik, hogy nem érkezett meg; állítólag beteg, de más oka is lehet a késedelemnek.⁵ Ez különben nem tartott soká, mert február 28-án Ferdinánd arról értesíti V. Károlyt, hogy Brodarics béketárgyalás végett Bécsbe érkezett. Brodarics Thurzó Eleknek társaságában ment Bécsbe, hova egy nappal az ő megérkezése után nagy fényvel Frangepán és Verbőci is bevonult. Előttük 200 magyar lovas ment teljes fegyverzetben, ezután 8 biborral borított hatfogatú kocsai következett. Az elsöben Frangepán kalocsai érsek s egri püspök ült két baráttal, a másodikban Verbőci, a többiben pedig a kíséző magyar urak. Brodarics a tárgyalások alatt háromszor volt magánál Ferdinándnál, másokkal is érintkezett küldetése tárgyában, de sem ő, sem társai nem juthattak eredményhez, mert úgy János, mint Ferdinánd meg akarta tartani a királyi méltóságot, az ország pedig nem akart két uralkodót.⁶ Az is baj volt, hogy János embe-

¹ Brüsszeli okmt. I. 230. l.

³ Egyáztört. eml. II. 359., 368. ll.

² *Kollányi*, id. m. 16—17. ll.

⁴ V. ö. *Friedensburg*, id. m. I. 326. l.

⁵ Brüsszeli okmt. I. 231. l., *Óváry*, id. m. II. 62., Bucholtz, id. m. Urkundenband, 61., 65. ll.

⁶ Ferdinánd levele s a velencei követ jelentései *Óvárynál*. id. m. II. 64—67. ll.

reinek némely kérdésre meghatalmazásuk sem volt. Azért elhatározták, hogy Brodarics menjen János királyhoz, szerezzék meg a kellő meghatalmazást s azután április 24-ére térjen vissza. Távozásá előtt még alkalma nyílt beszélni Wese érsekkel s elmondta neki, hogy János csak azt akarná, hogy életében megtarthassa a királyi címet s a birtokában levő országrészt, halála után ez is a Habsburgoké lenne; a jövődó biztosítására akár néhány várat is átenged Ferdinándnak. Ugyanígy nyilatkozott Vergerio bécsi nuncius előtt, aki bizonyára örvendve juttatta az új pápa tudomására, amit Brodaricstól hallott. III. Pál pápa ugyanis Frangepán követségének hatása alatt és Brodarics biztatására igen érdeklődött a béke iránt és noha nyíltan nem lépett összeköttetésbe Jánossal, kamarását, Rorariót titkon Brodaricshoz és Frangepánhoz küldte, hogy megtudja, miként lehetne megvalósítani a békét.¹ Brodarics, aki valószínűleg a Ferdinánd királlyal folytatott beszélgetésből arról győződött meg, hogy ez nem fog lemondani a birtokában levő országrészről, így tehát csak akkor lehet megvalósítani az ország egységét, ha János király hoz áldozatot, egy alkalommal azt a nem épen diplomatikus nyilatkozatot szalasztotta ki a száján, hogy legjobb volna, ha János király az egész országot átengedné Ferdinándnak,² de ez csak magántársaságban és nem hivatalosan elhangzott kijelentésnek veendő és a hivatalos minőségében adott fölvilágosítása bizonyára olyan volt, mely János király érdekeit sem hagyta figyelmen kívül.

János király kétségtelenül meg volt elégedve Brodarics eljárásával, méltányolta fíradozásait, melyeket az eddigi tárgyalások folyamán kifejtett s ezért 1535. tavaszán,³ midőn a pécsi püspöki szék jogilag is megüresedett, Brodaricsot pécsi püspökké nevezte ki s ez május havától kezdve «a pécsi egyházra kérelmezett szerémi püspök» címzéssel jegyzi alá leveleit. Magyar szokás szerint a főpapok a királyi kinevezés után szoktak ugyan joghatóságot is gyakorolni, Brodarics azonban, amennyire látjuk, most sem megy tovább, mint mikor csak a püspökség javadalmát tartotta a kezében. Csak birtokügyben tesznek neki még az év elején jelentést,

¹ *Buchholtz*, id. m. 61. l., *Friedensburg*, id. m. I. 339—340. ll., v. ő. 361. l.

² Brüsszeli okmt. l. 238. l., *Óváry Lipót*: III. Pál pápa és Farnese Sándor bib. Magyarországra vonatkozó diplom. levelezései (Magy. tört. eml. okmt. XVI.), 1—3 ll.

³ Testvére február 3-án még csak szerémi püspöknek cimzi. *Koller*, id. m. V. 230. l.

értesítvén őt, hogy a püspökség javain Kápolnai Ferenc pusztít, amit azután Brodarics igyekezett is megakadályozni.¹ Igaz, hogy azt egyházi jogi formaságokban járatlanok, vagy azokkal nem törődők cimezzetik pécsi püspöknek; de maga sem nevezi így magát; a hozzáértők pedig, mint a lundi érsek, ezután is a szerémi püspök titulussal illetik,² mert a pécsi püspökségre pápai megerősítést nem kapott.³

A királyi kegyelem megnyilatkozása után, április közepe táján ismét Bécsben járt, beszélgetett Ferdinánddal, de, mert elégséges meghatalmazása nem volt, csakhamar visszautazott Budára. Végre május 10-én Verbőci, Bajoni Benedek és Rohmann Zsigmond társaságában némi késéssel újra Bécsbe érkezett,⁴ hogy Ferdinánddal tárgyaljon. Két nappal utóbb Ferdinánd király rendeletet adott ki, hogy az alkudozás idején katonái minden támadástól tartózkodjanak.⁵ János biztosai kezdetben azzal a követeléssel léptek föl, hogy uruk ne csak az épen birtokában levő területet tarthassa meg, hanem Ferdinánd még engedjen át hozzá az ő kezében levő országrészből. Mikor pedig erről hallani sem akartak, azt ajánlották, kössék meg a békét a tényleges birtok alapján, János elveszi Ferdinánd egyik lányát és belenyugszik, hogy Miksa főherceget már most magyar királlyá koronázzák. Ehhez az ajánlathoz Anna királyné közbenjárását is kikérték, de ez úgy nyilatkozott, hogy férje melegen óhajtja ugyan a békét, de az országot maga akarja birni; János elégedjek meg a nádori vagy alkirályi címmel és megfelelő évdíjjal.⁶ Az elutasító válaszok után Brodarics és Verbőci június első napján Váradra mentek, hogy János királytól újabb utasítást kérjenek.⁷

¹ *Horváth István*: Werbőczy emlékezete, II. 279. l., Egyházt. eml. III. 46—65 ll.

² V. ö. Brttsszeli okmt. I. 309. l. Maga János király is «kérelmezett pécsi püspöknek» címiz, alább említendő utasításaiban. Nagy tévedés tehát, hogy *Székely* id. h. 256. l. megerősített a pécsi püspökségben, hozzá VII. Kelemennel, aki már 1534-ben meghalt.

³ Annak sínes nyoma, kérte-e a megerősítést.

⁴ Buchholtz, id. m. IV. 144. l., *Fraknoi*: Werbőczy István életrajza, 298. l., *Friedensburg*, id. m. I. 377. l.

⁵ Történ. Tár 1901. 453—455. ll.

⁶ *Fraknoi*: Werbőczy István életrajza, 299. l. — Ferdinánd egyik levélben 80,000 frt. évdíjat említ.

⁷ *Friedensburg*, id. m. I. 406. l. Buchholtz, id. m. IV. 145. l. Persze, bajos is volt megegyezni, mikor maga Ferdinánd így nyilatkozik: «Wir sind noch wie beim ersten Anfang, denn ich wünsche zu haben, was er hat und er, was ich habe.»

János király, mivel ügyei jól állottak, a török már nemcsak megbékült vele, feledte Gritti halálát, hanem azt óhajtotta, hogy az ország az övé legyen,¹ újabb utasításaiban sem volt hajlandó Ferdinánd túlzó követeléseinek eleget tenni. Midőn augusztus 7-én ebéd után Brodarics és Verbőci megint Bécsbe mentek, annyi engedményt vittek ugyan, hogy uralkodójuk nem vonakodik Ferdinánd főhatóságát bizonyos tekintetben elismerni és neki évi adót fizetni; Ferdinánd megbizottjai azonban több más helyfel Budának és Fejérvárnak átengedését is kívánták János királytól. Ily kívánság hallatára János követei nem voltak hajlandók tovább tárgyalni és miután a fegyverszünetet a következő év március havának első napjáig meghosszabbították, augusztus 24-én véglegesen elhagyták Bécset.²

Igaz, hogy a távozás most sem jelentette, hogy a tárgyalás hamarjában nem folytatódhatik, hiszen János király környezetében oly férfiak voltak, akik minden tehetségüket s igyekezetüket arra fordították, hogy a két király közt mentől előbb béke jöjjön létre. Brodarics és Frangepán a békesség igaz barátai voltak, kik már a békekötés bizonytalansága miatt is annyira elkeseredtek, hogy ajánlatot tettek Ferdinándnak, adjon nekik tisztességes állást, elhagyják János királyt és bár ez ellen nem fognak működni, hű szolgálói lesznek.³ Noha Ferdinánd nem sokat adott ajánlatukra, nem változtatták meg működésük irányát és csakhamar új és biztató reménnyel kecsegtető változást idéztek elő az ügyek fejlődésében.

A velencei követ szeptember 30-án a Bécsben tartózkodó Veranesics Antal nyilatkozata alapján jelenti, hogy Brodarics nem-sokára megjelenik Bécsben és újra tárgyalnak.⁴ Brodarics október 1-én valóban érintkezésben volt a trienti biborossal, Kless Bernáttal, Ferdinánd főkancellárjával;⁵ és ez a találkozás azt célozta, hogy az alkudozások más irányba terelődjenek. Brodarics és Frangepán ugyanis rávették János királyt, hogy magához V. Károly császárhoz küldjön követeket. Ez a terv sok nehézségbe ütközött ugyan, végre azonban mégis megvalósult.

János király november elején Brodaricsot Bécsbe küldte azzal

¹ Statepapers VII. 616 l. után *Friedensburg*, id. m. I. 445—446., 450. ll.

² *Fraknoi*: Verbőci István életrajza 300. l. *Óváry*, id. m. II. 70. l., *Katona*: Hist. Crit. XX. 932. s. köv. ll., *Történ. Tár.* 1901. 455. l.

³ Brüsszeli okmt. I. 362. l. *Történ. Tár.* 1878. 751. l.

⁴ *Óváry*, id. m. II. 70. l.

⁵ *Friedensburg*, id. m. I. 492. l.

a föladdattal, hogy onnan a császárhoz utazzék, aki Afrikából visszatervén, Nápolyban tartózkodott. Brodarics még november 13-án is Bécsben időzött, mert Ferdinánd nem akarta megengedni, hogy a császárhoz utazzék; ő — úgy mondta — semmiféle kompromisszumot nem akar, hanem Magyarország osztatlan uralmára törekszik. Brodarics a titkáru mellé adott Verancsicsot visszaküldte János királyhoz, hogy újabb instrukciókat hozzon. Verancsics december 3-ára visszatért és magával hozta a János királynak november 22-éről keltezett, Brodarics és Frangepán számára a császárhoz szóló megbízólevelét,* a császár tanácsosaihoz intézett hitlevelüket¹ s egy külön iratot, melyben János a két főpapot teljes hatalommal fölruházott biztosságainak nyilvánította.² Utasításuk főbb pontjai ezek voltak: János király az országról s a koronáról Erdéllyel együtt lemond, Budát és Temesvárt a császárnak adja, aki azután János halálakor vagy Nándorfehérvár visszavételekor Ferdinándnak a kezébe ereszti; viszont megkapja az összes családi birtokait, sőt ezek más jószágokkal kiegészítve, szepesi hercegség címmel jutnak birtokába s azután utódai is így birják; életében megtart tizenhét vármegyét s a szepesi városokat, melyeket Ferdinándnak kell kiváltania, több bányavárost, jelentékeny pénzbeli kárpótlásban részesül, a Habsburgok feleséget adnak neki s életében a királyi címet használja.³

Noha Ferdinánd még mindig nem volt hajlandó a követeket útnak bocsátani, sikerült Frangepánnak, aki Verancsics megérkezése után egy időre távozott, de ismét visszatért, engedékenységre bírni. Frangepán csodálkozását fejezte ki, hogy Ferdinánd meg akarja akadályozni az útjukat, noha ők testvéréhez s a béke érdekében utaznak és azon bizodalommal vették útjukat Bécsen át, hogy Ferdinánd segíti őket, ő is a bizalom jelének veszi, hogy épen az ő területén keresztül akarnak céljukhoz jutni, noha más úton is eljuthatnának a császárhoz. Ferdinánd végre engedett; mivel azonban olyan értesülései voltak, hogy a követek a pápa támogatását is meg akarják nyerni,⁴ becsületük és tisztességük elvesztése alatt kiállított pecsétes írást vett tőlük, hogy a császár előtt más fejedelemhez nem térnek be. János megbízottjai erre ráálltak, mert

¹ Lanz: Correspondenz des Kaisers Karl V., II. 207. lap után újra kiadta Theiner: Monum. Slavor. meridion. 6:8. l.: Brüsszeli okmt. I. 309. l.

² Brüsszeli okmt. I. 310—311. ll.

³ U. ott, I. 318. s köv. ll., Horváth Mihály, id. m. IV. 43—44. ll.

⁴ Friedensburg, id. m. I. 554., 556., 558. ll.

ügy okoskodtak, hogy a fejedelem alatt csak nem érti Ferdinánd a pápát.

Végre-valahára december 24-én a két követ megindulhatott útjára.¹ 1536. január végén a pápai udvar meg volt győződve, hogy most már mindkét fél közelít egymáshoz és meglesz a béke. A követek Ferdinánd utasítása szerint Trientnek vették az útjukat, hogy itt a lundi érsekkel találkozva, együtt folytassák az utat. Ezt azonban nem találták ott, Brodaricsnak meg megfájdult a lába, ami azután késleltette az utazást. Január 17-én még mindig Trientből írnak Ferdinándnak, de ígérik, hogy siettetni fogják az útjukat, hogy mentől előbb jó végre juttassák Magyarország ügyeit, mely epedve várja tőlük a szerencsés eredményt.² Február 12-én Rómában minden órában várták őket s kíváncsiak voltak, miféle megbízásokkal utaznak. Brodarics és Frangepán valóban úgy tervezték, hogy megjelennek a pápa előtt, azonban a lundi érsek, aki három nappal korábban érkezett Rómába, keresztelte a tervüket és oka lett, hogy a követek nem beszélhettek a pápával, hanem egyenesen a császárhoz kellett menniök. Az érsek ugyanis megtudta, hogy megérkeztek, fölkereste őket s midőn megmondták neki, hogy a pápához akarnak menni tisztelegni, hivatkozott pecsétes nyilatkozatukra, hogy a császár előtt semmiféle fejedelemmel nem érintkeznek. A követek ugyan azt felelték, hogy nekik egyáltalán nem volt a szándékukban, hogy a pápát illetőleg nyilatkozzanak és különben sincs más céljuk, minthogy lábcsókra menjenek a pápához. Az érsek azonban annyira ellenkezett, hogy jobbnak látták, ha nem mennek a pápához. Sőt, hogy ne kelljen a városon keresztül menniök és mentől kevésbé terjedjen el a hire, hogy Rómában vannak, a monte Celiön, a Szent-István-kolostorban szálltak meg. Mindamellét a pápát értesítették jelenlétükről és tudomására hozták, miért nem mehetnek hozzá. III. Pál azonban nem fogadta el a mentségüket és titkárával, Ricalcati Ambrussal szigorú hangú választ küldött nekik.³

A követek Rómából Nápolyba siettek, hol V. Károlyt meg is találták s előterjesztették neki királyuk utasításait. A császár, noha olyasmit emlegettek róla, hogy Ferdinánd mellözésével magának akarja megszerezni Magyarország trónját, alapjában elfogadhatónak találta a követek előterjesztését. Annál több nehézséget támasztott

¹ *Fraknói*: Magyarország és a római szentszék, III. 47. l.

² *Egyháztört.* eml. III. 73—74. II.

³ *Friedensburg*, id. m. I. 559. és IV. 339—340. II.

Kless Bernát, Ferdinánd főkancellárja. Ez nem akarta, hogy Ferdinánd váltsa ki a János családi birtokainak az idegeneknél levő részét, mert maga János is sokat elajándékozott belőlük. A követek arra hivatkoztak, hogy Ferdinánd ezt megteheti, mert gazdag ország-részeket kap uruktól. Végre abban állapodtak meg, hogy a kiváltásra szükséges összeget országos adóval fedezik. A tizenhét megyét sem akarta Kless elfogadni, hanem legfőljebb tizenkettőt akart Jánosnál hagyni, úgy azonban, hogy Pozsony ne legyen közöttük; a birtokkikerekítéseknél s a bányavárosoknál hallani sem akart róla, hogy Mária királyné özvegyi javai és Thurzó Elek négy vára János király birtokterületére jussanak.

V. Károly ezen ellentétek kiegyenlítésére 1536. március 20-án azt határozta, hogy Kless menjen Ferdinándhoz, Frangepán pedig Jánoshoz és azután majd otthon, Ferdinánd király udvarában fejezzék be a tárgyalást, Brodarics ezen idő alatt a császár környezetében marad; hogy pedig ellenségeskedés nélkül, gyorsabban tárgyalhassanak, a fegyverszünetet május végéig meghosszabbítják.¹

Frangepán Rómának vette az útját, ahova a császár és Brodarics is elutaztak. A két követ a Sixtus-kápolnában lábsókra jelentkezett a pápánál, akivel megbeszéltek a kiegyezés ügyét. A pápa úgy nyilatkozott, hogy az egység megerősítésére híboros legátust küld — utóbb a spanyol Quignonus Ferencet nevezte ki erre a tisztre — és ez a két királyt fölkeresve, Miksa főherceget az egységesen rászálló Magyarország jövőendő királyának ismeri el.² Frangepán szóba hozta a János királytól kinevezett püspökök megerősítését is, de nem tudott eredményt elérni.³ A bekövetkezett változások pedig azt okozták, hogy Quignonus küldetése is elmaradt.

Brodarics, akit az utazás kifárasztott s akinek régtől gyenge szervezetét a munka megviselte, kénytelen volt Rómát elhagyni, hogy fürdőbe menjen. Röviden felelek csak — írja április 22-én Oláhnak egyik levelére — mert, mivel a sok munka miatt gyenge lévén, betegségbe estem, meg a vesém sincs rendben, épen a sienai fürdőbe készülök. Azt hiszem — mondja neki a béketárgyalásokra célozva — már nem sokáig kell hazád nélkül szükkölnöd, ha csak magad nem akarsz tőle távolmaradni. Talán fölséges királyném is kegyes lesz hozzám azért a sok fáradozásért, amelyet

¹ Brüsszeli okmt. I. 333—334. ll.

² *Friedensburg*, id. m. II. 73—74. ll., *Fraknoi*: Magyarország és a római szentszékek, III. 47. l.

³ V. ö. *Friedensburg*, id. m. IV. 341. l.

testvérei ügyében magamra vállalok; ha most még nem, majd akkor, ha kiderül, mennyit fáradtam. És remélem, ő fölsége kegyesen fog reám tekinteni. Adja Isten, hogy úgy legyen! Te meg közben igyekezzél irántam engedékennyé tenni a fölséget. Hiszen nemrégiben írtam, ismételhette volna pár hónappal korábban írt levelemből, hogy nem a magam szántából hagytam őt el; mond meg neki:

Invitis regiña tuo de limine cessi,
Sed me fata Deum, quae nunc has ire per undas
Imperiis egere suis . . .

Felsőbb hatalom távolított el a királyné küszöbétől, akaratom ellenére hagytam oda s most a végzet parancsszava e viharos útra üzött.¹ Én a békeügy bevégeztéig itt maradok a császárnál; oly pontra jutottak a tárgyalások, hogy kétségtelenül szerencsésen a végükre járunk.²

A szép remény, mire Brodarics hosszabb fürdőzés után május vége felé a császári udvarhoz visszatért,³ szétoszlóban volt; a magyarországi értesülések a maga javain Kápolnai Ferenc újabb pusztításairól hoztak hírt, melyek miatt július 18-án Bolognából írt levelében elég erős hangon figyelmezteti Ferdinándot, védje meg, mert az még sem járja, hogy míg ő éjjelt nappallá téve, vagyona és egészsége romlásával fárad a közjóért, egy ily országos rablónak jobban kedvezzen, mint neki, aki annyit tesz Ferdinánd hasznára; a békeügyet illetőleg pedig újabb nehézségekről számoltak be. János királynak ugyanis amellett, hogy a szultán megengesztelődött, sikerült egész Erdélyt hatalma alá hajtani s most Frater György rávette, hogy az V. Károly elé terjesztett föltételekkel nem szabad megkötni a békét, hiszen a császár megint háborúba keveredett a francia királlyal, pedig a körülmények megváltozásával minden bölcs fejedelem megváltoztatja szándékait. Így azután míg Wese János csak azon pontokról akart tárgyalni, melyek Nápolyban és Rómában eldöntetlenek maradtak, addig Frater György új dolgokat is emlegetett.⁴

¹ Oláh Miklós levelezése, 569. l.

² U. ott, 574—575. ll., v. ö. Brüsszeli okmt. I. 369. l.

³ Brodericus, írja Sanchez császári orator Ferdinándnak, qui iverat ad balnea desperatus de salute, discessit illinc ad caesarem . . . *Károlyi Árpád*: Adalék a nagyváradi béke történetéhez. Századok, 1878. 603. l.

⁴ Egyháztört. eml. III. 90. l. *Horváth Mihály* id. m. IV. 47., 58—59., 63—64. ll., v. ö. *Kollányi*, id. m. 21—22. ll.

Frangepán érsek, akinek Brodariccsal annyi dolgot adott, míg a békeügyet ennyire juttatták, értesítette barátját, aki téljességgel azonosította magát, az érsek eljárásával. Erre vall, hogy Frangepán nemcsak azt jelentette ki, hogy, ha a béke most sem jó létre, elhagyja János királyt és sohasem tér vissza az országba, hanem azt is, hogy ebben az esetben Brodarics szintén idegen földön iparkodik magáról gondoskodni. A helyzet annyira kiélesedett, hogy immár maga Verböci is arra gondolt, hogy megválk János király udvarától.¹ Ez a hangulat jelentkezik Brodaricsnál, midőn értesítést kapott, hogy a császártól elválva, iparkodjék haza. A császárnál és ismerősei körében a béke érdekében emel ugyan szót, de 1537. elején a trienti bíborshoz írt levelét, a vele baráti viszonyban levő Jovius Pál célzására utalva, így írja alá: «Készséges szolgálja Brodarics István, nem tudom, pécsi püspök-e vagy Jovius Pál jóslata szerint a trientínek suffraganeusa». Levelében a maga és kísérete számára útlevél kieszközölését kérte a bíborostól s engedélyt, hogy hátrahagyott jószágát, mely főleg könyvekből áll — tavaszra fordulván az idő — akadálytalanul szállíthassák át Ferdinánd területén keresztül a Dunán Budára. Ferdinándtól február 4-én megkapta a menedéklevelet és Bécsen át hazasiertet.²

A trienti bíborshoz intézett tréfás célzások egyike sem következett be. Mintha igazolást nyert volna a mondás, hogy azonos okok azonos okozatra visznek, János király Brodaricsot váci püspökké nevezte ki. A méltóságához barátai, ki előbb, ki utóbb, szerencsét kívántak neki, vele örültek, akik megismerték, megszerették. Bembo Péter pádovai leveleiben ismételten rátér az örvendetes eseményre, hogy új és oly püspökséget kapott, mely többet ér a réginel, kényelmesebb, mint a török támadásának nagyon kitett pécsi egyházmegye; hozzá az a szerencséje is meg van, hogy egészségét visszanyerte s így annál könnyebben kormányozhatja.³ Valóban, a váci egyházmegye javadalom tekintetében is becsesebb volt a pécsinél.⁴ Székhelyén ékes püspöki palotája volt, melyet Bátor Miklós püspök

¹ Brüsszeli okmt. I. 362., 366. ll. *Lanz* id. m. II. 241. s köv. ll., *Theiner*: Monum. Slavor. meridion. 631. s köv. ll.

² *Károlyi*, id. ért. Századok, 1878. 706., 724. ll., *Egyháztört. eml.* III. 218—219. ll.

³ Első levelében szellemes alkalmazással írja: a me piace la nuova mutatione, che feceste dalle cinque all' una chiesa Vaciense. Betegegségét s fölgögyulását második levelében emliti. *Koller*, id. m. V. 177—178. l.

⁴ *Friedensburg*, id. m. IV. 177. l.

épített, szép kert környezte. Nógrád-, Pest-, Pilismegyében elterülő javai¹ addig alig voltak még a török támadásának kitéve, nem úgy, mint a pécsié, melyek évek óta nyögtek az átvonuló, sarcoló, pusztító hadakat.

Az új püspökség János király bizalmának, megelégedésének jele volt, a szinte nyomban rákövetkező megbízás pedig megvigasztalta Brodaricsot, hogy évek munkája még sem veszett kárba. Alig hogy kissé megpihent, a lengyel udvarhoz kellett mennie, hogy a békealkudozásokhoz ennek a János királlyal rokonságban levő fejedelemnek tanácsát kikérje. Brodarics fényes kísérettel, 45 szolgálával, 37 lóval indult útnak s 1537. április 29-én érkezett Krakóba. Majdnem három hétig folytak a megbeszélések, mert csak május 17-én távozhattott Krakóból,² hol János király házasságát is előkészítette.

A lengyel udvarnál nyert biztató hangulat hatása alatt ment püspökségébe, hogy számot vessen az itt levő állapottal, de minden jószágát meg sem tekinthette; mert míg itt járt, János királytól megbízás érkezett hozzá, menjen **Körmöcbányára és tárgyaljon** Ferdinánd biztosával. 1537. április folyamán **történtek az előzetes** megbeszélések, hogy ezen alkalommal egy magyarországi, Ferdinánd birtokában levő helyen fognak tárgyalni. János az eddig folyt tanácskozásban részes Brodaricsot szánta megbizottjának s Ferdinánddal már május 15-én kiállította számára a *salvus conductus*-t, melyet megbízólevelével együtt **Frangepán** vitt el neki Vácra.³

Brodarics az iratokat kézhez vevén, azonnal megindult Körmöcbányára, de három napig még még várnia kellett Wese János lundi érsekre, akit tudósított róla, hogy ő fog vele tárgyalni és biztosította, hogy mindent megtesz a béke érdekében.⁴ Miután Wese megérkezett, június 8-án megkezdték a **tárgyalást**. Ferdinánd biztos a bevezetőleg a fegyverszünet alatt **elfoglalt** helyek visszaadását követelte. Brodarics magában véve méltányosnak találta ezt a kérelmet, de kijelentette, hogy e tekintetben neki nincs megbízása s az egész dologról semmit sem tud, mert az előzetes tanácskozásokon nem volt jelen, megbízólevelét is csak Frangepántól vette át Vácra; különben ajánlja, hogy csak fegyverkezzen Ferdinánd, ezzel gyakorolhat legnagyobb befolyást a béketárgyalás gyors

¹ *Csánki*: Magyarország történ. földrajza a Hunyadiak korában I. 93. l.

² *Veress*, id. m. 27—38. ll.

³ *Károlyi* id. ért. Századok, 1878. 717. l.

⁴ *Károlyi*: Okiratok és levelek a nagyváradi béke történetéhez. Történ. Tár, 1878. 725., 728—729. ll. Alább egyszerűen a jelentéseket idézzük.

lefolyására.¹ Figyelmeztette még Weset, hogy különös tekintettel legyen arra, hogy János családi birtokai hercegséggé emeltessenek s a Habsburg-ház kihalása esetére Jánosnak, illetve utódainak a trónörökösödését biztosítsák.

A békeügy új állása általános érdeklődést keltett s igen kezdtek Brodarics körül forgolódni. Várdai Pál esztergomi érsek is szeretett volna résztvenni a tanácskozásban, illetve Brodaricstól értesülni János király udvarának fölfogásáról és kívánságairól; Thurzó Elek is kíváncsi; Gerendi Miklós erdélyi püspök meg azzal akarja Brodaricsot megnyerni, hogy utasításaiba betekintést engedjen neki, hogy fenyegeti, ijesztgeti, baj lesz ám abból, ha csak egy tárgyal, hadd menjen ő is oda. Brodarics azonban Thurzó érdeklődését szükségtelennek találta, Gerendinek pedig megírta, hogy útja merőben fölösleges lenne, úgy sem mutat meg neki semmit.² Csupán Várdaival tett kivételt, akiről tudta, hogy igen sürgeti a békét. Brodarics emiatt már lengyel követsége előtt érintkezésben volt a primással, akivel április folyamán az esztergomi vadaskertnél találkozott, majd pedig visszatérő útjában követet küldött hozzá levéllel és igen kérte, hogy tehetsége szerint igyekezzék Ferdinándot békére bírni s mint esztergomi érsek, Magyarország primása tekintélyének egész súlyával lépjen föl, bírja rá a többi tanácsosokat is hasonló lépésre. Megmutatta neki János király s a császár leveleit, melyekből kitűnt, hogy a császárnak leghőbb óhaja a kereszténységre oly közhasznú békét végre-valahára megkötni; Várdai viszont Ferdinánd levelét mutatta meg Brodaricsnak, hogy abból megérthesse, hogy az is szintén törekszik rá, hogy a béke létesüljön.³

Július elején Brodarics belső barátja, politikai utain társa, Frangepán Ferenc, kalocsai érsek is Körmöcbányára érkezett. «Bár mindketten a békepárt fejei János udvarában s azon idealistákhoz tartoztak, akik — különben nem ok nélkül — egy erős alapon nyugvó, tartós békét, mely a két ellenkirályt együttműködésre képesíti, szerettek volna mindenképen létrehozni, a heves indulatú Wese, kire a pillanatnyi változások nagy befolyással voltak»,⁴ Frangepánt nem látta örömet, sőt azt képzelte fölöle, hogy csak a tárgyalások lassítása végett érkezett. Mivel János király megbizottjai nem tudtak neki minden

¹ A lundi érsek 1537. június 10-iki jelentése.

² A lundi érsek június 30-iki jelentése.

³ Erről az esztergomi érsek július 8-iki levelében emlékszik meg. *Károlyi* id. ért. Századok, 1878. 707. l., Egyháztört. eml. III. 169., 170., 176. ll.

⁴ U. ott, 723. l., v. ö. *Friedensburg*, id. m. II. 190. l.

kivánságára kielégítő nyilatkozatot tenni, mert némely fölvetett követelésére megbizásuk nem volt, boszankodva arra fakadt, hogy úgy Brodarics, mint a kalocsai érsek csak csalják Ferdinándot; ő nem hagy magából gúnyt üzni, három nap mulva elutazik Kör-möcbányáról.¹ Lassanként azonban megnyugodott s tovább alkudtak. Fölmerült az a gondolat, hogy a béke után azonnal indítsanak közös hadmenetet a török ellen, de erről nem egyezhettek meg. A fegyverszünet alatt elfoglalt helyekből János csupán Kassát volt hajlandó visszaadni, Tokajt azonban nem, mert családi birtoka. A birtokkérdés általában sok bajt okozott, mert János király most sem akart kevesebbet, mint Nápolyban

A két követ, miként a július 12-iki eljárásuk mutatta, nem jószántából tett nehézséget. Ekkor megjelentek Wesenél s ennek Brodarics hosszabb beszédben fejtegette, mily siralmas helyzetben van az ország, pedig mennyire rajtavoltak, hogy béke legyen s nem is az ő mulasztásuk, hogy még mindig nincs; de hát János, úgy látszik, most sem valami nagyon hajlik a békére. Ők már két évvel ezelőtt kijelentették, hogy, ha tárgyalásaik békére nem vezetnek, távoznak az országból, nem szolgálnak János királynak. Most is ez a szándékuk, nehogy őket is a keresztény vér ontásában s a török pusztító vadságában való részességről vádolhassák; csak azt óhajtának tudni, hogy Egert (János ezt is Frangepánnak adta) és Vácot János kezében hagyva, távozzanak-e tőle, mivel tisztességgel máskép nem tehetnek s így adják-e magukat Ferdinánd uralma alá, vagy megmaradjanak-e méltóságukban János szolgálataiban, hogy mindig a békét sürgessék, barátaitak erre ösztönözzék, János király halála esetére pedig biztosítsák Ferdinándnak az utódlást. Az első esetben minden megengedett dologban szolgálnak a főségnak, kivéve János király ellen. Jobbnak látják azonban, ha állásukban megmaradnak, de kötelező ígéretet kérnek Ferdinándtól, hogy főkapitánya váraikra, birtokaikra nem támad, maguk pedig esküvel ígérnek, hogy az ő váraikból Ferdinand hiveinek semmi káruk nem esik. Kérje maga Ferdinánd, hogy a pápa egri, illetve váci püspökségükben megerősítse őket s ezt azon a címen, hogy a béke érdekében fáradoznak. Ha Ferdinánd óhajára az országban kell maradniok, ígérje meg nekik, hogy, ha a törörök birtokaikat elfoglalja, szükségleteikről gondoskodni fog.

Ez az ajánlat kétségtelenül azt célozza, hogy úgy Wese,

¹ V. ö. *Kollányi*, id. m. 24. l.

miként Ferdinánd nyilván lássák, hogy nincs előbbrevaló céljuk, mint a béke, nem az egyéni érdek a fontos náluk, bár teljesen erről sem feledkeztek meg, hanem fontos az ország, a sokat szenvedett, megtépett haza. Wese mindamellett elég sivár fölfogással azzal okolta meg Ferdinándnál a bizalmas nyilatkozatot, hogy mindkettő attól tart, hogy püspökségét elvesztheti s így mindkét részről biztosítani akarják magukat. Ferdinánd alig valamivel ideálisabbnak fogta föl ajánlatukat és kívánságaik teljesítését illetőleg csak reményadásra jogosította föl Weset.¹

Míg a megbizottak a maguk őszinte szándékát bizonyíták, addig azt sem mulasztották el, hogy János királyt a nehézségekről föl ne világosítsák. Tamás egri örkanonokot küldték hozzá, kitől a király azt üzenté, hogy jöjjenek legalább Vácig s ott fogják találni más tanácsosait, lépjenek velük érintkezésbe. A halogatás az általános politikai helyzettel függött össze. Ha Brodarics megkapja Marsupino Jánosnak július 18-án Rómából hozzáküldött levelét, ebből nemcsak arról értesül, hogy a pápa úgy Ferdinándhoz, mint Jánoshoz írt a béke érdekében, hanem azt is megtudja, hogy Ferdinánd helyzete épen nem kedvező. Thurzó azonban, akit ezen levél átadásával megbiztak, nem Brodaricsnak, hanem Ferdinándnak küldte el.² Így azután Brodarics csak azt a tudását értékesíthette, hogy ura s a török közt a régi barátság helyreállt. Rá is mutat erre egy keltezetlen, de bizonyára júliusi levelében, amely az egyetlen magyar levél a tárgyalások temérdek írásai közt s amelyet a véletlen mentett meg, mert Brodarics arra kérte Thurzót, akinek írta, hogy «szakasztja meg kegyelmed ezt». «Én igen félek, írja, hogy, ha ezúttal valami meg nem leszen a békesség dolgába és ha egyéb condiciókra nem juttok, soha többé mi utánatok nem fogunk járni; egyéb utat lelünk dolgunkba. (Perényi) Péter uram igen megigénesült királlal, fiát es megadják a terek. Jól érti kegyelmetek, mit akarnék mondanom.»³ Megértette Thurzó, hiszen épen a kezébe került római levélben olvasta, hogy «a török semmikép nem fogja tűrni, hogy a római királyé legyen az ország».

A király üzenete meggyőzte a követeket arról, hogy János udvarában ismét többet akarnak, arra azonban mégsem számítottak, hogy a váci út csak ürügy és alkalom lesz a körmöcbányai tanács-

¹ Július 7., 11. és 14-iki jelentések és Ferdinánd július 27-iki válasza, Egyháztört. eml. III. 219—220. II.

² *Károlyi* id. ért. Századok, 1878. 817. I.

³ U. o. 813. I.

kozás beszűntetésére. Wese gyanakodott, mert mikor a követek megmondták neki, hogy miféle utasítást kaptak és kérték, várja meg visszatérésüket vagy legalább tudósításukat, azt felelte, hogy menessenek előbb valami küldöttet Vádra, hogy sem a beteg kalocsai érsek, -sem a sántikáló váci püspök hamarjában nem indulhatnak, tehát küldjenek a számukra kocsit és emberükkel ezen alkalommal tudakolják meg, mi is készül Vácon; ha nem tesznek így, élni fog hatalmával és el sem ereszi őket Körmöcbányáról.¹

A hيرادás azt tudatta, hogy komoly tanácskozás készül, így azután július 31-én Frangepán és Brodarics Vádra utaztak. Midőn augusztus 3-án megérkeztek, Tamás prépostot találták ott, de annak hire-hamva sem volt, mint augusztus 5-én a lundi érseknek írták, hogy biztosok készüléneek Vádra menni; hanem arról értesülnek, hogy János király hallani sem akar róla, hogy őt az uralomból kizárják, talán Erdélyt is elvegyék tőle; úgy beszél, hogy a török megígérte neki, hogy megvédi. A hír kellemetlenül érintette a követeket s augusztus 9-én Frangepán írt Thurzónak, vegye rá Ferdinándot, hogy akár nehezebb föltételek mellett is, béküljön meg, mert az lesz a vége, hogy a török nem engedi Ferdinándot uralkodni és «chi tutto vol, tutto perde», aki mindent akar, mindent elveszt; mert bizony még az is megeshetik, hogy amíg a magyarok magyar királyt akarnak, majd a cseh, a morva, sziléziai rendek is arra a gondolatra jönnek, hogy jobb lesz nekik a magyar király mellett pihenni, mint Ferdinánd alatt örök-mindig harcolni. «Tárgyalásainkkal, sejezi be értesítését, én és a váci püspök eddig csak mindkét király haragját vontuk magunkra, pedig teljes erőnkől a javukon munkálkodtunk. Csak már szerencsésebbek állanának a helyünkre, akik jó véghez juttatják ezt az áldatlan viszálykodást. Félek azonban, hogy fejedelmek későn látják be, hogy nekünk volt igazunk.»²

Ferdinánd azonban más biztatás miatt is kénytelen volt a béke megkötését sürgetni. Maga V. Károly kívánta ezt tőle s épen azért utasította a lundi érseket, kössön békét; sőt kezdi vádolni, hogy hibás eljárásával ő okozta a tárgyalás megszakítását. Wese mentegette magát és János politikájának megbízhatatlanságával magyarázta az eredménytelenséget. Irt ő Vádra is a két követnek,

¹ Wese július 26-iki jelentése.

² Ugyanannak augusztus 4-iki jelentése s a követek augusztus 5. és 9-iki levele.

mondják meg, mit akar az uruk, de semmit sem feleltek; csak szeptember 8-án felelt neki Bordarics; válasza azonban épen nem megfelelő. Legjobb lesz, ha Ferdinánd fegyverrel sietteti a békét.¹

Fegyverrel azonban bajos volt holdogulni, mert alig jutott Ferdinánd egy kis előnyhöz, vezére Katzianer, csakhamar vereséget szenved s így elkerülhetetlenné vált rá, hogy el ne hagyja tenni a béke mutatóközlő reményét.

Brodaricsnak időközben sikerült kieszközölnie, hogy III. Pál elhatározta, hogy követeket küld Jánoshoz, aki által ezt azzal az ígérettel akarja békére bírni, hogy az összes, törökkel hadilábon levő fejedelmek biztosítják a szultánnal szemben. Mivel pedig János Brodarics és Frangepán 1533-iki közbenjárása után is ki volt közösítve, úgy akartak intézkedni, hogy a követnek szánt mantovai püspök megbízása Brodaricshoz szóljon. Ferdinánd megakadályozta e követséget, mert ő elégséges közvetítőnek tartotta V. Károly megbízottját.² Lehet, hogy azért is bizott benne, hogy a pápai közvetítés nélkül is meglesz a béke, mert Brodarics és Frangepán október folyamán kötelezöt küldtek neki, mely szerint, ha a béke most sem sikerül, becsületük sérelme nélkül s azon föltétellel, hogy János ellen mit sem fognak művelni, ennek szolgálatát s a tőle nyert javadalmaikat odahagyják. Ferdinánd erre még decemberben sem felelt;³ igaz, hogy e hónap elsején megkötötték a rozgonyi fegyverszünetet, melynek kimondott célja volt, hogy alatta a tárgyalások tovább folyjanak.

Patakon már 20-án üléseztek a két fél biztosai, a következő napon pedig Frangepán és Brodarics is megérkeztek. A komolyabb értekezés december 24-én kezdődött, azonban nehézkesen ment a dolog, mert tárgyalni akartak és titkolóztak. Mindegyik a másikat várta, mondjon valami kedvezőbbet az eddigi félmegegyezéseknél. János megbízása szerint Erdélyt és Kassát nem volt szabad átengedni, Kassára azért is szüksége van, mert, mint mondta, ez az egyetlen biztos hely; ahol a török esetleges támadása esetén jövő feleségével és gyermekeivel megvonhatja magát. Ferdinánd emberei meg épen Erdély és Kassa átadását sürgették, mert ez utóbbit illetőleg Ferdinánd azt hozta föl, hogy fegyverszünet alatt foglalták el János katonái; míg Brodarics december 25-én az «uti

¹ A lundí érsek szeptember 8-iki jelentése.

² III. Pál pápa és Farnese Sándor bibornok levelezése, 21, s köv. ll.

³ *Károlyi* id. ért., Századok, 1878. 816. l.

«possidetis» elve alapján akart békét. A béke hívei kérnek, könyörögnek, Brodarics is emlegeti, mint a december 27-iki ebéden is, melyet Wese és Fels társaságában költött el, hogy tönkre megy az ország, ha meg nem egyeznek. Wese boszúsán arra fakadt, hogy ezt a békét csak úgy lehetne megkötni, ha János minden kívánságát teljesítenék. Végre december 29-én abban állapodtak meg, hogy Wese a további tárgyalás végett átmegy Váradra, nem szólnak János családi javainak átadásáról és támogatják Kassát illető kérelmében; amikor akar, távozhatik Váradról.

A váradi tárgyalás kedvéért januárig, ha kellene, márciusig meghosszabbították a fegyverszünetet,¹ de mikorra ez lejárt volna, meglett a béke. A váradi alkudozás alatt is volt ugyan oly pillanat, mikor azt lehetett hinni, most sem mennek semmire, végre azonban mégis csak megállapodtak, megszerkesztették a békéről szóló oklevelet, melynek jelentékenyebb pontjai a következők voltak: Mint V. Károly, úgy Ferdinánd testvérökül fogadják János királyt, köztük örökös barátság lesz, egyszersmind állandó szövetség minden belső és külső ellenség ellen; a császár segítséget ad az ország védelmére, főleg Belgrád visszavételére. Egymás ellen kötött szövetségeiket kölcsönösen fölbontják; egymást leveleikben testvérnek cimezik. Ha Jánosnak fia lesz, a Habsburg-házból kap feleséget. János király lemond Szlavóniáról és Horvátországról, Ferdinánd Erdélyről; de János halála után országrészeinek örököse Ferdinánd, illetve ennek utódai lesznek, míg János fia szepesi herceg címmel az összes Zapolyai javak birtokosa lesz; ha azonban a Habsburg-ház kihal, a Zapolyaiak örökösödési joga újra föléled s az ország szabad királyválasztójoga csak holtuk után leszen gyakorolható. A két király birtokát nyolc született magyar biztos fogja egymástól elválasztani. Kölcsönös ígéreteket és intézkedéseket tettek a belső nyugalomra, kereskedelemre, a foglyok szabadon bocsátására. Elhatározták, hogy az ország egységének külső jegyzése végett csak egy nádor lesz, kit az ország két kerületének rendjei közös gyűlésen választanak; kancellárja, országbirája, kincstartója és bírái azonban mindkét félnek külön is lesznek.²

János király február 24-én aláírta a békelevelet, megtartására letette a Frangepán, Brodarics és Vese által megállapított esküt.³

¹ A lundi érsek december 20—29-iki jelentései. V. ö. *Friedensburg* id. m. II. 244—245. II. Egyháztört. end. II. 204—215. II.

² Brüsszeli okmt. II. 3. s köv. II.

³ A Brodarics kezeírásában fönmaradt levélke és esküforma szövegét kiadta *Károlyi*, id. ért. Századok 1878. 837. I. 1. jegyz.

Hogy ezt Ferdinánd is megtegye, abban állapodtak meg, hogy Brodarics viszi el hozzá a békeoklevelet.

A római királyhoz megteendő úttal kapcsolatban Brodaricsnak az is föladata lón, menjen Krakóba s ünnepélyes, de titokban kérje meg János királynak Izabella hercegnő kezét, melyet — Brodarics és Tarnowszkinak az előző évi tárgyalásai után — diplomaciai uton már följánlottak számára és beszélje meg a magyar ügyeket a lengyel udvarral. Brodarics április 10-én Vácra értesítette Ferdinándot, hogy nem sok idő múlva hozzá fog menni. Podagrája ugyan csak az imént múlt el, de János király nem akart más megbízottat küldeni. Egyben a lengyelországi útjára is rátér s ezt azzal akarja megmagyarázni, hogy, mivel Ferdinánd Boroszlóban van, neki Lengyelországon át kell mennie s így épen nem volna illő dolog, ha a lengyel királynál nem tisztelegne. Útját 4—5 nap múlva fogja megkezdeni. Április 21-én Kassán járt, ahonnan levélben kérte Laszko Tamást, Ferdinánd felvidéki seregeinek fővezérért, hogy Eperjesen, hová még este indulni készül, rendeljen számára jó szállást. Laszko azonban, noha esztergomi kapitány korából barátságban volt Brodariccsal, ennek levelét durva válasszal küldte vissza, szállásról szó sem volt s Brodarics Eperjes mellett egy elhagyott faluban volt kénytelen az éjjelt eltölteni. Brodarics, midőn lengyel földre ért, meg is írta ezt a méltatlan eljárást Ferdinándnak, nehogy János király más követeivel is így bánjanak.¹ Brodarics május elején már Krakóban volt s a király előtt megjelenvén, előterjesztette követsége célját. Előadására Tarlo püspök felelt a király nevében és Brodarics meg lehetett elégedve: Kretkowszki Erazmust május 7-én a szultánhoz küldte a lengyel udvar, hogy a János királytól Brodarics által küldött utasítás szerint tárgyaljon a magyarországi eseményekről, az oláhországi kérdésekről s az eljegyzés is megtörtént. Ezt nagyon titkolták és csak a beavatottak tudtak róla, míg kifelé csak arról beszéltek, hogy Brodarics segítséget kér Magyarország számára. Noha némelyek azt mondták, hogy Ferdinándnak sincs ellenére az eljegyzés,²

¹ Egyháztört. eml. III. 2:2—244., 247—248. ll.

² *Friedensburg*, id. m. IV. 342. l.

³ *Wierzbowski Tódor*: Materyal dodziejów piśmiennctwa polskiego i biografii pisarzów polskich c. ritka lengyel kiadványában (Varso 1900.) I. 71—72. lapon van Gorszki Szaniszló krakói kanonoknak Janicki Kelemenhez írt levelében. Az érdekes levelet Veress Endre dr. lekütelező szivességéből használhatom.

mégis rajta voltak, hogy ne igen halljon róla; és valóban még Bécsig is csak októberben jutott el a hire.¹

Brodarics május végén búcsuzott a lengyel udvartól. Távozásakor a király nevében Maciejowski Sámuel krakói dékán üdvözölte őt színes, ékes beszéddel, ami annyira megtetszett Brodaricsnak, hogy többek hallatára úgy nyilatkozott, hogy mikor a szónokot hallotta, azt hitte, az ékesszólásáról híres Tomicki Péter támadt új életre.²

Brodarics Krakóból Boroszlóba utazott. Ferdinándhoz és június 1-én már utjának céljánál volt. A következő napon értesíti Moronet a béke ügyéről, dicséri neki János királyt és kéri, vegye rá a pápát, küldjön követet hozzá;³ 9-én pedig a pápával, III. Pállal tudatja, hogy a békesség ügyében Boroszlóba érkezett és még mindig ott van. Békéhez jutván immár, ajánlja neki János királyt, akinél hűségesebb fia nincs; kéri, fogadja őt szívébe, azaz mentse föl a kiközösítés alól.⁴ Másnap Ferdinánd is aláírta a terjedelmes békelevelet. De nemcsak ezt tette, hanem hálás volt a meghozója iránt. Június 12-én Brodarics kérésére megengedte,

¹ *Veress Endre*: Izabella királyné, 25—26. ll. v. ö. *Friedensburg*, id. m. III. 212. l.

² Gorskinak Krakóból 1538. június 10-én írt levele így hangzik: Fuit hic apud nos Brodericus, regis Johannis orator; egit de servando regno Hungariae ab imminente discrimine, quem secuta est inter nostros homines ea fama, tanquam rex Johannes cuperet sibi desponsari Isabellam nostram, rege Ferdinando non invito. Palatinides Erasmus Kretkowski septima Maii missus in legatione ad imperatorem Turcorum de negotio Valachico et de rebus Hungaricis acturus, idque ex instructione regis Johannis, quam Brodericus episcopus huc veniens attulerat. Dicam tibi unum, quod libenter audies, quod cum magna laude domini Samuelis Maciejowski, decani Cracoviensis, est coniunctum. Brodericus, vir doctus, ut scis et magno iudicio praeditus, legationem cum dixisset in primo aditu suo ad regem nostrum, accepit responsum a domino Tarlone episcopo; postea Broderico valedicenti et hinc discedenti dominus Samuel nomine regio secundum responsum dedit. In quo ita Broderico placuit mundicies verborum et sermonis gratia, et iudicium ac prudentia maior quam pro aetate, vel ad hospicium ex arce, accepto hoc responso, reversus ad tabulam plerisque viris bonis audientibus dixerit haec verba: «Ego, inquit, cum dominum Samuelem a rege mihi respondentem audirem, admiratus sum hominem dicentem, cuius verbis ita mutatus fui, ut disertissimum illum Petrum Tomicium revixisse in eo existimarem.» Non Torloni, quamvis et ipse sit homo doctus, sed Samueli haec laus a viro sapiente tributa est. Quid tu de hoc adolente speres, qui Tomicio illi summo ac sapientissimo viro comparetur?

³ *Friedensburg*, id. m. II. 296. l.

⁴ *Theiner*: Monum. Slavor. meridion. 640—641. ll.

hogy Adorno Jeromos páviai orvos a váci püspök vagy más gyógyítására Magyarországra mehessen, néhány nappal utóbb pedig Wese közbenjárására az országos adóból kifizette Brodarics 500 forint adósságát, mellyel ez András esztergomi prépostnak, az ő tanítójának¹ még 1525. előtti időből, Thurzó Eleknek pedig későbből tartozott.²

A megkötött s a két királytól megerősített békét a török miatt nem lehetett ugyan nyilvánosságra hozni, de János király főbb tanácsosai, köztük Brodarics, esküt tettek, hogy a béke végrehajtására és megtartására gondjuk lesz.³

V. FEJEZET.

János királyt a kiközösítés alól fölmentik. Brodaricsot a pápa a váci püspökségben megerősíti. Izabella hercegnőért Krakóba megy. János és Izabella házassága. Brodarics betegkedése, végrendelete, halála. A kortársak méltatása.

A váradi békének minden diplomaciai hibái és gyengesége mellett is megvolt az a nagy haszna, hogy visszaadta az országnak a békét és nem kellett a magyarnak magyar ellen vinni a fegyvereit. Most még két megoldandó föladat volt János király udvarában: kibékíteni Jánost a pápával, fölmentetni a kiközösítés alól és befejezésre juttatni a házasságát.

Brodarics már Boroszlóban érintkezett a modenai püspökkel, hogy János királynak az egyház fejével való viszonyát rendezze. Megérkezése után mindjárt ez foglalkoztatta és június 10-én,

¹ Nem más, mint Andreas Chesius artium et decretorum doctor ac sacrae theologiae professor, comes et prothonotharius apostolicus, necnon praepositus Strigoniensis. V. ö. Magyar Sion, 1867. 440. l.

² Végrendeletében írja: Domino Andree preposito debbam fl. CCC, quos ab eo adhuc ante cladem Mohachiensem mutuo acceperam, eos serenissimus rex Romanorum ad preces meas ex taxa sua regia perdominum Alexium Thurzonem ei deputaverat: similiter domino Thurzoni eodem tempore fl. CC, quos ab eo prius acceperam et uterque eorum fuit contentus. Ferdinándnak ez az adománya kétségtefenül nem történt akkor, midőn Brodarics még pártján volt, mert akkor nem merte volna a püspök azt írni neki, hogy egy fillért sem kapott tőle, sőt azon időről szólva, római királynak sem címezni, mert ezt a címet Ferdinánd csak később kapta. Az adósság ilyen rendezéséről Brodarics és Ferdinánd levelei teljes világossággal szólnak. Egyháztört. eml. I. III. 263—265. ll.

³ Erről Frangepán is megemlékezik. L. *Pray* Epist. procerum, II. 97. l.

midőn titoktartásra figyelmeztetve tudatta vele, hogy Ferdinánd a békét aláírta, újra arra kérte, vegye rá a pápát, küldjön ezen alkalomból követet János királyhoz, tolmácsoltassa általa szerencsekívánatait, adja meg neki újból a megillető királyi címet és juttassa kifejezésre, hogy a szentszék jó viszonyban van vele. A pápai követ Brodarics kívánságait nem tartotta elfogadhatóknak, mert a fiúnak kell az atyához mennie s azért kívánta, hogy János tegye meg az első lépést, ő kérje, hogy a kiközösítés alól fölmentésben részesüljön. Brodarics azonban épen azt iparkodott elérni, hogy János király ne legyen kénytelen e tekintetben könnyörögni, hiszen a mostani pápa is jól tudja, hogy VII. Kelemen csak a császár és Ferdinánd iránt való tekintetből ítélte el János királyt s így ez nem kérhet fölmentést oly vétség alól, amelyet el sem követett. Ezt a pápai követnek szintén fejtegette, de Morone kitérően úgy nyilatkozott, hogy nem az ő dolga, hogy VII. Kelemen eljárása fölött ítélkezzen és legokosabban tesznek, ha megfogadják a barátságos tanácsot: üzenje meg János király a béke hírért a pápának és jelentse ki neki, hogy elismeri a szentszék tekintélyét. Brodarics ezt a módozatot nem merte elfogadni, mert tartott tőle, hogy a titkos béke nagyhamar nyilvánossá válik, ha annyian tudnak róla s azért némi vita után abban állapodtak meg, hogy Frangepán érsek a császárnál végzett követségéről való visszaútjában ura nevében a pápához megy s az fogja kifejezni János királynak a szentszék iránt a hódolatát és nyilatkozni fog, hogy a tekintélyét készséggel elismeri.

Brodarics ezen alkalommal arra is megkérte, a pápa követét, járjon-közbe a szentszéknél, hogy ő a váci püspökségre, Frangepán az egrire, Statileo János az erdélyire, Frater György pedig a váradira a pápai megerősítést megkapják. Hiszen, tette hozzá Brodarics, a pápa korábban nemcsak ezt ígérte meg neki, hanem a díjak elengedését is kilátásba helyezte. Fontos, hogy a megerősítést megkapják, mert az új vallás már az ország nagyrészében elterjedt s ők, mint a római szentszéktől megerősített püspökök sokkal jobban megvédelmezhetik a területeiket, mint most, mikor joghatóságuk alig van s a tekintély elvét megtámadó protestantizmussal szemben a pápai szentszék méltósága is megerősödik, midőn a püspököknek az egyházi joghatóságot megadva, hatalmát gyakorlatilag kinyilvánítja.¹

¹ III. Pál és Farnese Sándor bibornok levelezése, 36—38. ll., *Friedensburg*, id. m. 302—303. ll.

A beköszöntött békés időt, amely alatt megerősítését várja, Brodarics arra használja föl, hogy fölélessze, ápolja a régi jó viszonyt az eddigi ellenpárti férfiakkal, sőt magával Ferdinánd királlyal. Ez utóbbival elég sűrű érintkezésben van és levelezés, személyes megbeszélés alapján tárgyal vele az egyes urak erőszakoskodása miatt támadt zavarokról, közvetítőleg működik Ferdinánd és Frater György között, főleg pedig arra az esetre iparkodik megállapodást létesíteni, hogyha a török támadást intézne az ország ellen.¹ Ez ugyanis Moldvában jelentékenyen előnyomult és attól lehetett tartani, hogy, ha valamit hall a két király közt létesült békéről, magyar terület ellen viszi fegyvéreit.

A török mozgólódásáról püspöki székhelyéről keltezett levelében augusztus 8-án Farnese Sándor bíborost is értesítette s ezt az alkalmat megint fölhasználta, hogy János királynak a kiközösítés alól történő fölmentését megsürgesse. A fölmentés ügye különben már jó irányban haladt, mert a pápának július elején nyilvánult elhatározásának megfelelőleg, mellyel Aleander bíborost János királyhoz követnek rendelte, augusztus folyamán János király a pápától brevét kapott, melyben III. Pál ismét királynak címezte, kilátásba helyezte neki, hogy bíborosát küldi hozzá követül s az egész levél oly örvendező, atyai hangon volt megszerkesztve, hogy nyilvánvalóan mutatta, hogy tulajdonképen a szentszék és János király kibékülése már el van intézve. Frangepánt is fogadta a pápa és csak az lett volna hátra, hogy a pápa formasierüleg is nyilatkozzék, hogy János királyt a kiközösítés alól fölmentette. János király lelkes szavakkal köszönte meg a pápa kegyes levelét, melyből annak atyai szeretét láthatta;² s midőn a következő év tavaszán a pápai legatus János király udvarába érkezett, a kiközösítésről pedig szó sem esett, Brodarics örömmel észlelhette, hogy a pápa a föloldozás formai részének elhagyásával mintegy bebizonyította, hogy igaz, amint a hír járta, hogy azt már VII. Kelemen pápa teljesítette.

A török veszedelem elmúlt, mert a szultán seregei kivonultak Moldvából, így azután János király udvarában rágondolhattak a házasság megkötésére is. Brodarics október 8-án még Vácról értesíti a pápát a török kitakarodásáról,³ azonban csakhamar az udvar-

¹ *Károlyi Árpád*: Frater György levelezése, Történ. Tár, 1878. 229—232 ll.

² *Theiner*: Monum. Slavor. meridion., 643—644. ll., V. ö. *Baronius*: Annales ecclesiastici, XXXII. 450. l., *Friedensburg*, id. m. III. 98. l.

³ Brodarics mint váci püspök írta alá a levelét, noha a megerősítését csak a következő évben kapta meg. III. Pál és Farnese Sándor bíbornok

hoz megy, előkészületeket tesz az útra, mert János király őt tette azon követség fejevé, melynek Lengyelországba kellett mennie, hogy Izabella hercegnőt Magyarországra hozza.

Fényes követséget állítottak össze, amely újév után bizonyára megindult Budáról, mert 1539. január 15-én már bevonul Krakóba. Elöl haladt Brodarics 57 főnyi kíséretével, melyből 48 lovas volt, utána ment Perényi Péter abaújvári főispán és felsőmagyarországi főkapitány 386 emberből álló csapatából, azután az öreg Verböci István következett 136 emberével, majd Balassa Boldizsár 328 szolgáljával és végül Gierlachovszky Erazmus titkár haladt három cselédjével, akikhez Krakóban még kettőt fogadott föl.

Mikor kipihenték magukat, tisztelegtek a királyi családnál, bejelentették küldetésük célját s üdvözölték jövendőbeli királynéjukat, Izabellát. A fogadtatás után Brodarics, Perényi, Verböci hozzáfogtak a házassági szerződés megszerkesztéséhez; közösen végeztek az erre kiküldött lengyel urakkal és jó sokáig tartott, míg meggyeztek, mert csak január 29-én írták alá. Két nappal később megtörtént az esküvő. Brodarics kezén fogta a fiatal arát s esküt tett neki János király nevében, hogy őt hitvestársul fogadja és soha el nem hagyja. Izabella is elmondta a szokásos esküformát, mely szerint a biztos által képviselt János királyt urául fogadja s holtáiglan el nem hagyja.

Tizennyolc nap mulva, Gyertyaszentelő-Boldogasszony napján a követek a királynéval együtt búcsut vettek a lengyel udvartól, mely bőségben gondoskodott róluk s illő ajándékkal sem fukarkodott; így Brodarics 300 forintot és cobolyprémeket kapott. A magyar kísérő csapathoz lengyel urak is csatlakoztak és lassú menetben haladtak Fejérvár felé. Február 19-én a csepeli révnél voltak. Itt egy ideig megpihentek s mert némi akadályok jöttek közbe, csak március 2-án tarthatták meg Fejérvárott az esküvőt. Brodarics másnap a királyi pár kíséretében indult vissza Budára, ahol újabb ünnepségek fejezték be a királyi menyegzöt.¹

Házassága után János király sürgette, hogy a pápa erősítse

levelezése, 48. lap, v. ö. *Kollányi*, id. m. 26. l., *Friedensburg*, id. m. III. 155., 186—187. ll.

¹ *Friedensburg*, id. m. III. 372. l., *Veress*, id. m. 29—48. ll., hol azonban csak tollhiba lehet, hogy a násznép január 19-én már a csepeli révnél járt. A menyegzöt tilos, bőjti időben tartották meg s emiatt Brodaricsnak is szóltak, de ez nem sokat törődött a szemrehányással. *Friedensburg*, id. m. IV. 34. lap, v. ö. 322. lap, *Istvánffy*, id. m. Lib. XIII. 139. l.

meg a tőle kinevezett püspököket vagy, ha mind nem, legalább Frangepánt. A pápa azonban, miként a Brodaricsnak tett ígérete után számítani lehetett rá, a május 15-én tartott konzisztoriumban a János-párti csanádi, egri, erdélyi, váci, váradi püspököket mind megerősítette, az ezért járó díjakról pedig úgy intézkedett, hogy a magyarországi végváarak szükségleteire fordíttassanak.¹

A pápai megerősítés Brodarics életének utolsó félévét tette derültté. Mikor Budáról püspöki székhelyére utazott, már betegeskedett; de még nem vette túlságos komolyan a baját. Azért végzi ügyeit, magával Ferdinánddal is érintkezésben van, aki Prágába hívta, de azután, mint Brodarics május 29-én Vácról keltezett levelében² köszönettel említi, csak annyit kívánt, hogy Bécsben keresse föl; irogat Rómába; tervezgeti, hogyan alakítja át és rendezi a gazdaságát, amiről már fejevári, budai tartózkodása alatt is beszélgetett barátaival és Statileo 100 ökröt ígért neki ajándékba, Maylád, az erdélyi vajda, More Péter, Verancsics Antal budai prépost meg azt mondták, hogy lovakat küldenek neki s ő maga is vett egyet a birthalmi plébánostól;³ sőt még arra is vállalkozott, hogy Révay Ferenc és András esztergomi prépost társaságában bizonyos hegyjog és birtokok miatt folyó perben mint fogott bíró működjék.⁴ Számított reá, hogy valahol a felső vidéken, talán Ságón, majd csak összeszedi magát, Oláh Miklóssal is találkozik;⁵ de azért bölcs előrelátással június havában írásba foglalta végső rendelkezéseit, nehogy a halál megelőzze.

A püspök testamentumában aránylag elég nagy összegről, mindent összevéve vagy 4000 forintról van szó. Ez azonban csak kisebb részében volt meg pénzben, kincsekben, régi verésű pénze volt 400 forint, türkises gyűrűjét 200 forintra becsüli, régi gazdája tartozik neki még 200 forinttal, van 118 márka ezüstje, valami 40 forintot érő nyers aranya, apróságai, a többi kilencedből, tizedből,

¹ Theiner: Monum. Slavor. meridion., 645. l., Friedensburg, id. m. IV. 75., 86. ll., Fraknoi: Magyarország és a római szentszék III. 53. l., v. 5. utódának kinevezését, Koller, id. m. V. 180 l. — Természetes, hogy 1539-ben már emiatt sem kaphatott mint szerémi püspök az iregi ferencesek érdekében megbízást. L. Kollernál, id. m. V. 246. l.

² Egyháztört. eml. III. 353. l.

³ Ezekről végrendeletében szól.

⁴ Kivonat egy formulás könyvben, pannonhalmi rendi levéltár, Fasc. 59. nr. 15.

⁵ *Pray*: Epist. procerum, II. 81. l., Specimen hierarchiae, I. 301. l. Koller, id. m. V. 179. l.

a székhelyén és Monyoródon, ezen a régi apátsági helyen, most püspöki birtokon levő terményekből került ki.

Adóssága, nem említve itt a Ferdinánd királytól már kifizetett összeget, elég kevés volt. Perényi Gábor özvegyének tartozott 47 márká nyers ezüsttel, Thurzó Eleknek 200 forinttal, András esztergomi prépostnak — talán a Brodaricstól Pádovába küldött Szalay László nevelésére — 100 forinttal, a reggioi De Bonsegnis Sándornak ugyanennyivel, a váci egyháznak pedig 200 forinttal.

Összes vagyonának örökösévé testvérét, Mátyást, illetve ennek az első házasságából született gyermekeit tette, mert a második házasságából születettek úgysis elég vagyonosak. Leánytestvérének, Borbálának a családjáról sem feledkezett meg: leányának 300 forintot és két ruháját hagyta, fiának, Miklósnak pedig, akiről panaszosan említi, hogy hasztalanul igyekezett jó útra téríteni, 200 forintot rendelt, de úgy, hogy ezt ne kapja a kezéhez, hanem a végrendeletének elintézésére fölkért férfiak vegyenek neki rajta valami jószágot s ezt adják át neki oly föltétellel, hogy eladnia, zálogba vetnie, adóssággal megterhelnie nem szabad. Mátyás első feleségéről, Katalin asszonyról való rokonának, Ferencnek 50 forintot hagyott. A nem rokonok közül kamarásának, De Bonsegnis Ferencnek adott legtöbbit, 200 forintot. 100—100 forintos hagyománnyal emlékezett meg a vele hajdan eleveőbb összekötetésben volt Fejérvári Demeter fiáról, Bálintról, akit Nádasdy Tamásnak is kegyeibe ajánlott, továbbá Pécsi Jóbról s a váci Szentlélek-kórházról. Egyéb adományai, melyeket közelebb álló emberei, szolgálai számára rendelt, egyenként nem haladnak túl 50 forinton. Testamentuma végrehajtóira bizta, adjanak megfelelő emléket János királynak s Izabella királynénak is legalább egy órát. Ugyancsak azok fogják meghatározni, mennyit kapjon a váci egyház, s mily emléket a kalocsai érsek, meg a pécsi püspök.

Általános örökösét különösen fölhívja, meg ne feledkezzék lelke üdvösségéről, tegyen érdekében jót a szegényekkel, főleg pedig azokkal, kik a váci Szentlélek-kórházban tartózkodnak.¹ Viszont Brodarics Mátyás érdekében figyelmezteti Nádasdy Tamást, teljesítse régi ígétét s adja meg neki azt a néhány száz jobbagyot,

¹ Rogo autem dominum Mattiam (Broderyth), ut sit memor anime mee in iuamine pauperum, maxime in hospitali Sancti Spiritus degentium, írja végrendeletében a «luther» Brodarics, aki eszerint Luther Mártonnak nagyon is alapvető tanításában nem kívánt tanítvány lenni.

kiket megígért. Végül János királyt kéri, hogy hűséges szolgálatait tekintve, meg ne feledkezzék az ő árváiról.

Utolsó akaratának végrehajtóiul Mátyás testvérét, a király asztalnokát, Tamás pécsi prépost, egri kanonok, udvari titkárt, Budai István, Budai János és Zedelini Ambrus váci egyházmegyéből való főesperes-kanonokokat rendelte.¹

Végső intézkedéseinek megtétele után mintha kissé valóban javult volna. Június 30-án Vácról írt az ő «kiváló» barátjának, Gengh Györgynek, Ferdinánd alkancellárjának, eszközöljön ki uránál szabad útlevelet a követségben járó Statileo erdélyi püspök emberei számára, hogy ezek utána küldhessenek néhány tevét, melyre még szüksége volna. Július 4-én kedvezően intézték el a kérelmet,² mikorra azonban az erről szóló jelentés a püspökhöz ért, annyira javult a baja, hogy már nincs a székhelyén, hanem Budán tartózkodik, sőt az udvar életében is részt vesz. Mikor ugyanis Held Mátyás, német birodalmi vicekancellár július 8-án Budára érkezik, János király, Izabella királyné, a kalocsai érsek és sok más nemes közt Brodarics is lement a Duna partjára, hogy a fogadásnál jelen legyen.³ Legalább jó egy héten keresztül Budán tartózkodott;⁴ hogy azonban nem volt-e a budai élet azzal is össze-

¹ Egykorú másolat a leleszi konvent országos levéltárában. Act. anni 1539. nr. 41.

² Magnifice domine et amice observandinime, obsequii mei commendationem. Reverendissimus dominus episcopus Transsilvaniensis, Statilio ad legationem huius sacrae maiestatis, domini mei clementissimi proficiscens, commiserat suis, ut post se mitterent quosdam camelos ultra illos, quos secum duxerat; quos quidem nunc per hominem suum proprium missuri sunt sui factores. Rogo, ut vestra dominatio efficiat apud sacram augustam maiestatem, scilicet dominum meum clementissimum, ut velit homini huiusmodi cum camelis ituro literas passus sive salvum suum conductum dare pro securiore eorum per provincias et dominia suae sacrae maiestatis conductionem. Quod nos ambo cum domino episcopo Statilio primum suae maiestati, postea vestrae etiam dominationi reservare studebimus. Quam et recte valere opto. Cui me totum trado Vaciae, 30. Junii, 1539., vestrae dominationi deditissimus Steph. Brodaricus, episcopus Vaciensis scripsit. — Cimzése: Magnifico domino Georgio Gengh, iuris utriusque doctori, sacrae augustae maiestatis Romanorum etc. etc. vicecancellario et consiliario, domino et amico praecipuo. — Rajta az elintézés: Fiat, ut petitur. Ex consilio regis, 4. Julii, 1539. Eredetije, melyet Brodarics csak aláírt, a bécsi cs. és kir. állami levéltár «Hungarica» osztályában.

³ Veress, id. m. 63. l.

⁴ Kemény Lajos: János király számadáskönyve, Történ. Tár, 1896. 573. lap.

kötve, hogy itt gyógyíttassa magát, a budai fürdőket használja, azt nem tudjuk. Régebben is olyasféle hévvizekre szorult már, amilyenek Budán bőven kínálkoztak s így épen nincs kizárva, hogy már július folyamán sem annyira az udvar, mint inkább gyenge egészsége miatt tartózkodott huzamosabban az ország fővárosában. De hát öreg ember már, közel van a hetvenedik évéhez; nem csoda, hogy a sok szellemi és fizikai munkát végzett test csak ideig-óráig kap új erőre. Szeptember 30-án Frangepán Ferenc azt írja róla, hogy a köszvény úgy elővette, hogy semmi reménység sincs rá, hogy a jövőben a közösség érdekében szolgálatot végezhesen.¹ Jóformán napról-napra élt. Vagy három hét mulva, október 26-án Verancsics Antal prépost már azon sajnálkozik, hogy «az ő második atyja» nem csak föl nem épült, hanem az orvosok is lemondtak róla, nem biznak benne, hogy fölgyógyul, sőt a telet is alig éri meg.²

Amitől Verancsics tartott, hamarább bekövetkezett, mint gondolta. Nem mult el egy hónap s már a következő megleghangú sorokat kellett második atyja emlékezetének szentelnie: «Brodaricsot, ezt a kiváló férfiút, akinek hiányát még sokáig megérzi Magyarország s akit könnyezetlen senki sem hagy, elvesztettük. Életének és erényeinek megfelelően könnyen mult ki ez élethől: egyetlen sóhajtással, mintha csak aludni akarna és nem haldoklanék, teljesen eszméletén levén, adta ki lelkét 1539. november 17-én Vácon, az ő püspöki várában. Keresnek püspökségébe méltó utódot; de hol találjanak, mikor senki sincs, aki csak meg is közelítené őt abban, amiben olyannyira gazdag volt, erényben és tudásban.»³ Ezen bensőséges megemlékezés után még Oláh Miklós áldozott a szép és katolikus főpaphoz méltóan⁴ elnyugodott, immár sírjában pihenő Brodarics emlékének s az igaz fájdalom hangja, a kifejezés szépsége egyaránt mutatják, hogy lelke ösztönének engedett, midőn versben fakadt ki igaz szeretete:

Hic iacet inclusus gelida Brodericus in urna,
Cui decus et nomen pulchra corona dedit.

¹ III. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok levelezése, 77. l.

² Verancsics összes munkái, VI. 44. l.

³ U. o., 48. l.: XV. Kal. Decembris in arce sua episcopatus Vacienensis animam exalavit. Inkább ezt kell hitelesnek elfogadnunk, mint a Rorariótól terjesztett hirt, hogy már 6-án meghalt. Veress, id. m. 73. l. azt mondja Brodarics halálakor, hogy a váci püspök «lutheránussá vált», de ez csak félreértése a róla szóló, főntebb elősorolt nyilatkozatoknak.

⁴ III. Pál és Farnese Sándor bíbornok levelezése, 87. l.

Phoebus in aethereo donec clarescet Olympo,
 Dum tenebras densas Cynthia clara fugat:
 Semper erit Stephani virtus, doctrina perennis,
 Sancta fides, probitas et pietatis amor.
 Pontificis sacro vixit decoratus honore,
 Cuius in officio sedulus usque fuit.
 O felix, claros patriae qui vidit honores,
 Illius ast cladem cernere non voluit.
 Dum nullam potuit nostris adhibere medelam
 Hisce malis, subito migrat ad astra poli.¹

¹ *Pray*: Epist. procerum II. 82. 1. és Specimen hierarchiae I. 351. 1.
 Próza fordítása: E hideg sirba zártan fekszik Brodarics, akinek hirnév, szép dicsőség jutott osztályrészül. De élni is fog örökké tanultsága, erénye, szavahihetősége, becsülete s a jámborságért buzgó szeretete; élni, míg a nap ott ragyog fönn a magas égen s a felhők sűrűjén áttör a hold fénye. Főpapi méltóságot viselt s állása kötelességeit serényen betöltötte. Boldog férfiú, ki miután látta hazáját dicsőnek, csapástól lesújtva nem nézhette. Mert a jelen bajokra nem volt orvosszere, fölszállott a magas égbe. — Van sirverse Brodaricsnak Lang Jánostól is (közölte *Károcsu Antal Arzén*: Vác város története, V. 150—153. ll.), de ez nagyon gyenge.

TARTALOMMUTATÓ.

Előszó	Oldal 3
--------------	------------

ELSŐ KÖNYV.

A FEJLŐDÉS ÉVEI. — A SZERENCSETLEN ORSZÁG SZERENCSETLEN KANCELLÁRJA.

- I. fejezet.** Brodarics családi viszonyai. Neveltetése, felsőbb tanulmányai. Az esztergomi érseknél, majd a pécsi püspöknél talál alkalmazást. Pécsi kis-prépost korában az udvar szolgálatába lép. Követségei a lengyel udvarnál, Velencében s a pápánál. Magasabb egyházi méltóságra törekszik 7—19
- II. fejezet.** A kelyhesek és a cseh lutheránusok. Brodaricsot a pápa erdélyi püspökké akarja tételni. Esztergomi éneklókanonok lesz. Újabb római követsége. Más követségeinek meghiusulása és a pápai politika. Humanista barátai ... 19—26
- III. fejezet.** A pápai udvar a magyar kancellárságot Brodaricsnak akarja juttatni. Burgio küzdelmei Szalaházi, Mária királyné s főleg Szalkai ellen. Lajos gyengesége. Szalkai bíborosi méltósága. Brodarics kancellár. A püspökök zugolódnak, hogy prépost lett a kancellár. Brodarics szerémi püspökké neveztetik.... .. 27—37
- IV. fejezet.** Brodarics Tomori személyében segítőtársat akar magának szerezni. Az országgyűlésen megtámadják kinevezését. Szembajából fölgyógyulva munkába fog, de az országos helyzet teljesen megváltozik. A mohácsi ütközet Brodarics elbeszélése szerint. Ő maga is résztvesz a csatában. Vitéz küzdelem után menekül. Útjában kifosztják. Szegényen Pozsonyba érkezik Mária királynéhez 38—63
- V. fejezet.** Brodarics Pozsonyban. Ferdinándot szándékozik támogatni. Bizalmatlanság közte és a főherceg között. Az ország ellen tervezett fegyveres támadás elhidegíti Ferdinándtól. Távozik párthivei közül s okadatolja a maga fölfogását 64—77

MÁSODIK KÖNYV.

A BÉKE APOSTOLA.

- I. fejezet.** A budai országgyűlés. Brodarics lengyel közvetítéssel János királynál kap állást. Lengyelországi követsége; irodalmi működése és összeköttetése. János király kénytelen menekülni országából. Brodarics királya társágában ismét hazatérhet. Követsége Franciaországban, Velencében. János király kiközö-

stése és Brodarics ellenmüködése. Politikai ügyek itthon. Megkapja a pécsi püspökség javait...	81—105
II. fejezet. A politikai ügyek újra összehozzák Brodaricsot régi barátaival. A megyeri, óvári és pozsonyi békealkudozások. Személyes hatása az ellenpárt embereire. Az ügyek újabb fordulata közt összeköttetést keres a Habsburgokkal. Az eredménytelen alkudozás után Velencébe megy üdülni ...	105—110
III. fejezet. Brodarics és a prótészantizmus. A pápát fölvilágosítja a helyzetről. A romai visszaélésekkel szemben reformot kíván s az egyetemes zsinat összehívását. VII. Kelemen válasza. Brodarics hangsúlyozza a zsinat szükségességét ...	110—117
IV. fejezet. Cibak és Gritti. János király aggodalmai. Bécsi alkudozások. Brodaricsot János király pécsi püspökké nevezi ki. Tárgyalások Nápolyban. Betegsége. Brodarics váci püspök lesz. Krakói útja. A körmöcbányai békealku. A váradi béke. Leánykérés Krakóban. A váradi béke megerősítése Boroszlóban. Ferdinánd kifizeti Brodarics adósságait ...	117—138
V. fejezet. János királyt a kiközösítés alól fölmentik. Brodaricsot a pápa a váci püspökségben megerősíti. Izabella hercegnőért Krakóba megy. János és Izabella házassága. Brodarics betegeskedése, végrendelete, halála. A kortársak méltatása ...	138—146